
Instituțiile culturale și identitatea națională.

Astra jubiliară: serbările de la Blaj (1911)

Simona NICOARĂ

Prof. univ. dr., Facultatea de Istorie și Filosofie,
Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj Napoca

E-mail: simonamicoara2009@yahoo.com

*“Un singur punct luminător să țintuiască toate privirile și sufletele:
binele și înaintarea neamului, din care facem parte!” (Andrei Bârseanu)*

Încă din secolul al XVIII-lea s-a produs, în tot spațiul românesc, o metamorfoză a mentalității culturale, de la cărturar la intelectual, cel din urmă fiind tentat de mai multă raționalitate, spirit critic și utilitate publică. Cu alte cuvinte, de la o lume restrânsă a cronicarilor, clericilor, copiștilor, artiștilor, s-a tins spre una – mai extinsă și mai activă social – a literaților, publiciștilor, juriștilor, medicilor, ofițerilor, dascălilor, profesorilor, funcționarilor. Toți aceștia au avut o mai strânsă legătură cu diferitele nivele culturale, mentale, cu aspirațiile de instruire profesională și cu serviciul instituțional, în curs de organizare. În Transilvania, eșecul unor aspirații reformiste, în favoarea intereselor românești, a creat un fenomen compensatoriu: instituționalizarea culturii, prin diferitele inițiative, manifestate în domeniul învățământului, teatrului, presei, tiparului și a educării publicului. Orice manifestare politică fiind împiedicată, energia națională și-a căutat alt câmp de acțiune, cel al culturii.¹

Elita națională, laică și ecleziastică, ridicată din mediile sociale românești, s-a pus în slujba aspirațiilor naționale: școală, limbă, Biserică, cultură, patrie, a susținut principiile legate de cetățenie și Stat. Vocabularul național a devenit explicit revendicativ, prin diferitele forme ale culturii: carte, presă, teatru, asociații, societăți, fundații etc. Principalul mesaj pașoptist transilvan în veacul al XIX-lea, a fost *luminarea și regenera-*

1 Alexandru Dima, „Tradiția culturalizării maselor în Ardeal. Propagandă culturală la sfârșitul veacului al XVIII-lea”, în *Transilvania*, 65, nr. 1, ianuarie-februarie 1934, p. 36; Ion Lupaș, *Trei generațiuni în politica românească din Ardeal*, București: Imprimeria Statului, 1926, pp. 8-9.

rea culturală a națiunii. Neîmplinirea acestei datorii sacre a fost echivalentă cu slăbirea sau chiar pieirea identității românești.²

De la mijlocul veacului al XIX-lea, odată cu intensificarea credințelor politice, sociale și culturale, a început să prindă rădăcini în conștiința publică importanța unor *instituțiuni* autorizate, care să caute mijloacele, pentru a săvârși o muncă de amplă propagandă culturală, în scopul păstrării identității naționale. Generațiile de elite culturale, caracterizate de motivație națională, au conștientizat importanța asociaționismului cultural, motorul principal al mișcării de regenerare națională. Întemeierea asociațiilor și a societăților culturale în veacul al XIX-lea a fost inițiativa unuia sau a mai multor entuziaști, care au înțeles că reperatele culturale ale națiunii nu se pot apăra, decât prin asociere, simbol al consensului colectiv.

Asociaționismul, la nivel european, a fost o mișcare a forțelor liberale, care doreau înnoirea societății, prin crearea de noi solidarități, prin gruparea persoanelor, animate de același crez și convingeri sociale și naționale. Față de Occident orizontul asociaționist românesc s-a înfiripat mai greu. Străduințele, în vederea înființării unor forme de asociere, au întâmpinat restricții, autoritățile imperiale austriece temându-se de tentațiile unei politici naționale în rândul popoarelor sale.³

În Imperiul habsburgic a existat, totuși, o anumită deschidere față de organizarea asociațiilor! Rescriptul imperial din 1764 preciza că Statul avea dreptul să decidă asupra admisibilității asocierii, pentru fiecare caz în parte, acest principiu rămânând, ca bază a legislației în domeniul dreptului de asociere, până în 1867. Au mai existat reglementări asemănătoare, ca decretul Cancelariei aulice, din 26 septembrie 1816, cu privire la organizarea asociațiilor de femei, apoi decretul din 15 octombrie 1821, cu privire la întemeierea societăților pe acțiuni sau cel din 14 februarie 1838, cu privire la înființarea de societăți comerciale sau industriale. Între anii 1840-1843 s-au făcut o serie de codificări ale dreptului de asociere, dar, teama unor acțiuni conspirative, au determinat autoritățile habsburgice să controleze strict sau chiar să interzică crearea asociațiilor cu caracter politic. În perioada revoluției de la 1848-1849 s-a acceptat, pe lângă dreptul de petițiune și dreptul, mai larg, de asociere. Prin Constituția din 4 martie 1849, care a expus principiul egalei îndreptățiri a tuturor naționalităților din monarhie, s-a acordat

2 Andrei Bârseanu, „La jubileul de cincizeci de ani al Asociațiunii”, în *Transilvania*, nr. 4 jubiliar, iulie-august 1911, p. 317; Octavian Goga, „Mijloacele de propaganda literară și culturală ale Asociațiunii și dezvoltarea lor”, *loc.cit.*, p. 350; Cornel Lungu „Din legăturile *Astrei* cu societăți academice și culturale române și străine 1861-1914”, în *Biblioteca ASTRA*, Corpul B, Conferințele Bibliotecii ASTRA, nr. 81/2010, p. 7.

3 Silviu Dragomir, „Cei dintâi îndrumători ai politicei românești în Ardeal”, în *Luceafărul*, V (1906), nr. 6, p. 33; Olimpiu Boitoș, *Progresul cultural al Transilvaniei după Unire*, Sibiu, 1942, pp. 13-14; Nicolae Teșculă, „Între libertate și constrângere. Statutul asociaționismului”, în *Acta Musei Popolissensis*, XXXVI, Istorie-Etnografie, Zalău, 2014, p. 109; Cf. Liviu Maior (coord.), „Despre asociaționism și autonomizare în Transilvania secolelor al XIX-lea și al XX-lea”, în *Asociaționism și naționalism cultural în secolele XIX-XX*, Cluj-Napoca: Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2011.

cetățenilor din imperiu dreptul de a se întruni și de a forma asociații. Au fost exceptate asociațiile care unelteau împotriva statului! Libertatea de asociere nu a fost aplicată în totalitate, în cazul Ungariei, deoarece ministrul de Interne avea rol de aprobare în înființarea tuturor asociațiilor.⁴

Ultimul cuvânt în aprobarea formelor de asociere l-a avut Consiliul Ministerial și Împăratul. *Patentul imperial* din 31 decembrie 1851, numit și *Silvesterpatent*, a păstrat principiile Constituției din 4 martie 1849, însă a interzis crearea și funcționarea oricărei forme de asociere, cu caracter politic. Mai târziu, în 26 noiembrie 1852, a fost emisă o nouă lege a asociațiilor, mult mai restrictivă, din cauza temerilor autorităților că asociațiile puteau avea activități cu caracter naționalist, politic. Legea din 26 noiembrie 1852 prevedea că asociațiile se puteau întemeia, doar pentru dezvoltarea științelor și a artelor, pentru înviorarea agriculturii, mineritului și silviculturii, meșteșugurilor, comerțului, producției, pentru întreținerea unei legături de transport regulată între două sau mai multe localități pe apă sau pe pământ, în special pentru întreprinderile de vapoare cu abur, pentru construirea sau susținerea căilor ferate, podurilor străzilor și canalelor navigabile, pentru întreprinderile de minerit, pentru colonizare, pentru institute de credit, institutele de asigurări, institutele generale de aprovizionare sau pensii, case de economii, institute de garanții etc. Controlul asociațiilor a fost exercitat de către Ministerul de Interne și de Autoritatea superioară de Poliție. Pentru întemeierea unei asociații inițiatorii au fost obligați să facă cunoscut planul asociației și statutele acesteia. Statutele conțineau scopul asociației, mijlocul acesteia de constituire, procura întemeierii, forma, după care se dorea fondarea sau transformarea asociației, planul de activitate și conducerea asociației. Trebuiau precizate, drepturile și obligațiile membrilor și enumerați reprezentanții asociației, față de o terță persoană sau față de autoritate. De asemenea, trebuia detaliată maniera de lichidare a societății sau asociației respective. Prin aceste stricte cerințe fondatoare Statul habsburgic dorea să controleze orice fel de manifestare a societății civile, orice manifestare culturală.⁵

Activitățile cu caracter cultural-identitar, s-au înfiripat din secolul Luminilor! Încă pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea românii ardeleni au simțit importanța unei societăți literare și culturale, de felul celor ale altor popoare din Imperiu. După ideile vestitului doctor Ioan Molnar Piuariu, s-a proiectat „Societatea literaților din Sibiu”. În adresa din 30 iulie 1789, pe care „Societatea literaților din Sibiu” a trimis-o Curții imperiale din Viena, au fost expuse punctele programului unei gazete românești, intitulată „Ziarul românesc pentru agricultor”.⁶ „Societatea” a ținut să sublinieze calitatea mai slab culturală a publicului românesc, de aceea, ziarul a fost destinat mai ales preoților, care puteau să-i comunice poporului conținutul, să împărtășească săptămânal acestuia

4 N. Teșculă, *op.cit.*, p. 107; Josef Wolf, Marionela Wolf, „Asociațiile germanilor din Banat”, în *Asociaționism și naționalism cultural în secolele XIX-XX*, pp. 33-78.

5 *Ibidem*, p. 108.

6 Ioan Lupaș, „Andrei Șaguna și «Asociațiunea transilvană»”, în *Transilvania*, an 54, nr. 6-7, iunie-iulie 1923, pp. 258-259; Al. Dima, *op.cit.*, pp. 35-36.

știrile și sfaturile de tot felul. Preotul a fost considerat cel mai bun intermediar cultural, chemat să lumineze spiritual și cultural neamul românesc. Proiectul „Societatea literaților din Sibiu” a fost o aspirație asociaționistă, neîncurajată de autorități și lipsită de receptivitatea dorită de inițiatori!

Ceva mai târziu, prin 1795, s-a lansat ideea așa-numitei „Societăți filosoficești a neamului românesc în mare prințipatul Ardealului”, care chema pe preoți, învățători, „dof-tori”, filosofi, istorici și alți învățați să-i devină membri. Această „Societate”, se baza pe donații și cerea de la membrii și sprijinitorii ei câte 15 fiorini pe an. Cu ajutorul acestor bani se preconiza să se tipărească o bibliotecă cu „vestiri filozoficești și moralicești, ma-nufacturi neguțătoarești, științi și reguli dieteticești”. Se mai promitea și alte cărți despre «teologia moralicească a Răsăritului» și «alte istorii bisericești», biografiile principilor munteni și moldoveni și „istoria Românilor pe larg, culeasă din cele vechi adevărate istorii” și, în sfârșit, „alte deprinderi ale lumii vrednice de a le ști”.⁷ Nici acest generos proiect cultural asociaționist nu a avut rezultatele așteptate de fondatori!

O încercare a mai fost făcută, pe la 1808, de către învățatul bănățean Constantin Diaconovici Loga, care a dorit a înființa o „Societate pentru cultivarea limbii române”. Această inițiativă venea pe fondul preocupărilor lingvistice ale unor mari cărturari (Ioan Budai Deleanu, Gheorghe Șincai, Petru Maior etc.).⁸ A urmat efemera realizare de la 1845, în Țara Românească a unei societăți culturale cu numele de „Asociația literară a României”. Statutele acestei „Asociații” au fost definitivitate în 1847, iar printre membrii ei se găseau literați și scriitori de valoarea lui Iancu Văcărescu, Ștefan Golescu, Cezar Bolliac, Ion Ghica, Grigore. Alexandrescu, C.A. Rosetti, Nicolae Bălcescu și Petrache Poenaru. Dintre moldoveni amintim pe Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi și Mihail Kogălniceanu, iar printre ardeleni pe August Treboniu Laurian și Aaron Florian. Scopul „Asociației literare a României” a fost să înlesnească progresul literar în toată românia. Tendința de a crea comitete-sucursale în Moldova și în Transilvania n-a izbutit, după cum, fără rezultatul dorit, au rămas și propunerile lui Bălcescu și Kogălniceanu de a se publica un „Dicționar biografic”, cu viețile celor mai însemnați români din toate părțile și din toate veacurile. După doi ani de activitate promițătoare „Asociația literară” a ațipit, fără nădejdea unei apropiate reînvieri.⁹

La mijlocul secolului al XIX-lea solidarizarea forțelor intelectuale a devenit, tot mai mult, o realitate. Frecventarea acelorași instituții școlare, apartenența la același mediu profesional și social, frecventarea acelorași saloane – ale unor familii de intelectuali români, – întâlnirea în cadrul unor evenimente culturale, au constituit tot atâtea posibilități și ocazii de întâlnire culturală, intelectuală și spirituală. Studenți, învățători,

7 *Ibidem*; I. Lupaș, *op.cit.*, p. 258.

8 Adrian Marino, „Iluminiștii români și problema cultivării limbii”, în *Limba Română*, an XIII, 1964, nr. 5, pp. 467-482; nr. 6, pp. 571-586; Dumitru Draica, „Școala Ardeleană și lupta pentru unificarea limbii și instituirea ortografiei românești”, în *Revista Limba Română*, an XXIV, nr. 2, 2014, www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2412, accesat în 28 noiembrie 2017.

9 I. Lupaș, „Andrei Șaguna și «Asociațiunea transilvană»”, 1923, p. 259.

funcționari, avocați, preoți, ofițeri, doamne și domnișoare „socializau” cu mult entuziasm în cazuri festive locale. Intelectualii români erau, de multe ori, angrenați în activitatea Bisericilor românești, făcând parte, ca mireni, din diferitele foruri aparținătoare de Biserici. Anturajul școlar, profesional, religios, relațiile de rudenie și de prietenie au avut un rol important în coagularea formelor asociaționiste culturale. Pe lângă legăturile intelectuale și morale au fost importante și legăturile materiale, știut fiind, că bunăstarea materială a fost o condiție a progresului cultural.¹⁰

Lupta pașoptistă pentru suveranitatea poporului a marcat începutul erei marilor mobilizări culturale și politice. Mai ales, după momentul revoluționar pașoptist, generațiile elitei românești, impulsionate de eferescența mesianică a romantismului, s-au instituit în autoritatea culturală și intelectuală legitimă a românilor ardeleni. Sarea de spirit a inteligenței românești a fost aceea de a scoate din amorțire îndelungată letargia culturală a națiunii. Marile personalități ale veacului al XIX-lea, Simion Bărnuțiu, George Barițiu, Timotei Cipariu, Andrei Șaguna și alții au înțeles că, tot ce se lucra în plan cultural și identitar, nu se risipea, cum se risipiseră și se anihilaseră, multă vreme în luptele politice, atâtea forțe intelectuale și fizice ale poporului; fără nici un rezultat sau, în cazul cel mai bun, pentru niște rezultate de scurtă durată.¹¹ Octavian Goga a caracterizat, astfel, starea de spirit din Transilvania, după 1848: „Cu o revărsare bogată izbucnesc deodată forțele latente ale unui popor, înzestrat cu multe însușiri și cer întrupare. Fruntașii cari erau la cârma neamului sunt însetați de muncă și stăpâniți de dorul unei clădiri rezezi, pe toate terenele. Mândria lor, desrobită din obezile unei umilinți istorice, îi îndemna să facă totul, pentru a-și pune neamul în rândul popoarelor civilizate, pentru a-i legitima dreptul de existență, prin dovezile cât mai puternice, că aceste mase de țărani, ajunse sub o oblăduire mai puțin mașteră decât în trecut, pot împlini o misiune culturală. Călăuziți de această credință, conducătorii de atunci, – între cari norocul ne-a dat, alături de o seamă de cărturari cu înalte calități intelectuale, și figura robustă de creator a arhiepiscopului Șaguna, – au început o operă largă de edificare pe toate terenele. La adăpostul unor libertăți, prin cari generositatea măsurată a regimului absolutistic răsplătea cu sângerie vitejeasca supunere de veacuri a Românilor din Transilvania către casa domnitoare, s-au întărit pe nouă temeieri biserica și școala, atât de năpăstuite la noi în cursul veacurilor vitrege. Sub aripile lor ocrotitoare s-au întemeiat atunci mai multe așezăminte, înfiripate toate din acest nobil îndemn al ridicării unui popor la o treaptă culturală mai înaintată”.¹²

10 *Idem*, „Înființarea Asociațiunii și conducătorii ei”, în *Transilvania*, nr. 4 jubiliar, iulie-august 1911, p. 326; Elie Dăianu, „Repriviri și prospecte din mijlocul unui veac”, în *Transilvania*, XLIII, 1912, nr. 6, p. 503; Paul Cornea, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mișcarea ideilor și literatura între 1780-1840*, București: Editura Minerva, 1972, p. 430.

11 I. Lupaș, *op.cit.*, p. 326; E. Dăianu, *op.cit.*, pp. 503-504; Lucia Cornea, „Relații de rudenie”, în *Crisia*, 2008, XXXVIII, pp. 117-120.

12 O. Goga, *op.cit.*, p. 349; Vasile Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București: Editura Științifică, 1968, pp. 66-67.

Așadar, elanul romantic al naționalismului cultural s-a bazat, în principiu, pe implicarea fraternală a elitei spirituale și a celei intelectuale, spiritualul și culturalul tinzând să se îngemăneze, pentru înaltul țel național. Dar, nu au lipsit nici nefastele învrăjbi, frecuşuri confesionale și dispute intelectuale, care au bântuit întreg deceniul absolutismului.¹³ Cu toate acestea mișcarea asociaționistă a devenit o strategie culturală iminentă, datorită profunde înțelegeri a sensului ei „De unde se vede, că omul este destinat a trăi în societate, spunea Andrei baron de Șaguna. Și fiindcă împrejurările și trebuințele omului se schimbă, după felul și caracterul timpului și al cerințelor: pentru aceea și Asociațiunile se formează și se acomodează după acești factori, cari pe drept se pot socoti ca nește hrane noue de activitate pentru cultura și propășirea oamenilor și a statului; căci ele din nou aduc în armonie așezămintele statului cu vieța liberă națională a națiunilor întregi și a membrilor lor singuratici, de vreme ce Asociațiunile au încă și asupra indivizilor celor mai necultivați ai societății statului o înrăurire cultivatoare, disciplinatoare și nobilitoare; de unde se vede, că Asociațiunile nu numai nu împedecă pe staturile în propășirea lor pentru binele-cetățenilor lor, ci încă sprijinesc acelea, pentru că Asociațiunile cele organizate arată tuturor lipsa cea neîncunjurabilă, de a se năzui după niște scopuri mai înalte și nobile și după respectarea sfințeniei legilor firești și pozitive, și așa Asociațiunile desvoaltă principiul cel mai înalt al vieții și destinației omenești, spiritul comun și izvor a tot ce este bun și folositor. Aceste iviri folositoare, pentru oameni sociali, rămân nesocotite și desprețuite numai la un popor de tot necult și pădureț, carele din nenorocire este supus unei stăpâniri despotice, ce sugrumă cu mână de fer orice năzuială către covârșire și desvoltare a sudiților săi (...) Un stat civilizată cunoaște folosurile, care se revarsă prin Asociațiuni asupra cetățenilor lui”.¹⁴

Conducătorii românimii ardeleni au înțeles, că cea mai de căpetenie problemă pentru un popor, care dorea să scape de jugul robiei sufletești și trupești era să-și creeze o cultură proprie, cu ajutorul căreia să pună în lucrare toate forțele sale intelectuale și fizice, amorțite printr-o îndelungată stare de letargie. La începutul erei constituționale în Monarhia habsburgică românii ardeleni obținuseră câteva rezultate politice însemnate, cum au fost congresele naționale din 1861 și 1863 sau chiar, legile Dietei ardeleni din Sibiu (1863-1864), privitoare la drepturile politice ale națiunii și limbii române. Dar, aceste rezultate politice au fost efemere, cu mult mai trainice și mai sigure dovedindu-se rezultatele obținute de românii ardeleni pe teren bisericesc și cultural.¹⁵

În 30 aprilie 1852, câteva ajutoare bănești, venite de la patrioți și de la prefectii ardeleni Sirnion Balint, Ioan Axente și Avram Iancu, au fost depuse pe numele lui Pavel Vasici, la Cassa de păstrare («Sparkassa») din Sibiu, ca să poată servi la înfiin-

13 I. Lupaș, *op.cit.*, p. 327.

14 „Părți alese din cuvântarea rostită de A. Șaguna, la 9/21 Martie 1861, cu prilejul înființării Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”, în *Transilvania*, an 54, nr. 6-7, iunie-iulie 1923, pp. 239-240.

15 I. Lupaș, „Andrei Șaguna și «Asociațiunea transilvană»”, pp. 256-257.

țarea unei Societăți literare române. În 2 mai 1852 Aaron Florian scria, astfel, lui Ioan Maiorescu despre această împrejurare: „am socotit, că centrul de unire al Românilor nu poate fi altul decât o, societate literară română. Ei pătrunseră necesitatea și importanța și contribuira: Balint 1000 fl, Axente 1000 fl., lancu, numai 500 fl. Eu făcui iute actul de fundațiune, pe care ei îl subscriseră, luai banii dela ei și îi puserăm la Sparkassa. Prin actul de fundațiune ei au ales 5 bărbați, din cei de aici și pe Barițiu din Brașov, ca să compună statutele, să le subștearnă la guvernii spre aprobațiune și să facă pașii trebuincioși, ca societatea să intre în viață. Bine s'a făcu ori ba ... Eu de scop al societății literare în actul de fundațiune am pus cultura și dezvoltarea limbii și publicarea de cărți folositoare”.¹⁶ Numai că, în vara anului 1854, cu învoirea lui Pavel Vasici și a donatorilor, poetul Andrei Mureșanu a scos banii, depuși la «Sparkassa» din Sibiu, pentru fondarea Societății literare române. Motivele acestui gest nu sunt clare, dar ideea clară este că înființarea unei societăți literare a învățat inimilor multor entuziaști ai culturii, ai păstrării spiritualității, ai dezvoltării limbii și răspândirii științei și literaturii: George Barițiu, Timotei Cipariu, Simion Bărnuțiu, Axente Sever. Aaron Florian, Pavel Vasici și alții. A existat o divergență de opinii între cei ce doreau o „societate literară”, în 1852 și între cei ce insistau, pentru înființarea unei „academii”! Ion Maiorescu nu a fost încântat de ideea lui Aaron Florian, insistând pentru înființarea unei Academii române de drept. Conducătorii tineri și idealisti ai românilor ardeleni s-au gândit la o „academie română”, ca un înalt for cultural. Alții, mai trecuți prin experiențele vieții și mai buni cunoscători ai împrejurărilor politice, au înțeles repede că planul acesta nu putea fi dus prea ușor la îndeplinire. Trebuia multă diplomație, strategii clare și perseverență!¹⁷ Mai marii „bărbați” ai vremii, clerici și publiciști, manifestau dorința creării unei *instituțiuni*, care, pe lângă promovarea literaturii și culturii românești, să poată pune laolaltă întreagă românime ardeleană, dezbinată în două confesiuni. Viitoarea *asociațiune* românească urma să cimenteze legăturile de unitate și frăție și să afle mijloacele necesare, pentru răspândirea culturii naționale în păturile largi ale poporului. Această solidaritate culturală cu poporul a izvorât din însăși concepția despre națiune modernă!

Un nou glas, în favoarea întemeierii unei societăți literare a fost prilejuită de un incident! În 1859 a apărut în „Aradul vechiu” un fel de almanah literar, intitulat «Muguri», dedicat „sexului frumos român” și alcătuit „prin conlucrarea junimei clericale și studioase a claselor gimnasiale superioare”, cuprinzând 59 poezii, unele originale, altele reproduse din autori cu renume, precum Atanasie Marienescu. Publicistul Zaharia Boiu a făcut o *recensiune* severă acestui almanah, ceea ce a provocat o discuție serioasă și folositoare, legată de necesitatea înființării grabnice a unei societăți literare, care să coordoneze principiile și valorile literare.¹⁸ Corespondentul «Telegrafului

16 *Ibidem*, pp. 259-260.

17 *Ibidem*.

18 *Ibidem*, p. 261; *Idem*, „Înființarea Asociațiunii și conducătorii ei”, p. 328.

Român» din Țara Oltului, cărturarul Ioan Pușcariu, a sesizat și el deficitul cultural al ardelenilor, susținând că tinerimea românească ardeleană n-a avut de unde să învețe a scrie frumos și corect românește. Acei tineri de la Arad, cu idei ungurești, cu sintaxă germană și cu cuvinte latinești, nu au putut produce o carte poetică valoroasă, așa cum ar fi dorit criticii ei! Impedimentele principale erau, pe de-o parte, slaba cunoaștere a limbii române și, pe de altă parte, slaba popularizare a modelelor culturale! Cu alte cuvinte tinerimii române îi lipsea acel reper prestigios cultural și lingvistic, pe care-l putea oferi *Panteonul* național și sărbătorile naționale, cele care reprezentau terenul de exersare al producțiilor culturale. Pușcariu a fost printre cei care au amintit *intelligenției* și publicului românesc că devenise o necesitate și o urgență comuniunea de valori și solidaritatea națională. Altfel, susținea Pușcariu, românii își meritau multele aluzii ale alterității naționale, referitoare la starea de înapoiere și la incapacitatea poporului românesc de a se ridica la un nivel rezonabil de civilizație. Dacă ungurii aveau o Academie la Pesta, iar comunitatea săsească reușise să înființeze în 1793 „*Societas philohistorum Transylvaniae*”, iar în 1841 o asociație sibiană, numită „*Vrein für Landeskunde*”, un „*Cazinou*” și o „*Societate de lectură*” (1847), la rândul lor, românii, de ce să nu aibă o reuniune legală, cu statute și fonduri, pentru ajutorarea culturală a poporului românesc! Așadar, ridicarea culturală nu putea fi pusă în act, decât prin reuniuni, societăți, asociații, cele care adunau poporul, sub îndrumarea învățaților lui, la masa civilizației. Curând după acel apel ziaristic al lui Ioan Pușcariu, tot în coloanele „*Telegrafului Român*”, a urmat o corespondență din Blaj, scrisă în 11 aprilie 1860 de profesorul Ioan Rusu. Acesta a insistat asupra foloaselor unei societăți literare și a îndemnat pe români să nu mai stea „cu mâinile în sân, să le pice mură în gură, ci să-și unească puterile și luminile minții, să nu cruțe nici jertfe, nici osteneală, pentru un scop nobil, căci numai așa vor scăpa de judecata lumii și de osânda posterității”.¹⁹

Toate aceste relatări arată că inițiativele, legate de asociaționismul cultural, au existat permanent, dar trebuia să se arate o personalitate puternică, care să aibă autoritatea și prestigiul, cu care să coaguleze forțele culturale și spirituale românești. Trebuie subliniat că, în secolul al XIX-lea, cultura și spiritualitatea s-au armonizat treptat, atunci când a fost vorba de slujirea idealurilor naționale. Această coagulare a venit din centrele de spiritualitate și din instituțiile de educație, din Biserici și școli, multe dintre ele întemeiate după 1848. În afară de Seminariile teologice și Preparandiile confesionale românești, – de pe lângă Episcopiile și Arhiepiscopiile din Transilvania și Ungaria, – dintr-un entuziasm *sacru*, la 1852, s-a întemeiat Gimnaziul român din Brașov, cu școala reală și comercială superioară; apoi la 1862 Gimnaziul inferior din Brad și la 1863 Gimnaziul complet fundațional din Năsăud. Aceste instituții de învățământ au dat, în scurtă vreme, un număr considerabil de intelectuali. Dar, cu toate acestea, se simțea

19 *Ibidem*, p. 329; Carmen Popa, „Rolul publicisticii românești și germane în viața culturală a Sibiului în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, în *Revista Transilvania*, nr. 5/2010, pp. 52-56, <https://revistatransilvania.ro/wp-content/uploads/2017/03/14-Carmen-Popa.pdf>.

intens lipsa educației și culturii în rândul majorității fiilor de țărani, în rândul fiicelor națiunii, fetițele române neputându-se împărtăși de o instrucție superioară decât în institute străine. La ridicarea națiunii trebuia să participe toți fiii și fiicele ei!²⁰

Clerul și dascălimea școlară au fost cei mai buni intermediari culturali, în relația cu poporul românesc; aceștia au pledat ca românii, din toate straturile sociale, să știe să citească și să scrie, să învețe carte, iar cei talentați din popor să urmeze fazele medii sau superioare din învățământ sau să se califice în diverse meserii. Pentru asemenea scopuri trebuia depusă multă răbdare, abilitate, insistență, era necesar să se aducă argumente de ordin spiritual, moral și material, pentru ca părinții să se lase convinși că eforturile de sprijinire a educației copiilor lor puteau fi rodnice pentru familii, pentru Biserici și pentru întreaga națiune română. Această muncă asiduă, nu putea rămâne doar în seama Bisericilor și în cadrul școlilor! Era nevoie de asocierea poporului, de participarea lui solidară la acțiuni culturale și educative. Pe acest fond s-au pus bazele unor reuniuni de învățători, casine, societăți profesionale și asociații culturale, prin intermediul cărora să fie promovate idei, privind bunăstarea economică, culturalizarea țaranului și meseriașului român. De asemenea, prin fundații tot mai numeroși tineri români puteau să studieze în străinătate și, apoi, să se impună în importante funcții administrative, economice, culturale și politice. Domeniul cultural, la fel ca și cel politic și bisericesc au fost vectori interdependenți, care au modelat tabloul complex, al generațiilor de elite transilvane în secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX. Propaganda culturală a fost în Transilvania ocazia simbiozei dintre limbajul cultural, spiritul și politic.²¹

Timpu absolutismului a fost pentru românii de sub coroana Habsburgilor, un timp de *reculegere culturală și economică*, un timp de concentrare națională și de deprindere cu conceptele vieții moderne. Îndeosebi se simțea trebuința unei *instituțiuni*, care să îngrijească de interesele culturale mai înalte ale neamului: să cultive limba națională, care începuse a se folosi la oficiile publice, să fixeze ortografia, să cerceteze istoria, să sprijine tânăra literatură națională și să promoveze, mai mult decât se putuse face până atunci, progresul poporului în toate domeniile. Și cum aceste probleme interesau pe toți românii deopotrivă, nouă *instituțiune* avea să fie a tuturor, fără deosebire de confesiune și de stare socială, avea să-i întrunească pe toți într-un mănunchi, „cum împreună plugarul în snop spicele de grâu curat”.²²

20 Vasile Bologa, „Istoricul înființării și dezvoltării în cei dintâi 25 de ani, (Școala civilă de fete cu internat a Asociațiunii)”, în *Transilvania*, XLII, nr. 4 jubiliar, iulie-august 1911, p. 409.

21 Înființarea fondurilor și fundațiilor, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a fost strâns legată de dezvoltarea sistemului bancar românesc din Transilvania. Vezi Simion Retegan, „Politică și educație la românii din Transilvania în epoca liberalismului austriac (1860-1967)”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”*, Cluj-Napoca, 1990-1991, pp. 73-88; Vasile Popeangă, „Conceptul de educație națională în gândirea pedagogică din Transilvania”, în *Revista de Pedagogie*, an XIX, nr. 7/1970, pp. 105-110.

22 A. Bârseanu, *op.cit.*, pp. 318-319.

În Transilvania primele societăți culturale românești s-au înființat în perioada „epoci liberale”: la Sibiu *Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român* (Astra), în 1861; la Sighet *Asociația națională pentru cultura poporului român din Maramureș*, în 1861; la Arad, *Asociația națională arădeană pentru cultura poporului român*, în 1863. *Asociațiunea transilvană* a avut cea mai largă sferă de acțiune, ea devenind treptat centrul de gravitație al întregii mișcări cultural- naționale din Monarhie.

Per aspera ad astra

Ideea înființării unei mari *instituțiuni* culturale a fost susținută, mai întâi, pe cale ziaristică și în convorbiri particulare; ea s-a apropiat de realizare în urma «sângerării de la Solferino» (iunie 1859), care făcuse guvernul absolutist mai accesibil, pentru dorințele popoarelor. În urma intervenirii celor 176 fruntași români, în frunte cu arhierii Alexandru Sterca-Șuluțiu, Andrei, Baron de Șaguna și Ioan Alexi, *petițiunea* din 10 mai 1860 a fost trimisă Locotenenței transilvane, pentru ca aceasta să dea aprobare la „o adunare consultatoare”, cu scopul înființării unei reuniuni, a cărei chemare să fie „lățirea culturii populare și înaintarea literaturii”, cu puteri unite. După târăgănări și obiecțiuni din partea Guvernului provincial ardelean și după ce *situațiunea* generală politică s-a schimbat, în mod însemnat, prin diploma împărătească din 20 octombrie 1860, cererea românilor s-a aprobat, cu anumite condiții.²³

Scopul *Asociațiunii transilvane*, constituită la Sibiu, în octombrie 1861, a fost înaintarea literaturii române și a culturii românești, în deosebitele ramuri, prin studiu, prin elaborarea și editarea de *opuri*, prin premii și stipendii, pentru diferitele specialități de știință și arte etc. În fruntea tinerei *instituțiuni* s-au ales „bărbații cei mai luminați” și mai cu vază, de care dispunea neamul pe atunci. Arhierii Șaguna și Șuluțiu, au intrat în șirul membrilor noii Societăți, contribuind fiecare, după putere, la temelia ei materială. Chiar în anii dintâi ai înființării, fruntașii de atunci nu s-au gândit să facă din *Asociațiune* un organ de propagandă în rândul poporului. Se gândeau, mai mult, la o concentrare a forțelor intelectuale, la adunarea într-un mănunchi a acelor «bărbați naționali binemeritați, pentru cultura literaturii române și cultivarea poporului român”, cum spunea însuși Șaguna. Dar, lucrurile s-au schimbat, la scurtă vreme! Întemeietorii Astei aveau conștiința că ctitoria lor însemna începutul unei îndrumări, spre un fâgaș de lumină civilizatoare, un act de reparație istorică și „un razim al naționalității”, cum spunea Timotei Cipariu.²⁴

23 Actele privitoare la urzirea și înființarea „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”, Sibiu, 1862, pp. 105-106; Cuvântarea Esc. Sale Părintelui Episcop Andrei Br. de Șaguna, rostită către Comisarii scolastici în an. 1863”, în *Adunarea Cuvântărilor Comisarilor școlari din anii 1863 și 1864*, Sibiu: Tiparul Tipografiei diecezane, 1864, p. 22; A. Bârseanu, *op.cit.*, p. 319.

24 O. Goga, *op.cit.*, p. 350; Ion Chinezu, „Astra jubiliară (1861-1936)”, în *Gând Românesc*, an IV, 1936, nr. 8-9, p. 402; Problemele „Asociațiunii”. Repriveri și prospecte din mijlocul unui veac. Dăm în cele următoare expozeul făcut în adunarea dela Sibiu, de protopopul Dr. Elie Dăianu, referentul comisiei pentru „raportul general”, în *Transilvania*, 1912, nr. 6, p. 501.

Nu numai în Ardeal s-a manifesta entuziasm la inaugurarea *Asociațiunii*, ci și în celelalte ținuturi locuite de români. Nobilul Andreiu Mocioni de Foen, Emanuil Gojdu, Eudoxiu Hurmuzachi, Ioan Maiorescu s-au numărat printre cei care au dorit să se implice în viața acesteia, ca membrii sau donatori. Cu mare însuflețire, dar cu un număr cu mult mai mare de participanți din țara întreagă s-a ținut a doua adunare generală a Astrei la Brașov, în vara anului 1862, adunare împreună cu o expozițiune industrială și agricolă, cea dintâi la românii ardeleni. La adunarea aceasta Șaguna prevestea roadele, ce le putea aduce tânăra *instituțiune*: o limbă și o literatură, la un grad de cultură, comparabil cu cel al altor popoare culte; școalele și institutele literare în stare înfloritoare, satele și orașele române înaintate; grădini și holde frumoase cultivate, bogate în pomi fructiferi. La acestea se adăuga economia rațională la plugari, înflorirea artelor și a tot felul de măiestrii la românii ardeleni și altele. Mare entuziasm, mari idealurile! Aceste idealuri au dat impulsul acțiunilor Astrei și ale tuturor formelor asociaționiste!

Tot la această excepțională adunare de la Brașov Gavriil Munteanu, directorul tânărilor Gimnaziu brașovean, a propus compunerea unui dicționar al limbii române; eruditul Timotei Cipariu a stăruit pentru înființarea unei Biblioteci de cărți vechi românești, pe temeiul cărora să se poată lucra mult doritul dicționar; Ioan Pușcariu a arătat trebuința întocmirii unui Album al familiilor nobile de naționalitate română; George Barițiu a cerut înființarea unei catedre de Estetică, pentru cultivarea artelor frumoase, iar pentru promovarea științei, s-a hotărât înființarea secțiilor: filologică, istorică și fizico-naturală ale *Asociațiunii*. Cu astfel de sentimente, cu astfel de planuri și cu astfel de aspirațiuni s-a inaugurat activitatea *Asociațiunii* și, în același chip, a urmat ea și mai departe, cu o intensitate, mai mare sau mai mică, după oameni, timpuri și împrejurări.²⁵

G. Barițiu, alături de A. Șaguna, T. Cipariu și I. Pușcariu, a fost un însuflețit sprijinitor al lucrărilor întreprinse pentru programul *Asociațiunii*. Din momentul înființării și chiar de mai înainte, nimeni n-a privegheat, nu s-a îngrijit mai bine de soarta *Asociațiunii*, mai mult decât Barițiu. Timp de aproape trei decenii neîntrerupte acesta a fost secretarul și sufletul *Asociațiunii*, iar între 1888-1893 a condus-o ca președinte. Urmând invitații lui Șaguna, Barițiu a elaborat un proiect de statute și un program de acțiune, croit pentru decenii înainte. În sensul acestui program *Asociațiunea* a fost chemată să se îngrijească: de cele mai bune cărți didactice, pentru școalele populare; de compunerea unui compendiu din istoria Transilvaniei, pentru popor și pentru școalele inferioare; de îmbunătățirea agriculturii, horticulturii, viticulturii, a pomăritului și a pădurilor; de descrierea comparativă a locuitorilor, porturilor și obiceiurilor, din diferite ținuturi românești; de chestiunile legate de igienă, fiziologie și psihologie, cu privire la poporul român; de pregătirea unei colecții cu cele mai bune balade românești ardeleni; de adunarea inscripțiilor romane din Transilvania; de studierea, în mod comparativ, a florei Transilvaniei, Banatului și a Bucovinei și altele. *Asociațiunea*,

25 A. Bârseanu, *op.cit.*, p. 321.

deși a primit acest program, chiar din prima adunare generală (1861), nu l-a putut desăvârși, în toate punctele sale.²⁶

Voind a înmulți numărul intelectualilor, în deceniul 1860-1870, *Asociațiunea transilvană* a împărțit un număr însemnat de stipendii tinerilor de la școlile secundare și superioare. Nu numai tineretul avea parte de binefacerile *Asociațiunii*, ci întreg publicul românesc: tineri și bătrâni, bărbați și femei, săteni și orașeni. Se spera că aceștia vor ajunge tot atâția *luminători* și conducători devotați ai poporului. *Asociațiunea* năzuia a *împrieteni* pe români cu negoțul și meseriile, de care stătuseră departe până atunci, de aceea a ajutat un număr mare de ucenici, să învețe meserii și comerț. De la înființarea *Asociațiunii* puținii oameni cu dare de mână au înțeles, că numai prin burse se poate înlesni înfripirea unei tagme de intelectuali, ieșiți din țărănimia săracă. S-au găsit români generoși, care au creat stipendii și a căror pildă a fost urmată, cu vremea, de o serie de alți binefăcători, mulțumită cărora *Asociațiunea* a împărțit în cursul vremii o sumă considerabilă de bani, contribuind astfel la educația poporului.²⁷ Intelectualitatea, elementele mici și mijlocii ale burgheziei românești transilvănene, care dădeau contingențele cele mai însemnate și mai active ale *Asociațiunii*, au avut idei clare în legătură cu modalitățile de ridicare spirituală și culturală a poporului cu îmbunătățirea stării sale materiale. *Astra* a reușit să concentreze publicul la o muncă comună și să deștepte încrederea în puterile naționale.²⁸

Posibilitățile de activitate culturală au fost înlesnite și în Bucovina, deoarece din anul 1861, Bucovina a putut să beneficieze de statutul de Ducat, cu o mai largă autonomie provincială în diverse domenii. Înființarea *Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina*, numită la început *Reuniunea Română de Leptură*, la 1 mai 1862, s-a datorat mai multor factori: ecoul mișcărilor revendicative ale românilor bucovineni, desfășurate în 1848; consecințele petrecerii, timp de mai multe luni, în același an și în anul 1849, a numeroși fruntași ardeleni, dar mai ales moldoveni refugiați pe pământul Bucovinei. Aceștia au continuat, sub alte forme și în mod organizat, activitatea revoluționară și au sprijinit reînvierea și dinamizarea vieții românești în Bucovina. La acest lucru s-a adăugat entuziasmul și activitatea fraților Hurmuzachi, care din 1848, au stat în fruntea luptei pentru libertăți politice și ridicare culturală a românilor bucovineni. Acestora li

26 *Regularea mijloacelor spre atingerea scopului Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, Sibiu, 1869, pp. 5-6; I. Lupaș, „Înființarea Asociațiunii și conducătorii ei”, pp. 334-336, 341-342; Idem, „Andrei Șaguna și «Asociațiunea transilvană»”, pp. 262-270.

27 O. Goga, *op.cit.*, p. 364.

28 *Ibidem*; A. Bârseanu, *op.cit.*, pp. 320, 322-323; I. Lupaș, *Mitropolitul Andrei baron de Șaguna. Scriere comemorativă la serbarea centenară a nașterii lui*, Sibiu: Editura Consistoriului Mitropolitan, 1909, pp. 61-62; Keith Hitchens, *Ortodoxie și naționalitate*, București: Univers Enciclopedic, 1995, pp. 49-50; Eugenia Glodariu, „Din activitatea editorială a Astei: Biblioteca populară a Asociațiunii”, în *Acta Musei Napocensis (A.M.N.)*, 1971, VIII, pp. 311-320; *Idem*, „Bibliotecă populară ale «Astei»”, în *A.M.N.*, 1969, VI, pp. 374-360; *A.M.N.*, 1970, VII, pp. 309-327.

s-au asociat o serie de tineri intelectuali, în frunte cu Ion Gh. Sbiera. Pe Sbiera, ca și pe alți fruntași bucovineni îl preocupau problemele privitoare la conceptul de națiune, îi interesau istoria, graiul național și rolul școlii în culturalizarea poporului.²⁹

Societatea pentru Cultura și Literatura Română bucovineană a apărut într-un context cultural favorabil, la un an după înființarea *Astrei* transilvănene și a precedat înființarea *Junimii* de la Iași (1863) și *Societatea Literară Române* (1866), devenită *Academia Romană* (1879). Scopul înființării *Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina* a fost exprimat de unii dintre membrii generației de la 1860, Gheorghe Hurmuzachi. Acesta a susținut că viața națională nu poate fi revigorată, decât prin cultură. O cultură bazată pe limba, datina și legea strămoșească. Un alt bucovinean, militant național, a fost Alexandru Hurmuzachi, care preciza despre *Societatea pentru Cultură* bucovineană că s-a născut în puterea ideii de conștiință și demnitate națională. Cu alte cuvinte, *Societatea* avea menirea de a da *intelighenței naționale* din patrie posibilitatea de a cunoaște produsele literaturii naționale, de a urmări prosperitatea culturii naționale. În primul an de existență, *Societatea* l-a avut ca președinte pe Mihai Zotta, vicepreședinte pe Alexandru Hurmuzachi și secretar pe I.Gh. Sbiera. Din anul 1865 președintele *Societății* a fost Gheorghe Hurmuzachi, în timpul căruia s-au pus bazele organizatorice, programatice și materiale ale instituției. Numărul membrilor, la înființare, a fost de 183 și a crescut în primul an la 221! Intelectualii bucovineni, frații Hurmuzachi, Mihai și Iancu Zotta, Ion Gh. Sbiera, Victor Stârcea, Tudor Ștefanelli, George Tofan, Dionisie Bejan, Iancu Flondor, mitropoliții Silvestru Morariu, Vladimir Repta, Miron Călinescu s-au întâlnit, pe tărâm cultural, cu frații lor ardeleni, munteni, basarabeni: cu Aron Pumnul, Andrei Șaguna, George Barițiu, Timotei Cipariu, Papiu Ilarian și Valeriu Braniște. În iunie 1897 Valeriu Braniște a sosit la Cernăuți, unde a desfășurat o intensă activitate culturală, până în 1900. La acea dată avea doar 28 de ani, din care trei a lucrat în învățământ, 15 luni a fost în închisoare politică și doi i-a muncit în presă. Sosit în Bucovina Braniște și prietenii săi au luat măsuri de precauție, ca activitatea lor să nu fie suspectată ca una politică. De aceea, au fost folosite numele unor personaje mai puțin bănuite de vreo vină! Editor al „Patriei” din Cernăuți apare dr. Emil Criclevici, iar redactor responsabil, un anume Reus, un cavaler scăpătat, de peste Prut. În ziar nu apare numele Braniște. Tânărul Braniște s-a înscris la Universitatea din Cernăuți, fiind student „extraordinar” la cursurile profesorului I.Gh. Sbiera, pentru a putea motiva prezența sa în capitala Bucovinei. În ciuda acestui fapt, a fost urmărit pas cu pas de cum a pus piciorul în Bucovina, o provincie de a cărei viață culturală s-a interesat Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Bolintineanu, Heliade Rădulescu, Bogdan P. Hasdeu, A.D. Xenopol, Vasile Stroescu și alții.³⁰

29 Constantin Loghin, „Șaptezeci de ani de la înființarea Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina (1862-1932)”, Cernăuți, 1932, pp. 5-6; Alis Niculică, „Ion G. Sbiera - coordonate ale vieții și operei”, în *Codrul Cosminului*, nr. 10, 2004, pp. 253-257.

30 Apud Rodica Iațencu, „Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina”, în *Analele Bucovinei*, an VI, 2/1999, pp. 304-305; Ion Negură, „Societatea pentru Cultura și lite-

Instituțiile culturale din Bucovina au susținut importanța folosirii, în rândul românilor, a unui important simbolul național: tricolorul. Folosirea acestui însemn național, a fost introdusă în Bucovina, după anii 1862, de către elevii gimnaziști din Cernăuți. După 1875, tricolorul a fost cuprins în emblemele societăților studențești ale românilor: *România Jună* din Viena, *Arboroasa*³¹ și urmașa acesteia, *Junimea*, *Societatea Academică* din Cernăuți. De la acestea, folosirea tricolorului s-a extins treptat la membrii societății civile române din capitala Bucovinei sau din orașele importante ale acesteia. Folosirea tricolorului a devenit, pentru țărani români din numeroasele sate ale Bucovinei, un obicei, culorile sale fiind incluse în costumul național.³²

Societatea pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina a desfășurat o activitate bogată până în anul 1918: a sprijinit și stimulat dezvoltarea de școli românești și a contribuit la înființarea unei Catedre de limba și literatura română la Universitatea din Cernăuți. Prin tipografia, achiziționată în anul 1897 și prin editura sa, *Societatea* a publicat cărți, broșuri, manuale, ziare și reviste în limba română. A avut propriile organe de presă și a organizat o bibliotecă proprie. Între anii 1865-1869 a apărut „Foaia Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina” – organul oficial al *Societății*, editat sub conducerea unui comitet, avându-l ca președinte pe Gheorghe Hurmuzachi. La fel ca *Astra transilvană*, *Societatea* bucovineană a susținut conferințe publice și șezători literare, a organizat serbări omagiale, ca cea din 1912, când a omagiat centenarul nașterii lui Gheorghe Hurmuzachi. *Societatea pentru Cultura și Literatura Română* din Bucovina și-a organizat o pinacotecă, și-a consolidat proprietățile, prin sprijinul material de care beneficia – liste de subscripții, cotizații, donații, subvenții, venituri din vânzarea publicațiilor, administrarea de fundații (peste 30), înființate mai ales în scopul acordării de burse, pentru elevii și studenții români; a inițiat acțiuni diverse – a chemat trupe de teatru românești în Bucovina, a participat la expoziția din anul 1906, tipărind cu această ocazie volumul „Românii din Bucovina”. *Societatea pentru Cultura și Literatura Română* din Bucovina a organizat un pavilion românesc la Expoziția generală română

ratura Română în Bucovina”, Suceava - Anuarul Muzeului Județean, IV, 1977, p. 181; Vasile Precop, „Bucovina în Amintiri din închisoare de Valeriu Braniște”, în *Analele Bucovinei*, an V, 1/1998, pp. 70-71.

31 „Arboroasa” a fost desființată în 1877 de autoritățile administrative austriece din capitala Bucovinei, pentru orientarea sa spre România. Teodor Balan, *Procesul „Arboroasei”, 1875-1878*, Cernăuți: Tiparul „Glasul Bucovinei”, 1937; Ilie Dungan, *Istoricul Societății Academice Române „Arboroasa” (1875-1877)*, București: Editura Societății, 1930; Anghel Popa, *Societatea Academică „Junimea” din Cernăuți, 1878-1938*, Câmpulung Moldovenesc: Fundația Culturală „Alexandru Bogza”, 1997; D. Vatamaniuc, „Societatea «Junime» din Cernăuți”, în *Analele Bucovinei*, an V, 1/1998, pp. 81-86.

32 R. Iațencu, *op.cit.*, pp. 304-307; Marian Olaru, „Lupta pentru tricolor și afirmarea identității naționale românești în Bucovina”, în *Analele Bucovinei*, an VI, 2/1999, pp. 388-389; Dan Jumară, „Studențimea bucovineană și Marea Unire”, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, Anuarul Muzeului Județean Vaslui, nr. XXI, Vaslui, 1999-2000, pp. 173-181.

de la București din 1906. Pe lângă aceste acțiuni *Societatea* din Bucovina, prin adunările sale anuale, a devenit un forum național, în care se puteau expune public toate problemele ce afectau pe românii bucovineni.³³

Strategia *Societății pentru Cultura și Literatura Română* din Bucovina, în domeniul școlar, a fost formulată în cadrul adunărilor generale și al ședințelor, în care se analiza situația învățământului primar și secundar, cel mai grav afectat. *Societatea* a militat pentru extinderea rețelei de școli primare la sate, întemeierea de școli particulare românești în satele rutenizate și s-a luptat pentru deschiderea de clase paralele românești, pe lângă școlile secundare la Suceava și Cernăuți. A sprijinit școlile publice, a înființat o școală normală particulară de fete, s-a implicat în înființarea unui liceu românesc. *Societatea* s-a implicat și în editarea de manuale școlare. Începând cu anul 1866, a editat broșuri, pentru tineretul școlar sub titlul „Biblioteca pentru tinerimea română”, continuată, în 1890, printr-o „Bibliotecă pentru tinerimea adultă”. În 1869, *Societatea* a achiziționat un imobil, transformat ulterior în internat pentru elevi, unde au fost adăpostiți anual circa 150 de elevi. În ceea ce privește implicarea în dezvoltarea învățământului superior, *Societatea* a pus problema înființării unei Universități românești la Cernăuți, chestiune dezbătută încă din anul 1872. După înființarea Universității germane, în 1875, *Societatea* a susținut crearea unei Catedre de limba și literatura română la Universitate, al cărei titular a fost I.Gh. Sbiera, apoi Sextil Pușcariu. De asemenea, propunerile lui Alexandru Hurmuzachi, de înființare a unui curs de istoria românilor au fost finalizate mai târziu, prin crearea, în anul 1912, a unei Catedre de istorie sud-est europeană, condusă de prof. Ion Nistor. Din 1870, *Societatea* a organizat o serie de conferințe publice, șezători literare (la Cernăuți, Câmpulung Moldovenesc, Suceava, Rădăuți), unde conferențiau și invitați din celelalte provincii. G. Tofan a propus ca toate acțiunile culturale organizate în Bucovina „să se facă sub egida *Societății*”.³⁴

În Bucovina, până la unirea din 1918, au existat nouă societăți culturale, care s-au afiliat *Societatea* păstrându-și autonomia: *Societatea Filarmonică* (1862), *Societatea „Armonia”* (1881), *Societatea Doamnelor Române* (1891), *Muzeul Bucovinei* (1892), *Societatea Mazililor și Răzeșilor* (1900), *Societatea „Ciprian Porumbescu”* (1903), *Societățile arcășești* (1905), *Societatea Meseriașilor și Comercianților* (1907). Activitatea *Societății pentru Cultura și Literatura Română* din Bucovina a fost completată și de organizațiile studențești.³⁵

În Basarabia, mișcarea culturală națională a evoluat în condiții mult mai dificile decât în celelalte provincii românești, Transilvania și Bucovina. Guvernul țarist nu a agreat formele de asociere culturală și politică. Cu toate acestea, către sfârșitul secolului al XIX-lea, în provincie s-au manifestat personalități dornice să contribuie la emanciparea națională a românilor basarabeni. În rândul acestora s-a remarcat Vasile Stroescu (1845-1926), care a finanțat înființarea de școli, biblioteci, prin „Fundăția

33 R. Iațencu, *op.cit.*, pp. 305-307.

34 *Ibidem.*

35 *Ibidem.*

Stroescu”, interesată și de tipărirea unor opere ale clasicii literaturii române. În septembrie 1905, un grup de nobili și intelectuali basarabeni, în frunte cu Pavel Dicescu, a întemeiat, la Chișinău, *Societatea moldovenească pentru răspândirea culturii naționale*. La început *Societatea* număra circa 400 de membri, iar până în mai 1906, numărul acestora s-a ridicat la 600. În 11 decembrie 1905, la inițiativa *Societății* și a unor reprezentanți ai zemstvei guberniale, s-a adoptat hotărârea privind necesitatea predării limbii materne în școlile primare din Basarabia. În susținerea identității istorice și culturale ale românilor au militat ziarele „Basarabia” și „Cuvânt Moldovenesc”, dar și *Societatea istorico-arheologică bisericească din Basarabia*, fondată la Chișinău, din inițiativa lui I.N. Halippa în 1904, pentru studierea istoriei spirituale și culturale a basarabenilor. Pentru a facilita explorarea și promovarea trecutului Basarabiei, fondatorii *Societății* au susținut înființarea unui muzeu, a unei arhive, a unei biblioteci, și editarea propriei reviste.³⁶

În Ardeal, cu deosebire de la înființarea despărțămintelor Astrei, hotărâtă în anul 1869, apoi după reorganizarea din 1895, *Asociațiunea* a căutat să pătrundă în toate straturile poporului, îndemnând și sfătuind, învățând și solidarizând, prin adunări și prelegeri populare, prin înființarea de biblioteci populare, prin organizarea unui muzeu istoric și etnografic și lansarea revistei „Transilvania”. S-a înființat o Școală de fete, menită a îndeplini o importantă misiune socială. O vreme, cei mai mulți discutau în cadrul *Asociațiunii* probleme străine de preocupările concret sociale. Se mai ivea câte un protopop, sau fruntaș cu simț practic, care împărțea sfaturi din înțelepciunea vieții, ori îndrumări din diferite ramuri ale meseriilor. Cu vremea, însă, s-a lămurit tot mai mult necesitatea de a se folosi conferențele, pentru o propagandă culturală, pentru popularizarea unor noțiuni de interes general. Astfel, conferențele au început să îmbrățișeze teme, care se adresau necesităților curente ale poporului, lucrurilor de folos pentru țărănime. Formele propagandistice folosite – de la publicații, la disertații, prelegeri, la conferințe pentru intelectuali dar și pentru țărani – urmăreau necesitățile concrete ale poporului. Pe de altă parte, administrând bine averea sa, *Asociațiunea* a îndemnat pe mai mulți generoși binefăcători ai poporului, să-i încredințeze, spre chivernisire, diferite *fundățiuni*, cu scop cultural și filantropic. *Asociațiunea* era menită să fie, pe de-o parte, o societate literară, iar, pe de altă parte, o societate culturală, o societate de popularizare. Firește, în alegerea mijloacelor, în fixarea priorităților ce se cuveneau, aprecierile au fost diferite, schimbându-se din timp în timp, cu judecata izvorâtă din aptitudinile speciale și din pregătirea culturală a celor ajunși la conducerea acestui așezământ.³⁷

36 Visarion Puiu, „Câteva date privitoare la înființarea Societății istorico-arheologice bisericești din Chișinău”, în *Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești*, XII, 1920, pp. 3-8; Ștefan Puric, *Istoria Basarabiei*, București, 2011, pp. 129-131,135; Igor Chiosa, „Promovarea culturii în Basarabia”, p. 30, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Promovarea%20culturii%20in%20Basarabia.pdf, accesat în 28 noiembrie 2017.

37 O. Goga, *op.cit.*, pp. 350, 385-386.

Criticile la adresa *Asociațiunii*, l-au cam supărat pe Barițiu, care muncise atât de mult pentru promovarea intereselor ei. De aceea, răspunsurile sale au fost aspre! Pe la 1880 Barițiu semnala, cu tristețe, următoarele: „Cu mijloace mici nu se pot ajunge scopuri mari, nici a se realiza planuri vaste. Cea mai grea asuprire și mai mare nedreptate se face Asociațiunii atunci, când se cer dela ea lucruri, pe cari le poate executa, nu o reuniune modestă, ci un guvern, în a cărui administrațiune se dau milioane, sau măcar vreun cler, care dispune de venituri anuale cu sutele de mii. Este un testimoniu de lene și decadență, când se așteaptă, ca, pentru sute de mii și milioane, să cugete și să facă totul numai 10-12 oameni, iară mulțimea cea mare să stea cu mâinile în sân, fără a voi să sacrifice, dacă nu laboare și sudoare de ani întregi, cel puțin atâția bani, câți se dau pe fumul de tutun (!). Este un semn rău, când oamenii uită, că „Asociațiunea transilvană” nu are potestate executivă; este însă și mai rău, când lipsește spontaneitatea, voința fermă de a-și face ei înșiși binele, fără a fi împinși de spate”.³⁸

Apelurile lansate pentru strângerea de fonduri nu găseau întotdeauna un răsunset tocmai îmbucurător în rândul populației! La indiferentismul și pasivitatea unui segment important al populației românești, față de actul de cultură, considerat apanajul prevalent al intelectualității, s-au adăugat șicanele neconținute ale autorităților ungare. În Ungaria politică, de unitarizare culturală și de nivelare etnică, s-a creat un spirit de acerbă vrăjmășie interetnică și culturală, de aceea sufletul național românesc a încercat să rupă singur cercul de fer, în care îl strângea strivitor politica de stat. Bărbații de stat ai Monarchiei austro-ungare n-au avut, în politica lor, nici prevedere, nici simțul conciliant al realităților. Acest lucru și-a pus amprenta pe tonul cultural ferm al emancipării românești!³⁹

Spre deosebire de societățile culturale maghiare, cele aparținând populației românești nu au fost sprijinite financiar de autorități, singurele lor venituri certe provenind din cotizațiile anuale ale membrilor, care nu reușeau să acopere necesarul de cheltuieli, cerut de o activitate culturală eficientă.⁴⁰ Este adevărat, se mai adăugau donațiile

38 I. Lupaș, *op.cit.*, pp. 334-336, 343-344.

39 P. Suci, „Problema de naționalitate în fosta Monarchie Austro-ungară (Fragment dintr'un studiu)”, în *Societatea de Mâine*, an VII, nr. 1-2, 15 ianuarie 1930, p. 11.

40 „Cea mai importantă societate cultural-științifică înființată în această perioadă a fost *Erdélyi Muzeum-Egyesület* [*Societatea Muzeului Ardelean*]. Înființarea Erdelyi Muzeum-Egyesület a fost hotărâtă încă la dieta Transilvaniei din 1841-1843, dar, în mod practic, acest lucru s-a realizat abia în 1859, la Cluj, când Jozsef Kemeny și János Kemeny au făcut o serie de donații către societate, iar Imre Mikó și-a oferit sprijinul moral și material. (...) De-a lungul timpului, *Societatea Muzeului Ardelean* a constituit cadrul cel mai important și mai adecvat în desfășurarea activității științifice maghiare din Transilvania. În secțiile Societății Muzeului Ardelean s-a desfășurat o activitate ferventă. Disertațiile se citeau integral, după care, urmau discuții și dezbateri publice. În perioada de început a reuniunilor, toate ramurile științei erau reprezentate în cadrul aceleiași ședințe, pentru ca, destul de repede, la sfârșitul lunii noiembrie 1860, să se impună o sistematizare a întrunirilor, comisia stabilind o periodicitate lunară a reuniunilor și admiterea în asociație a unor specialiști pe diferite domenii”. Rozalia

obținute din partea instituțiilor de credit și economii românești și a unor binefăcători, respectiv veniturile manifestărilor cultural-artistice organizate. Din nevoia de fonduri au fost lansate nenumărate apeluri publice, mai ales în presă, pentru înscriere de membri, avându-se în vedere, atât folosul material, ce se realiza prin taxele membrilor, cât și faptul că asocierea mai multor persoane. Această asociere creștea implicit forța și importanța acestor instituții culturale și naționale.

Asociațiunea, ca de altfel, toate instituțiile culturale, a trecut peste greutățile începutului și-a croit calea, pe care avea să înainteze, trezind prin adunările sale generale, în fiecare an câte un ținut locuit de români, aranjând sărbări cu caracter național-cultural, ținând conferințe pentru intelectuali și pentru popor, însufletind publicul pentru scopurile ei și adunând mijloace pecuniare, pentru realizarea acestor scopuri, măcar în parte. Unele scopuri au fost prea mari, în raport cu mijloacele materiale. Tot de mijloacele materiale precare s-a lovit și *Societatea pentru fond de teatru român*, întemeiată de către un comitet organizatoric în frunte cu Iosif Hodoș și Iosif Vulcan, la adunarea de la Deva din 4-5 octombrie 1870. Adunările acestei *Societăți* au fost, alături de adunările *Astrei*, evenimentele culturale, cele mai importante, „unde tot ce avea românismul ales își dădea întâlnire, unde se adăpau sufletele din izvorul sentimentelor de solidaritate și jertfă pentru idealurile naționale”.⁴¹ Organul oficial al *Societății pentru fond de teatru român* a oglindit sistematic întreaga activitate culturală românească din Ardeal, cea a casinelor, reuniunilor de femei, a societăților de lectură ale tinerilor, a amintit evenimentele culturale celebrative, comemorative, conferințele, balurile, a elogiat elita românească.⁴²

Legăturile *Asociațiunii* cu asociațiile culturale din Arad, Maramureș și Bucovina nu au reprezentat un contact susținut, permanent. Îndrumarea *Astrei* nu s-a făcut conform unui plan riguros stabilit, ci răspunzând la solicitările concrete, venite din partea celorlalte societăți culturale și mai ales invitându-le să ia parte la acțiunile organizate de ea. *Asociațiunea* a devenit, pe parcurs, conducătoarea mișcării culturale românești din Transilvania, neavând de la început înscrisă în program îndrumarea societăților mai tinere sau a celor locale. *Astra* are marele merit de a fi deșteptat mai întâi, la sate, interesul țărănimii pentru festivalurile culturale.⁴³

Treptat, în sfera preocupărilor *Asociațiunii* a intrat sprijinirea societăților de lectură ale tineretului, reuniunile de învățători, reuniunile de meseriași, reuniunile de femei.

Poraczky, „Societățile cultural-științifice și rolul lor în viața culturală maghiară în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în Transilvania”, în *Revista Bistriței*, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, XXI/2, 2007, pp. 81-88.

41 Ion Breazu, „Teatrul țărănesc ...”, în *Transilvania*, an 65, martie/aprilie 1934, nr. 2, p. 88; Alexandru Crișan, „«Familia» – organ al publicațiilor Societății pentru fond de teatru”, în *Centenarul „Societății pentru fond de teatru român” (1870-1914)*, Oradea, 1972, p. 153.

42 *Ibidem*.

43 Ion Agârbiceanu, „Festivalurile culturale și programele lor”, în *Transilvania*, an 66, nr. 3, mai/iunie 1935, p. 117.

Principalele forme de activitate angajate de reuniunile de femei, pentru progresarea vieții sociale și culturale a românilor au fost balurile în costume naționale, seratele artistice, prezentarea de conferințe, pe diverse teme de interes public; parte din veniturile rezultate din aceste diverse activități au fost destinate materializării unor obiective de natură filantropică. Asociindu-se efortului general al societăților culturale învățătorii și reuniunile lor și-au adus o contribuție însemnată la îmbunătățirea culturală a lumii rurale și urbane românești, la diversificarea și actualizarea programei școlare prin includerea unor noi discipline. Asociațiile culturale ale tineretului studios român societățile de lectură ale elevilor au promovat și ele o serie de acțiuni specifice, care au ținut de latura educațională și pedagogică.⁴⁴

Înființarea *Societăților de lectură* ale elevilor și mai apoi ale studenților, au fost mediile culturale optime, în care se citeau și se discutau lucrările tinerilor membri, se recitau poezii sau se citeau fragmente din literatură. Astfel de societăți au ființat în multe orașe din Transilvania, la Blaj, Arad, Gherla, Oradea, Beiuș, Brașov, Făgăraș, Năsăud, Lugoj, Zalău ș.a., dar și în mediul rural. Înființarea *Societăților de lectură* nu a fost un fenomen propriu doar tineretului studios român, organizații similare apărând pretutindeni pe cuprinsul monarhiei austro-ungare. Caracterul lor diferea, însă, de la un neam la altul, din cauza condițiilor diferite care le-au generat. În timp ce la austrieci și maghiari asemenea alcătuirii culturale reprezentau organizații, unde accentul se punea pe apărarea unor interese specifice, pe petrecerea plăcută a timpului, pe lectură, la celelalte popoare din monarhie, supuse politicii de asimilare, erau determinate de necesitatea găsirii de noi forme, pentru cultivarea istoriei, limbii și culturii naționale.⁴⁵

Reuniunile de cântări și muzică au fost nucleul unor activități corale și teatrale locale, care a rezistat mai bine de un secol și care au contribuit la închegarea altor grupări culturale. Acestea organizau conferințe, *producțiuni* artistice – muzicale și teatrale – serbări, baluri, turnee de propagandă culturală. Odată cu închegarea și depășirea etapelor organizatorice, societățile corale au preluat, alături de biserică și școală, misiunea păstrării și propagării limbii române și a sentimentului național, cristalizând în jurul lor întreaga viață culturală și socială locală.

Casinele române au reprezentat, deopotrivă, locuri de adunare și de întărire a coeziunii sociale și naționale, de petrecere plăcută a timpului, lăcașe de cultură și educație

44 Taian Șuteu, „Organizații învățătoresți înainte de Unire”, în *Organizații învățătoresți în Transilvania*, coordonator Andrei Pora, Cluj: Tipografia Institutul de Arte grafice „Ardealul”, 1929, pp. 10-11; V. Popeangă, „Asociațiile învățătoresți din Transilvania din sec. al XIX-lea”, în *Revista de Pedagogie*, București, XIII, 1964, nr. 1, pp. 75-87; Dumitru Suciu, „Date privind situația politică și confesional școlară a românilor din Transilvania în prima decadă a dualismului”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”*, Cluj-Napoca, 30, 1990-1991, pp. 89-123; Liviu Maior, „Politica școlară a guvernelor maghiare față de români (1900-1914)”, în *loc.cit.*, pp. 123-138.

45 Mihaela Bedecan, „Fundații, fonduri, societăți de lectură ...”, în *Banatica*, 21, 2011, pp. 265-281; Cf. Alina Mandai, „Societatea de lectură ...”, în *Țara Bîrsei*, 12, 2010, pp. 225-228.

pentru populația românească. În cadrul lor au activat personalități de frunte ale vieții culturale, ceea ce le-a sporit prestigiul și aderența la public. O preocupare importantă a comitetelor casinelor a fost sporirea numărului membrilor și încasarea la timp a cotizațiilor acestora. Din veniturile rezultate s-au făcut abonamente la presa vremii, s-au organizat diverse manifestări literar-artistice și s-au pus bazele unor biblioteci. Colaborările frecvente dintre societățile culturale din diferite localități le-au asigurat un loc determinant în dezvoltarea unor activități culturale. Pe de altă parte, existența concomitentă, pe raza unei localități mai mici, a mai multor societăți culturale, la care, invariabil, le erau membri aproape aceleași persoane, diviza efortul material și uman, cu efecte în planul eficienței culturale. În anii de dinaintea jubileului *Asociațiunii*, din 1911, s-a ivit părerea, că aceasta trebuia cumva să-și extindă propaganda sa binefăcătoare și asupra părților arădane, de pildă, unde exista o *instituțiune* similară, despre care se spunea că a stat multă vreme în nelucrare.⁴⁶

Față de *Societatea pentru crearea unui fond de teatru român* atitudinea *Astrei* a fost oarecum mai distantă. Spre deosebire de *Astra*, care și-a extins activitatea în afara Transilvaniei istorice, abia la sfârșitul secolului al XIX-lea, *Societatea pentru crearea unui fond de teatru român* și-a făcut simțită prezența în Banat și Crișana, încă din perioada înființării, în 1870, prin intermediul celor 14 adunări generale, desfășurate în aceste provincii. Prin activitatea sa, *Societatea* a contribuit substanțial la progresul mișcării teatrale de amatori, la crearea unei terminologii teatrale românești, la popularizarea repertoriului dramatic național și universal. În viziunea inițiatorilor teatrul a avut de îndeplinit misiunea de a îndrepta moravurile și de a întări conștiința națională.⁴⁷

Societățile cultural-naționale acționau pe teritoriul monarhiei austro-ungare „fără granițe”, pentru românii dintr-o regiune istorică sau din alta; intelectualii, adunările generale, reuniunile circulau nestingherit, colaborau, întemeiau filiale, publicații, biblioteci, organizau întruniri cu un mare și nedisimulat caracter național în satele și orașele din Banat, Transilvania, Crișana, Maramureș și Bucovina. Cu ocazii speciale, granițele politice ale statului austro-ungar erau depășite de acestea, printr-un fructuos schimb de experiență cu asociațiile culturale din România.⁴⁸

46 I. Lupaș, *op.cit.*, p. 348; C. Lungu, *op.cit.*, p. 23; Maria Berényi, *Personalități marcante în istoria și cultura românilor din Ungaria (Secolul XIX)*. Studii, Gyula, 2013, p. 247.

47 Cf. Vasile Netea, *Spre unitatea națională a poporului român*, București, 1974, p. 125; V. Sandu, I. Pârvu, *Cultură și comunitate pe Valea Bistrei, 1862-1919*, Timișoara, 2005, pp. 12-62; Valentin Sandu, „Rolul bănățenilor ...”, în *Banatica*, 21/2011, pp. 335-351.

48 E. Glodariu, „Despre Societatea de lectura a tinerimii române studioase de la Gimnaziul din Orăștie”, în *Sargetia*, 1988-1991, XXI-XXIV, pp. 781-782; Lucian Drimba, „Momente importante din evoluția «Societății pentru crearea unui fond de teatru român în Ardeal»”, în *Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român*, Oradea, 1972, pp. 231-244; Alexandru Crișan, „«Familia» – organ al publicațiilor Societății pentru fond de teatru”, în *loc.cit.*, pp. 151-156.

Prin intermediul membrilor *Asociațiunii*, prezenți la ședințele *Societății Academice Române* (creată la 1/13 septembrie 1867, la București) s-a înfiripat schimbul de lucrări și publicații cu aceasta. Întemeiată pe același concept, de unitate culturală și solidaritate națională, *Societatea din București*, viitoarea *Academie*, avea să devină instrumentul cultural, care a polarizat intelectualitatea din toate provinciile locuite de români. *Societatea* a reunit în rândurile sale cărturari de seamă: din Transilvania, G. Barițiu, Vincențiu Babeș, Al. Roman, Iosif Hodoș; din Bucovina, Al. Hurmuzachi și I.G. Sbiera; din Basarabia, B.P. Hașdeu, alături de moldoveni și munteni ca V. Alecsandri, C. Negruzzi, V.A. Urechia, C.A. Rosetti, T. Maiorescu ș.a. La 30 martie 1879 *Societatea Academică Română* se transforma în *Academia Română*, având drept scop, după cum afirma în 1908 I.G. Sbiera, „unitatea culturală a românilor”.⁴⁹

Numeroase asociații și societăți culturale și-au propus realizarea idealurilor daco-românismului. Astfel, la 24 ianuarie 1882, tinerii ardeleni și bucovineni, ce studiau în București sau erau stabiliți definitiv în România, au creat societatea cu nume simbolic „Carpații” (1892-1918). Ea își propunea înfăptuirea unirii tuturor românilor într-un singur stat. Întemeierea *Societății* a avut loc în sala „Orfeu” din București, după ce, timp de un an, a activat în mod neoficial cu numele de „Iridenta română”. Cu această ocazie s-a desfășurat o impunătoare manifestație de solidaritate națională, prezidată de cărturarul bănățean Vasile Maniu, membru al *Academiei Române*.⁵⁰

Cele mai profunde și pline de semnificații legături culturale ale *Asociațiunii transilvane* s-au dezvoltat, mai ales, cu *Academia Română*, cu una dintre societățile surori, *Liga culturală* și Fundațiile lui N. Iorga. Legături culturale a întreținut *Asociațiunea transilvană*, cu *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor* (constituită la București în 1890), prin vizite, ajutoare și colaborare. Scopul *Ligii* a fost precizat în art. 3 din Statute și anume acela de a întreține continuu vie conștiința de solidaritate, în întreg neamul românesc. Mijlocul de realizarea a acestui ideal era cultura națională: înființarea de săli de lectură și biblioteci, tipărirea de cărți în ediții populare, sprijinirea de publicații folositoare.⁵¹ *Asociațiunea*, ca exponent cultural al Ardealului, a prețuit contribuția *Ligii*, pregătirea sufletească a războiului eliberator, la trezirea conștiinței naționale și dincoace și dincolo de Carpați. Scopul *Ligii* era, conform Statutelor, acela „de a cultiva conștiința solidarității în întreg neamul românesc și a întreține o mișcare, care să legi-

49 C. Lungu, *op.cit.*, pp. 12, 14-17.

50 Al. Lapedatu, „Un episod revoluționar în luptele naționale ale românilor de peste munți acum o jumătate de veac”, în *Analele Academiei Române, Memoriile secției Istorice*, seria a III-a, tom. XVIII, București, 1936, pp. 3-4; Ilie Dugan, *Istoricul Societății Academice Române Junimea din Cernăuți. Partea întâia „Arboroasa” (1875-1877)*, București: Editura Societății, 1930; Anghel Popa, *Societatea Academică Arboroasa din Cernăuți, 1875-1877*, Câmpulung Moldovenesc: Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, 2008; E. Glodariu, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din monarhia habsburgică 1860-1918*, Cluj-Napoca: Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, 1998, pp. 666-67.

51 C. Lungu, *op.cit.*, p. 22.

timeze misiunea culturală a Românilor în Orient”, întrebuițând următoarele mijloace: 1. Înființarea de săli de lectură, biblioteci. 2. Tipărirea de cărți, edițiuni populare. 3. Sprijinirea publicațiilor, care ar lucra în scopul *Ligii*. 4. Conferințe întruniri publice. 5. Sărbătorirea datelor mari din viața trecută a naționalității române. 6. Organizarea de congrese anuale ale membrilor *Ligii*. 7. Formarea unui fond de ajutorare, prin cotizații, subscrieri de bună voie, donații etc. Având un succes deplin, *Liga* a creat secții la Ploiești, Craiova, Galați, Turnu-Severin, Slatina, Pitești, Târgoviște, Giurgiu, Brăila, Focșani, Bârlad, Buzău, T.-Măgurele. Totodată s-au întemeiat secții la Paris, de către Stroe Brătianu, la Anvers de către G. Moroianu, la Berlin de dr Nanu Muscel. Din punctul de vedere al propagandei culturale între *Asociațiune* și *Ligă* au fost totdeauna cele mai cordiale raporturi de colaborare. Încă din februarie 1919, *Astra* a proclamat, în Congresul el general, conlucrarea cu *Liga*, devenită din 1914, *Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor*. Aceasta a oferit o colaborare frățească, nu numai *Asociației ardelenene*, ci și societăților culturale din Bucovina și Basarabia, precum și *Societății Macedo-Române* din București.⁵²

Asociațiunea transilvană a participat, de asemenea, la activitatea *Societății „Transilvania”* din București, întemeiată în 1867, ai căror președinți au fost și membri de onoare ai *Asociațiunii*. Înființarea ei, mai întâi sub numele de „Constantia” (Statornicia), a fost propusă la serbarea din 3/15 mai 1867, de către studentul I.C. Tacitu, devenit ulterior profesor la Brașov. Promotorii *Societății „Transilvania”* au fost Alexandru Papiu Ilarian, August Treboniu Laurian, Aaron Florian. Ideea unei astfel de *Societăți* s-a născut din necesitatea formării unor generații de intelectuali transilvăneni, care aveau mijloace materiale modeste sau erau lipsiți de ele. În articolul 2 din Statute a fost precizat scopul *Societății*: strângerea legămintelor de frăție, între junimea studiosă din toate părțile române, venind în ajutorul studenților români din Transilvania și părțile ei.⁵³

Asociațiunea a făcut pe românii din diferitele părți ale țării să se cunoască unii pe alții, i-a deprins să lucreze împreună și să se stimeze unii pe alții, i-a învățat să-și prețuiască și să-și cultive limba; a susținut vie scânteia națională, chiar și acolo, unde era în primejdie a se stinge; a aplanat contrastele sociale și confesionale; asigurarea existenței și întărirea materială, morală și culturală a neamului. Întemeietorii societăților culturale și generațiile intelectuale de până la 1918 au avut un optimism romantic, fiind convinși că, după multe zeci de ani, națiunea română va fi regenerată și întinerită, în puterile sale intelectuale, industriale și materiale, pentru că națiunea este setoasă după cultură și luminare.⁵⁴

52 Ion Sibianu, „«Liga culturală» și fundațiunile prof. N. Iorga”, în *Transilvania*, an 66, nr. 6, noiembrie/ decembrie 1935, pp. 347-353; Nicolae Iorga, *Liga culturală*, Extras din „Boabe de Grâu”, an 1, pp. 3-15.

53 Cornel Lungu „Din legăturile «ASTREI» cu societăți academice și culturale române și străine 1861-1914”, în *Biblioteca ASTRA*, Corpul B, Conferințele Bibliotecii ASTRA, nr. 81/2010, p. 18.

54 A. Bârseanu, „La jubileul de cincizeci de ani al Asociațiunii”, pp. 320, 323-326.

Importanța *tovărășiilor* sau însoțirilor a crescut la începutul veacului al XX-lea. Întreaga viață a satelor și orașelor a fost brăzdată de fel și fel de *tovărășii*, care au avut rolul să răspândească lumină și bunăstare. Cu scop cultural și economic *tovărășiile* au avut impact, în sensul că omenii se ajutau unii pe alții, financiar, economic și cultural. Cărturari, preoți, învățători, primari, notari, diregători ai comunei, dar și ciurdari, stăvari, păcurari, jitari, pădurari ș.a. toți aceștia au avut roluri „trebuincioase în slujba obștească”. Prin unirea puterilor locuitorii satelor și comunelor s-au zidit biserici, școli și case comunale, drumuri și poduri. Preoții au inițiat conferințe și *tovărășii* preotești, învățători, conferințe și *tovărășii* învățătoarești; la fel procedau negustorii și meseriașii doftorii, inginerii ș. a își aveau *tovărășiile* lor. Chiar și femeile s-au întrunit în *tovărășii* pentru a se face cât mai folositoare obștei. Reuniunile (*tovărășiile*) de femei, adunau bani, pentru întemeierea și susținerea unei școlilor de fete, pentru înaintarea îndeletnicirilor femeiești, ca țesutul, cusutul, brodatul.⁵⁵

Entuziaste în plan cultural au fost *Societățile (însoțirile) de cetire*, întemeietoare de câte o bibliotecă, alcătuită din cele mai alese cărți și gazete; *Societățile de cântări bisericesti și lumești*; *Societățile pentru înfrumusețarea bisericii și ținerii în bunăstare a cimiterului*; *Societățile de pompieri* (pentru stângerea focului) și altele. Activitățile culturale uneau toate celelalte activități ale obștilor românești, iar strângerea unor fonduri culturale a avut menirea să asigure, atât cât era posibil, rezolvarea unor treburi obștești.⁵⁶

Activitatea de culturalizare a căpătat valențe noi după 1918, dar s-a confruntat cu alte neajunsuri. Astra s-a reorganizat, dar a avut loc și o invazie a politicianismului, în rândul membrilor și colaboratorilor săi. Onisifor Ghibu și Octavian Goga au considerat că Astra s-a adresat dintotdeauna tuturor românilor, din toate provinciile, deci nu a fost o Asociație regionalistă. Ea s-a preocupat, pe de o parte, pe răspândirea ideii solidarității naționale, iar pe de altă parte, de răspândirea culturii în rândul românilor. Ghibu a participat la înființarea și conducerea Partidului Național Moldovenesc, căruia i se datorează procesul de reînviere a Basarabiei, dar și la toate actele următoare a procesului de culturalizare. Alături de Vasile Goldiș, Ghibu a realizat înființarea Astei în Basarabia. Inaugurarea oficială a activităților Astei în Basarabia a avut loc la data de 30 octombrie 1926, festivitățile ținând până la data de 2 noiembrie același an. Această inaugurare a fost prezidată de V. Goldiș, președintele de atunci al Astei. La începutul ședinței arhiepiscopul Gurie a adus omagii președintelui de onoare al Astei, Regele Ferdinand. După aceasta a luat cuvântul președintele Astei, V. Goldiș, care a ținut cuvântarea inaugurală, vorbind despre cultura națională. Programul festivităților de deschidere au cuprins: inaugurarea localului Astra, într-ului dintre cele mai frumoase palate din Chișinău, inaugurarea organului popular săptămânal al acestuia și anume gazeta „Cuvântul Moldovenesc”, fixarea programului de activitate a ședințelor secți-

55 Art. „Tovărășiile sau însoțirile. Felul tovarășilor”, în *Țara Noastră, Foia poporală a Asociațiunii*, an I, nr. 16, 15 aprilie 1907, pp. 247-248; an I, nr. 17, 22 aprilie, 1907, p. 268.

56 *Ibidem*, p. 269.

unilor științifice și literare. De asemenea, s-a prezentat proiectul în vederea înființării Universității din Chișinău, a avut loc inițierea fondului pentru Palatul cultural, și s-a discutat despre apropierea efectivă a transnistrienilor de Astra.⁵⁷

Reorganizarea asociaționistă, mai ales a *Astrei* s-a impus, pentru că s-a afirmat noua generație de intelectuali. Ion Agârbiceanu, dar și alți membri ai *Astrei*, dibuiau un fenomen îngrijorător, care se resimțea în societatea românească: „un materialism exagerat, un individualism tot mai accentuat slăbesc progresiv temeliile existenței noastre ca neam, forțele și instituțiunile îndrumătoare și generatoare de viață românească, credința strămoșească, patrimoniul etnic, familia (...) Se pierde port, cântec, dans, tradiție românească, se irosește comoara moștenirii etnice, protectoare a ființei noastre românești, își pierd forța lor îndrumătoare, credința, conștiința românească, cinstea, demnitatea, modestia, se desorganizează familia, scade natalitatea. (...) Iată, cum reușim să irosim în decurs de scurte decenii comoara unui patrimoniu, agonisit în lungi secole de lupte, jertfe de sânge și suferinți, de un neam întreg. Remediul în această stare morală morbidă nu este binele material, bunăstarea, ci mobilizarea tuturor conștiințelor românești, unirea tuturor în jurul unui crez, capabil să ne disciplineze gândurile și să ne îndrepte faptele spre calea ascendentă a propășirii românești”.⁵⁸

Iuliu Moldovan președintele *Astrei* culturale a susținut că „educația maselor populare este un atribut, în primul rând, al inițiativei particulare, organizată în societăți culturale. Rolul statului nu poate fi altul decât de a sprijini, supraveghea, îndruma și coordona acea activitate, ferindu-se de orice măsuri sau influențe, cari ar putea stânjeni libertatea de acțiune, inițiativa creatoare și elanul societăților de cultură.(...) credem că societăți mari culturale, de fiecare provincie una, după modelul „Astrei” noastre, trebuie corelate și un program comun, larg destul, pentru a nu stânjeni inițiativa și independența necesară, trebuie să permită și să stimuleze integrarea eforturilor acelor societăți, spre scopul unic urmărit. Deasupra acestor societăți regionale trebuie creat un organ central de sprijin și coordonare, compus, în primul rând, din reprezentanții acelor societăți, în scopul de a asigura, în mod optimal, aceea integrare a eforturilor diferențiate pe provincii. (...) Cerem, deci, nu o singură asociațiune, pe întreaga țară, cu regionale în fiecare provincie, ci asociațiuni independente provinciale, născute local, colorate în toată activitatea lor de specificul regional, și cari vor prinde, cu atât mai

57 „«Astra» renăscută”, în *Societatea de Mâine*, Revistă săptămânală pentru probleme sociale și economice cuprinzând Buletinul Secției Social-Economice a Astrei, Cluj, an II, nr. 38, 20 septembrie 1925, p. 655; O. Ghibu, *Evoluția secțiilor literare și științifice ale „Astrei”*, Sibiu: Editura „Asociațiunii”, 1925, pp. 9-13; Idem, *Ardealul în Basarabia. O pagină de istorie contemporană*, Cluj: Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1928, pp. 17, 70-71.

58 I Agârbiceanu, „Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român - «Astra»”. Ce a fost? Ce este? Necesitatea din car e a răsărit «Astra»”, în *Transilvania* (Buletin de tehnică a culturii), 67, nr. 2/martie-aprilie 1936, pp. 95-97; „Apel”, în *Transilvania*, 67, nr. 2/martie-aprilie 1936, pp. 61-64; „Din trecutul Asociațiunii. Spicuri din îndrumările culturale ale foștilor preșidenți!”, *loc.cit.*, pp. 65-67.

adânci, rădăcini în sufletul poporului”.⁵⁹ Dar, mai toate politicile culturale interbelice au disipat strategiile culturale și au fost ineficiente, în realizarea unor unități de acțiune, iar instaurarea comunismului în 1948 a pus punct tuturor societăților culturale, născute în veacul al XIX-lea și în prima jumătate a secolului XX!

Astra jubilară: serbările de la Blaj (1911)

“Serbările din Blaj se vor .. pomeni de istoriografii viitorului ca o probă a forțelor noastre culturale dela începutul acestui veac și ca o manifestare grandioasă a poporului românesc dintre Tisa și Carpați”. (Octavian C. Tăslăuanu)

În secolul al XIX-lea jubileul a fost considerat un important instrument al memoriei colective, o formă de celebrare grandioasă a unui eveniment religios, național sau civic. Modelul jubiliar, respectiv anul jubileu și mileniul, a fost preluat dinspre orizontul mesianic creștin, de la vechile rânduieli festive, care aveau ca scop restaurarea unor valori ca fraternitatea, libertatea, echitatea, justiția etc. Asemenea mentalității creștine, jubileul național a avut rolul de a consacra trecerea unei perioade de timp, de la un moment fondator, considerat un an-reper, un an *sfânt*, care a intrat în patrimoniul memorial al unei comunități. Convocarea unui jubileu a însemnat o întoarcere pioasă, către un reper eliberator, întinderea unui arc peste timp, peste generații. Acest arc simbolic solidarizează generațiile, în credința față de actul întemeietor, întărește comuniunea fraternală, în jurul unor valori, principii și strategii programatice. În veacul al XIX-lea și la începutul secolului XX fiecare națiune a adoptat festivismul de tip jubiliar, pentru a exprima mândria față tradițiile politice și culturale, înrădăcinate adânc în trecut. De pildă, în anul 1896 în Ungaria, s-a sărbătorit împlinirea a 1.000 de ani de la constituirea statului maghiar. „Sărbătoarea milleniului” a fost percepută în mod diferit de către mediile naționale și sociale din Regatul maghiar. „Telegraful Român”, analizând modul cum s-au desfășurat serbările, a subliniat că, românii s-au purtat „binișor” față de serbările millenare. Jubileele au alimentat memoria și istoria cu cele mai mărețe repere, cele mai glorioase modele, demne de urmat!⁶⁰

59 Iuliu Moldovan, „Organizarea activității culturale”, în *Transilvania*, an, 65, nr. 2, martie-aprilie 1934, pp. 65-67; Ion Agârbiceanu, „Necesitatea culturalizării masselor. Technica culturală”, în *Transilvania*, 65, nr. 2, martie-aprilie 1934, pp. 76-78; *Centenarul „Societății pentru fond de teatru român” (1870-1914)*, Oradea, 1972, p. 53.

60 Tradiția jubiliară este veche în spațiul cultural și religios european, are conotații teologice și se referă la mântuirea eshatologică, promisă de Mesia. Secularizat, modelul mesianic jubiliar se referă la orice personalitate „mântuitoare”, salvatoare (spiritual, politic, cultural etc.), pentru o comunitate istorică. Adrian Murg, „Jubileul ca fundal al predicii Mântuitorului Iisus Hristos în Nazaret (Lc 4, 16-30)”, în *Teologia*, 3/ 2005, p. 207; Cf. David L. Baker, „Anul Jubileu și Mileniul. Anii sacri în Biblie și relevanța lor astăzi”, în *Themelios* 24.1 (October 1998), pp. 44-69; G. Preda, *Activitatea Astei. 25 de ani de la Unire, 1918-1943*, Sibiu: Editura

În Transilvania, de la 1848, până la 1918, s-a creat o tradiție celebrativă discretă, legată mai ales, de 3/15 mai 1848, de marea adunarea națională de la Blaj, un început de epocă nouă, când ideile învietoare au pătruns în sufletul poporului. Celebrarea Blajului, retrăirea sărbătorii revoluționare, mai ales de către junimea ardeleană, a devenit suportul remontării aspirațiilor românești.⁶¹ Tradiția celebrărilor a fost purtată de marile gazete: „Organul luminării”, „Gazeta de Transilvania”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „Telegrafului Român”, care au evocat evenimente și personalități demne de memoria națională și i-au atras pe români ardeleni în câmpul vieții culturale.⁶²

În anul 1870, împlinindu-se 400 de ani de la sfințirea mănăstirii Putna, studenții români din Viena au decis să transforme evenimentul într-o mare serbare națională, organizată la Putna. Această sărbătoare s-a desfășurat cu un an mai târziu, de la 14/26 august la 16/28 august 1871, trei zile, festive în care s-au făcut privegheri religioase, sfânta liturghie, iar o majestoasă procesiune, salută de salve, până la porticul festiv, construit în apropiere de aleea ce conduce la Mănăstire. A.D. Xenopol, al cărui „elaborat” s-a admis la concurs, a rostit cuvântarea festivă, „frumoasă și bine simțită”, în care a exprimat, într-un stil corect și românesc, simțăminte nobile și cugetări de înalt patriotism. Terminându-se cuvântarea, corul teologilor români a intonat un „Imn religios”, compus anume de Vasile Alecsandri, muzica de A. Flechtenmacher: „... Etern Atotputernic, o, Creator sublim, Tu care ții la dreapta-ți pe Ștefan, erou sfânt, Fă-n lume să străluce iubita-i românime, Glorie ție-n ceruri, glorie pe pământ!”⁶³ S-a dat o masă comună în portic. Președintele comitetului, Ioan Slavici, a ținut toastul prim, pentru Împărat, apoi s-a cântat „Gott erhalte”. Au urmat o mulțime de toasturi și cuvântări ale lui N. Tocilescu (București) și A. Mureșanu (Gherla). Seara, după Vecernie, Mănăstirea Putna a fost luminată, de pe culmile munților dimprejur. A treia zi a serbărilor s-a ținut parastasul de pomenire a lui Ștefan cel Mare, îngenunchierea generală, cu citirea rugăciunii de iertăciune. Corul teologilor a intonat „Imnul Iui Ștefan cel Mare”, creat anume de Vasile Alecsandri, iar muzica de A. Flechtenmacher. Acest imn suna astfel: „La poalele

Astrei, 1944, pp. 4-8; Octavian Tătar, „Sărbătoarea Mileniului ...”, în *ANGVSTIA*, 2, 1997, pp. 257-263; Rozalia Posea, „... Sărbătoarea Mileniului”, în *Țara Bârsei*, 2012, pp. 115-125.

61 Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, I, Viena, 1851, pp. 129, 228-230, 241-242; Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române*, III, București 1933, p. 80; Simona Nicoară, *Mitologiile revoluției pașoptiste românești, Istorie și imaginar*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 1999, pp. 171-172, 207-208.

62 George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, II, Sibiu, 1890, p. 77; Silviu Dragomir, *Revoluția românilor din Transilvania din anii 1848, 1849*, Cluj, 1946, pp. 175-177; Ioan Lupaș, „Un jubileu”, în *Țara Noastră*, an II, nr. 12, 1908, p. 95; „Slujirea opiniei publice”, în *Țara Noastră*, Sibiu, an II, nr. 31, 1908, p. 251.

63 Apud „Sebarea de la Putna, în memoria lui Ștefan cel Mare”, în *Familia*, anul VII, nr. 35, 29 august / 10 septembrie 1871, pp. 416-417; A.D. Xenopol, *Cuvântare festivă rostită la serbarea națională pe mormântul lui Ștefan cel Mare în 15(27) august 1871*, apud Anghel Popa, *Serbările naționale de la Putna, Câmpulung Moldovenesc*, 2004, pp. 54-77.

Carpaților,/ Sub acest vechi mormânt,/Dormi, erou al românilor,/O, Ștefan, erou sfânt!/
Ca sentinele falnice?? Carpații te păzesc./Și de sublima-ți glorie/ Cu secolii șoptesc”.⁶⁴
Stindardele principale din timpul serbării au purtat numele celor mai însemnați funda-
tori ai țării și neamului român, ca Traian, Dragoș, Radu-Negru; al celor mai devotați
bărbați pentru românitare, ca Iancu, Horia-Cloșca-Crișan, Tudor Vladimirescu etc. În
decursul serbării s-au împărțit și niște medalii de bronz și argint, bătute anume pentru
festivitatea acesta, cu următoarea inscripțiune: „Putna – 15 august 1871”, iar pe cealaltă
parte: „Memoriei lui Ștefan cel Mare – Râvnitorii gloriilor străbune”. La această serbare,
România a fost mai bine reprezentată, mai multe orașe au trimis delegați, întocmai ca
și *Societatea Academică*. Dintre somitățile literare, au participat Mihail Kogălniceanu și
Vasile Alecsandri, dar și aceștia numai o jumătate de zi.⁶⁵

În 1871 un mare jubileu, de 25 de ani, a fost închinat marelui mitropolit Andrei
Șaguna, ca o manifestare a sentimentelor de recunoștință, iubire și încredere ale cle-
rului și poporului din Arhidieceză Sibiului față de acesta. Un om de mărimea lui
Șaguna a fost celebrat în serbări mari în Sibiu, acest lucru fiind cerut mai ales din par-
tea celor din Banat și din părțile ungurene. S-a convocat o conferință a tuturor inte-
lectualilor la Sibiu, și s-a luat hotărârea, ca în ziua de 21 august vechiu (2 Septembrie
nou) 1871, când se împlineau 25 de ani de când a pus Șaguna piciorul pe pământul
Ardealului, primind conducerea Bisericii Ortodoxe române din Ardeal, în calitate de
vicar, să se aranjeze în Sibiu serbări jubilarie mari, la care să fie invitați a participa și
cei din diecezele sufragane ale Mitropoliei din Arad și Caransebeș. S-a ales un comitet
de organizare, încredințat cu aranjarea serbărilor și s-a stabilit programul serbărilor.
Comitetul a luat toate măsurile ca la ele să poată participa lume cât de multă. De
aceea, s-a îngrijit, din vreme, de încartiruirea oaspeților veniți la Sibiu. Tot Comitetul
amintit a dat dispoziții ca ziua jubilară să fie serbată, nu numai în Sibiu, ci pretu-
tindeni în Mitropolie. În ziua serbării jubilarie a fost oficiat serviciu divin solemn în
Biserica din cetate, s-au ținut discursuri, a avut loc un banchet în onoarea jubilan-
tului, iar seara la ora 8 a avut loc o ședință festivă, aranjată de *Societatea de lectură a
elevilor seminariali*. Au fost frumoase serbările de la Sibiu, dar, Șaguna n-a participat la
ele. A rămas statornic pe lângă hotărârea luată, de a sta departe de ele, în singurata-
te, în post și rugăciune. Se spune că nu a văzut nici imensa mulțime de oameni, care
veniseră la reședința sa, ca să-1 ovaționeze. Tocmai în ajunul sărbătorilor a apărut
cartea sa „Enchiridion, adică cartie manuală de canoane”, cu texte traduse și comen-
tate de Șaguna, iar în „Telegraful Român” s-a publicat, la loc de frunte, „Circulara”
lui Șaguna către clerul și poporul credincios din Mitropolia sa. În această „Circulară”,
datată din ziua 2 septembrie 1871 (ziua jubiliară), Șaguna spunea, că: „astăzi, când
clerul și poporul nostru credincios din Ardeal, petrece în mod sărbătoresc, în biserici
și afară de biserici, jubileul de douăzecișicinci de ani”, – îl însuflețește și pe el văpaia

64 *Ibidem*.

65 Apud „Sebarea de la Putna, în memoria lui Ștefan cel Mare”, p. 417.

inimii de a contribui la aceste serbări și astfel, dedică clerului și poporului credincios din Mitropolie noua sa carte, în care se cuprindeau, talmăcite pe înțelesul tuturor, toate canoanele bisericii, deci legile bisericești și îi îndemna pe toți, să se poarte după ele, să se lumineze din ele, având: „frica lui Dumnezeu, care este începutul înțelepciunii, și zicând cu psalmistul: Făclie picioarelor mele și lumină cărărilor mele este legea Ta, Doamne”. (subl.n.) Deci, cu rodul muncii sale intelectuale a contribuit și Șaguna la splendoarea serbărilor jubilară, aranjate în onoarea sa!⁶⁶

În 1901 Comitetul central al *Asociațiunii* transilvane a decis să editeze, sub numirea „Panteonul Asociațiunii”, o publicație celebrativă, care să cuprindă biografiile și portretele tuturor fondatorilor, membrilor fundatori și pe viață, preșidenților și ale acelor bărbați, care au promovat, în mod deosebit, interesele culturale ale *Asociațiunii*, dar și a celor care au avut un, rol cât de modest, în viața poporului. O altă mare sărbătoare au fost centenarul marelui Andrei Șaguna, în 1909, la Sibiu și Rășinari, care elogia marele merit al aceluia mare fondator al Astei. Au fost „zile de pioasă venerațiune și recunoștință față de cel mai mare Arhiepiscop al bisericii noastre, a cărui memorie vecinie binecuvântată are să fie din generație în generație. Serbările aranjate din prilejul împlinirii centenarului de la nașterea Arhiepiscopului și Mitropolitului Andreiu baron de Șaguna, și nu putem să avem decât cuvinte de laudă la adresa aranjatorilor lor, pentru că ni-au procurat momente fericite de adevărată elevație sufletească”.⁶⁷ Au avut loc, în cele două zile de festivități, un parastas, cuvântări, muzică militară, o ședință festivă a *Societății de lectură a elevilor seminariali*, cântări corale, Concertul *Reuniunii soldaților români*, banchetul, dat în sălile Școlii confesionale române din Rășinari. În cuvântul arhimandritului dr. Ilarion Pușcariu a preamărit, în cuvinte alese, memoria marelui Șaguna, aducând mulțumire elevilor pentru prestațiunile oferite publicului, apoi profesorilor pentru ostenelele puse, mai ales directorului dr. Eusebiu R. Roșca, pentru buna conducere a Seminarului „Andreian”. Cu prilejul acestor serbări de la Sibiu și Rășinari, la care au participat mulți oaspeți înalți și din România, au fost depuse coroane de flori, pe mormântul marelui celebrat, iar mausoleul lui Șaguna a fost frumos împodobit cu verdeață. În apropierea cimitirului a fost amenajat un arc de verdeață, cu „pajurea de baron alui Șaguna” și cu inscripția 1808 – 1873 – 1909.⁶⁸

La 13 martie 1906, guvernul de la Budapesta a interzis *Asociațiunii* să se numere printre expozanții de la București, cu prilejul jubileului regal, de 40 de ani de domnie a Regelui Carol I. Serbările au durat cinci zile și s-au desfășurat, în paralel, la București,

66 Teodor V. Păcățian, „Jubileul lui Șaguna”, în *Societatea de Mâine*, an VII, nr. 12, 15 iunie 1930, pp. 243-244.

67 „La centenarul Marelui Andreiu”, în *Biserica și Școala*, anul XXXIII, nr. 40, 4(17) octombrie, Arad, 1909, pp. 1-4; „Serbarea centenarului Marelui Andreiu”, în *Biserica și Școala*, anul XXXIII, nr. 41, 11(24) octombrie, Arad, 1909, pp. 1-6; Octavian C. Tăslăuanu, „Oameni și fapte”, în *Transilvania*, nr. 2, 1909, pp. 93-95.

68 „La centenarul Marelui Andreiu”, p. 3.

Sinaia și Constanța. În urma intervențiilor repetate ale lui Sterca-Șuluțiu, președintele Astrei, și a unor insistențe venite din Regatul Român, cabinetul maghiar și-a dat acordul. Astfel, Pavilionul Transilvaniei și Banatului a purtat denumirea generică de *României de peste hotare*. În fața lui trona falnic un mare steag tricolor. Exponatele depășeau caracterul pur etnografic, fiind grupate în opt secțiuni: etnografie generală, industrie casnică, economică, bisericească, istorie și cultură școlară și instituții financiare. Pavilionul cuprindea hărți și portrete, un tablou istoric, ce înfățișa Marea Adunare Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, de pe Câmpia Libertății. Un alt tablou reprezentata un grup de fruntași naționali transilvăneni din vremea mișcării memorandiste. Nu lipseau nici graficele bine întocmite. Unul dintre ele prezenta, pe baza statisticilor, situația demografică a Transilvaniei, Banatului și părților ungurești; astfel, din cele 4 726 comune, 2 981 erau românești, 1 110 maghiare, 350 germane (săsești), 105 sârbești și 49 aparținând altor naționalități.⁶⁹

La Expoziția jubiliară din Capitala Regatului României a sosit și Octavian Goga însoțit de familia lui Partenie Cosma. De asemenea, la 13/26 august 1906 au sosit în București aproximativ 2 000 de bucovineni, majoritatea țărani, iar a doua zi au ajuns peste 1500 de transilvăneni și bănățeni, venind cu cinci trenuri succesive. Ei au fost întâmpinați cu mult entuziasm, în piața din fața Gării de Nord, de viceprimarul Capitalei Alexandru Ciurcu, transilvănean de origine, a pronunțat un scurt discurs, stând pe o estradă special amenajată: „Uniți în simțuri nepieritoare de legături de sânge, de amintiri ale trecutului, de datini, de limba și de aspirațiuni, ne dăm azi mâna cu dragoste frățească pe pământul binecuvântat al Patriei Mume”.⁷⁰

Din partea oaspeților a vorbit George Dobrin, președintele *Reuniunii de Cântări* din Lugoj care a arătat „Și noi româniei de peste hotare nu putem să ne mândrim de progresele României, deoarece oriunde am trăi neamul românesc e unul și același”. La rândul său, dr. D. Comșa din Săliștea Sibiului a subliniat că „În ochii fiecărui ardelean, care trece hotarele țării acesteia, străluce o lumină de bucurie, căci *România e răsăritul românismului întreg*.” (subl. n.)⁷¹ După discursuri corul din Lugoj a intonat marșul „Deșteaptă-te române!” și s-a format o uriașă coloană de oameni, care a străbătut principalele bulevarde ale Capitalei, în aclamațiile mulțimii. Istoricul Nicolae Iorga arată, în amintirile sale, că „Reprezentanții României nelibere au fost primiți cu fanatică iubire, când cetele lor, în mândre costume de casă, defilau pe Calea Victoriei, în ciuda celor de la Budapesta și poate și a multora din Viena, care nu aveau ce face, când un Suveran aliat își organiza serbarea cuvenită (...). Bucureștii din acea vară deveniseră, în adevăr, capitala poporului român”.⁷²

69 *Amintiri despre jubileul de 40 de ani de domnie a M.S. Regelui Carol I (1866-1906)*, București: Imprimeria Statului, 1906, pp. 245-249; Constantin I. Stan, „Elie Miron Cristea și Expoziția jubiliară de la București din 1906”, în *ANGVSTIA* 13, 2009, pp. 133-135.

70 *Ibidem*.

71 C.I. Stan, *op.cit.*, pp. 136-137.

72 *Ibidem*.

La începutul veacului XX se întrezărea o vreme de redeșteptare națională. În primul deceniu al veacului XX se simțea în opinia publică românească o mare nevoie de viață culturală, așa cum reiese din reflecțiile cărturarilor și publiciștilor vremii. De când a pătruns spiritul de asociere în Ardeal, grație stăruințelor unor fruntași locali, a unor preoți și învățători au fost organizate societăți, care au organizat biblioteci, pentru a încuraja gustul pentru citit, coruri de plugari, teatru pentru săteni, iar reuniunile de femei au înfrumusețat bisericile și satele și au încurajat industria casnică. Dar, dintre toate societățile culturale prestigiul cel mai mare l-au avut *Asociațiunea și Societatea pentru fond de teatru român*. Dacă cea dintâi a fost mai activă, a realizat o mare parte dintre țelurile sale, precum Muzeul, în 1905, cealaltă a fost mai timidă cultural și s-a rezumat la încurajarea mișcării teatrale, fără a pune efectiv bazele unui teatru românesc.⁷³

Sentimentul că vremurile se schimbaseră și se înăspriseră a cuprins o mare parte dintre cărturarii vremii, laici sau clerici, care au devenit mai pragmatici decât fuseseră generațiile anterioare. Biserica ortodoxă și cea greco-catolică, așezămintele ei, au fost considerate, nu numai lăcașuri de credință, ci și protectoarele națiunii, păstrătoarele limbii și tradițiilor specifice românești. Arhieriei au fost păstorii nației, poate cei mai ascultați de popor, căci spiritul creștin unea nația, dincolo de diferențele de idei, credințe sau opțiuni culturale și politice.

Unitatea culturală se afirma, nu numai în Ardeal, ci și Regat, în Bucovina și Basarabia, scria un profesor din Blaj la 1910. O unitate care creștea și se concretiza în primul deceniu al veacului XX și pe fondul unor mari deziluzii ale ardelenilor, bucovinenilor, basarabenilor, în fața neacordării unor drepturi legitime ale naționalităților. Stăpânirea austro-ungară s-a înfățișat țării cu făgăduiala că va da legea votului universal, dar lucrurile se tergiversau! Votul universal era amânat, de pe o zi pe alta, de pe o lună pe alta, de la primăvară pe toamnă, și tot așa! În asemenea situație, considerau membrii elitei românești, era nevoie de frățescă unitate, de sprijin reciproc, pe toate căile, pentru apărarea drepturilor naționale. În plan cultural și național presiunile legislative, venite din partea autorităților maghiare, atitudinile ostile ale presei maghiare, față de naționalismul „valahilor”, interzicerea organizării unor reuniuni, cazine, asociații de artizani, meseriași sau învățători au dar un sentiment general de sporire a opresiunii maghiare, mai ales din ultimul deceniu al veacului al XIX-lea și primul deceniu al secolului XX.⁷⁴

În primul deceniu al secolului XX în Ardeal se impusese la conducerea mișcării culturale și politice o generație, care, deși avea păreri diferite, privind strategiile „deș-

73 „Vieața noastră culturală”, în *Țara Noastră*, Sibiu, an II, nr. 32, 1908, p. 259; Ilarie Chendi, „Epocă de tranziție”, în *Țara Noastră*, an II, nr. 11, 908, p. 2.

74 George Precup, „Unitatea noastră culturală”, în *Trasilvania*, nr. 5, septembrie-octombrie 1910, p. 334; Articol „Săptămâna politică”, în *Tribuna Poporului*, an I, nr. 23, 5/18 iunie 1911, p. 2; Aurel C. Popoivici, *La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie*, préface M.N. Comnène, Paris-Lausanne: Librairie Payot & C-ie, 1918, pp. 95-96, 150-154.

teptării” naționale, a sesizat nevoia de a pregăti sistematic, permanent și „cuminte” opinia publică, pentru înțelegerea ideii de naționalitate și a celei de necesitate a solidarității naționale. Cu toate acestea, unele veleități confesionale, au fost reaprinse, intrigile și zavistia din presa românească au agitat spiritele. Unii membrii ai elitei naționale, seduși de materialism, nu mai vedeau cu ochi buni rolul clerului în mișcarea culturală și națională, iar unii tineri, mai ambițioși, tânjeau după o nouă „direcție” în cultură! Lui Ilarie Chendi i se părea că pulsul vieții culturale bătea prea încet și cu frică, precum în vremurile de tranziție, în care oamenii sunt necutezători și fără pasiuni puternice. Pe acest fond au sporit inițiativele privind organizarea unei mari serbări, care să celebreze lunga și prodigioasă activitate a *Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*” (*Astra*), întemeiată în toamna anului 1861.⁷⁵

Atmosfera premergătoare Jubileului

Atmosfera de sărbătoare a fost un lucru obișnuit la românii ardeleni: „sărbătorile la noi, preciza un articol din *Țara Noastră* din 1908, sunt astăzi destul de dese. Suntem un popor destul de exuberant, ca să simțim nevoia extereorizării sentimentelor noastre. Și avem o dragoste destul de pronunțată pentru frumos și arte, pentru ca să simțim poezia sărbătorii. Dar, și în afară de asta, sărbătorile sunt o necesitate socială pentru noi, căci sunt momentele cele mai potrivite pentru a ne întâlni și a lega un gând curat sub înrîurirea lor. Un cântec măiestru, un discurs ales, o reprezentație dramatică sunt totdeauna întăritoare de suflet și dătătoare de nădejdi”.⁷⁶ De altfel, în anii de dinainte de 1911 au fost organizate o serie de serbări, organizate de reuniunile de femei, de meseriași sau de școlari. Această expansiune festivă a fost o formă de compensare a restricțiilor, suspiciunilor, neliniștii cu care acționau autoritățile ungare în fața oricărei manifestări publice. „În statul nostru — poliglot — firește, că statului îi revine datoria de a sprijini deopotrivă pe toată reuniunile culturale, căci altcum se face’ vinovat de păcatul părtinirii, de a ajuta numai pe unii și pe alții a-i fac e uitați (...).În adunările reuniunilor culturale maghiare se face și politică (...) Noi, în adunările noastre culturale ne ferim ca de foc de vorbe cari a pute a fi interpretate cu un ascuțitș politic. Invităm înadins — și insistăm ca să fie de față reprezentanței autorităților ca să vadă lucrările noastre, cari nu e permis să treacă pest e cadrele statutelor și pest e cercul de competență al unor întruniri de caracter cultural. Îndrăzneala noi nu o cunoaștem, căci ne temem să nu periclităm însaș instituția culturală și ținem că așa și numai așa e corect”.⁷⁷

În 1911 se împlinea o jumătate de veac de la înființarea *Asociațiunii*, considerată, vreme de cincizeci de ani, „un razim naționalității române”, după expresia lui Timotei

75 „Vieța noastră culturală”, în *Țara Noastră*, Sibiu, an II, nr. 32, 1908, p. 259; Ilarie Chendi, „Epocă de tranziție”, în *Țara Noastră*, an II, nr. 11, 1908, p. 2.

76 Art. „Zile festive”, în *Țara Noastră*, an I, nr. 24, 8/21 iunie 1908, p. 196.

77 „Reuniunile culturale maghiare”, în *Țara Noastră*, an I, nr. 26, 1908, p. 213.

Cipariu, o instituție de promovare a loialității față de națiune. De aceea, memoria ei a marcat generații succesive și a influențat sensibilitatea națională din a doua jumătatea veacului al XIX-lea și începutul celui următor.⁷⁸

Pregătirile pentru marele eveniment celebrativ au iscat dezbateri, cu câțiva ani înainte de 1911. În ultimii ani, mai ales în anii 1908-1909 *Astra* sibiană a fost intens preocupată de aniversarea a 60 de ani de la revoluția de la 1848 și 100 de ani de la nașterea unuia dintre fondatorii *Astrei*, mitropolitul Andrei Șaguna (1808-1873). De asemenea, liderii naționali organizau *adunări populare*, în care vorbeau despre un important proiect, a cărui dezbatere se aștepta la toamna anului 1908, proiectul despre introducerea votului universal în Ungaria. *Adunările populare*, convocate de deputați au fost adevărate sărbători, ca Adunarea din Săliște, convocată pe ziua de 30 august 1908, o importantă manifestație a dragostei poporului pentru aleșii săi. În piața mare, locul adunării, pe la orele două, s-au strâns aproape 2.000 de ascultători, mai mare parte țărani din Săliște și comunele învecinate, veniți să asculte glasul celor trei deputați români care au mers în fruntea luptelor parlamentare : dr. Iuliu Maniu, dr. Al. Vaida-Voevod și dr. Aurel Vlad.⁷⁹ Spiritul de solidaritate populară a fost o realitate, poporul răspunzând cu miile la susținerea drepturilor civice, politice și culturale.

Andrei Bârseanu, alături de membri ai elitei din Transilvania în august 1908, la Șimleu

78 Oct. C. Tăslăuanu, „Serbările din Blaj”, în *Luceafărul*, nr. 18, 1911, p. 393; „Serbarea lui 3/15 Maiu”, *loc.cit.*, p. 6; Liviu Maior, *Habsburgii și românii. De la loialitatea dinastică la identitatea națională*, București: Editura Enciclopedică, 2006, p. 227.

79 Demetru Marcu, „Adunarea populară delă Săliște”, în *Țara Noastră*, an II, nr. 35, 24 august/6 septembrie 1908, pp. 287-288.

Intellectualii aștrști și unii reprezentanți ai vieții românești din Blaj se ocupau încă din 1909 să invite *Astra* să-și serbeze la dâșii marea aniversara de 50 ani de la întemeiere. Unul dintre cei care au făcut propunerea chemării românilor la serbările jubiliare ale *Astrei* a fost Augustin Bunea, istoric, cleric greco-catolic, publicist, membru al secției istorice a *Asociațiunii*, care n-a mai apucat să participe la pregătiri, decedând în 30 noiembrie 1909, la Blaj. Întruniți în consfătuire, comitetul Despărțământului blăjean al *Astrei* au discutat și acceptat propunerea lui Bunea și au hotărât chemarea la Blaj a *Asociațiunii* pentru anul 1911. Comitetul central al *Astrei* a luat act și a acceptat această propunere. În anul 1910, *Asociațiunea* și-a ținut adunarea generală la Dej, unde delegații Despărțământului Blaj și-au reînnoit invitația de a se organiza la Blaj serbările jubiliare ale *Asociațiunii*.⁸⁰

În vara anului 1911 Despărțământului blăjean al *Astrei* și alte societăți culturale și profesionale, mai ales cele de meseriași, au anunțat organizarea unei mărețe serbări-jubileu a *Asociațiunii*. Andrei Bârseanu sublinia, în cuvinte elogioase importanța acestei serbări: „orice manifestare politică, fiind pe atunci împedecată, energia națională își căută și-și află alt câmp de acțiune, un câmp mai neted și mai mănos: câmpul nesfârșit și vecinic roditor al culturii (...) Asociațiunea noastră a împlinit, măcar în parte, așteptările întemeietorilor ei, dacă a putut atinge, cât de cât ținta fixată la urzirea ei și dacă serviciile aduse de dânsa societății românești corespund jertfelor depuse pe altarul ei? (...) Chemată la vieață într-un timp de reculegere națională, „Asociațiunea” reoglindește, în trecutul său de 50 de ani, întregă evoluțiunea poporului nostru din această țară, în decursul acestui restimp”.⁸¹

Astra jubilară, spunea Andrei Bârseanu, „prin însuflețirea și colaborarea tuturor românilor, prin armonia sufletelor, prin unitatea voințelor, devenea dovadă și pildă pentru toate timpurile, că lucrurile mari se pot face numai prin bună înțelegere frățească, prin încredere reciprocă, prin purcedere solidară, și că atunci, când e vorba de interesele superioare ale neamului, ori ce ziduri despărțitoare trebuie să cadă, orice ambiții și jicniri personale, întemeiate sau închipuite, trebuie să dispară, orice interes personal sau de clică trebuie dat la o parte, ca astfel un singur punct luminător să ținutiască toate privirile și sufletele: binele și înaintarea neamului, din care facem parte!”⁸²

Un mare astrist, Octavian C. Tăslăuanu sublinia într-un articol din 1911 că „serbările din Blaj se vor și pomeni de istoriografii viitorului ca o probă a forțelor noastre culturale dela începutul acestui veac și ca o manifestare grandioasă a poporului românesc dintre Tisa și Carpați”.⁸³ Tradiția astristă simboliza trunchiul care ținea laolaltă ramu-

80 *Serbările de la Blaj*, 1911, Blaj: Tipografia Seminarului gr.cat., 1911, p. 7.

81 A. Bârseanu, „La jubileul de cincizeci de ani al «Asociațiunii»”, în *Transilvania*, nr. 4 jubiliar, 1911, pp. 317-318, 322.

82 „Cuvântul de deschidere. Ținut de viceprezidenul «Asociațiunii», dl Andrei Bârseanu, la adunarea jubilară din Blaj, din 15/2 8 August 1911”, în *Transilvania*, nr. 5-6, septembrie-decembrie 1911, pp. 666-667.

83 Oct. C. Tăslăuanu, „Serbările din Blaj”, în *Luceafărul*, nr. 18, 1911, p. 393; L. Maior, *op.cit.*, p. 227.

rile răzlețe ale ființei naționale! Organizarea unor serbări celebrative la Blaj, venea să ofere imaginea unei dezvoltări culturale constante, generale, disciplinate și unitare. La rândul ei, mișcarea politică avea nevoie de mulțimii disciplinate și organizate, care să „închege toate murmuralele” și toate aspirațiile ardelenilor. Un eveniment trist a umbrit pregătirea serbărilor jubiliare de la Blaj, din vara lui 1911: moartea, la 31 martie 1911, a octogenarului președinte (între 1904-1911) al *Asociațiunii*, Iosif Sterca-Șuluțiu (1827-1911), nepotul mitropolitului Alexandru Sterca-Șuluțiu, cel care aparținuse unei generații cu mari merite în eforturile culturale ale *Astrei*.⁸⁴

Comitetul central al *Asociațiunii*, îndată după primirea tristei știri, a ținut o ședință extraordinară, sub *prezidenția* d-lui Partenie Cosma și a luat toate dispozițiile necesare ca defunctului să i se aducă toate onorurile cuvenite. Pe palatul *Muzeului Asociațiunii* s-a arborat flamura neagră. S-a transmis condoleanțe familiei, în numele Comitetului central, de dr. Ilarion Pușcariu, în numele despărțămintelor, de dr. Gavril Tripon, iar în numele „Albinei” „a condolat” directorul Partenie Cosma. Printre mesajele de condoleanțe s-a transmis, cu regrete, că „venerabilul bătrân Iosif Sterca-Șuluțiu nu mai este între cei vii. Vestea aceasta dureroasă a trebuit să pătrundă ori și ce inimă românească, deoarece în Iosif Sterca-Șuluțiu poporul nostru a pierdut un fiu devotat al său, o figură marcantă, un om de bine, care a ținut să-și facă totdeauna datoria sa”.⁸⁵ Acest nefericit prilej a oferit ocazia reiterării rolului cărturarimii române de pretutindeni, aflată în slujba unității culturale. În acest sens, în aprilie 1911, s-a hotărât celebrarea unor mari personalități culturale, respectiv poetul Mihai Eminescu și gazetarul George Barițiu.⁸⁶

Din anul 1911 președintele Despărțământului Blaj al *Astrei*, a fost avocatul mitropolitan Iuliu Maniu, un tânăr, energic, capabil de inițiative îndrăznețe, om potrivit pentru organizarea manifestărilor de anvergură, pe care trebuia să le organizeze Blajul în anul 1911. Maniu a fost „sufletul serbărilor”! Acesta a mobilizat pe membrii Despărțământului blăjean și s-a implicat în pregătirea manifestărilor, cu luni de zile, înaintea evenimentului. Maniu a mobilizat satele, pentru participarea la conductul etnografic și la concertul organizat de Iacob Mureșianu. Pentru expoziția istorică-culturală a Despărțământului, Maniu a antrenat pe profesorii Blajului.⁸⁷

Desfășurarea serbărilor jubiliare și starea de spirit, care le-a premers sau a însoțit acest mare eveniment, a fost evocată în ziare, reviste și publicații, apărute în preajma și după eveniment. Salutul presei românești a fost pretutindeni elogios, surprinzând pregătirile, programul, desfășurarea serbării jubiliare de la Blaj, dar, mai ales, atmosfera de

84 Aurel Ciato, *Scriseri politice*, vol. I, 1906-1914, Cluj, 1922, pp. 117-119, 121-125; „Munca nouă”, în *Țara Noastră*, an II, nr. 7, 1908, p. 53.

85 „Moartea prezidentului Iosif Sterca-Șuluțiu”, în *Transilvania*, nr. 2, martie-aprilie 1911, pp. 174-184; A. Bârseanu, „Iosif Sterca-Șuluțiu”, în *loc.cit.*, pp. 81-84.

86 „Eminescu și Barițiu”, în *Transilvania*, XLII, nr. 2, 1911 pp. 183, 197.

87 Silvia Pop, „Despărțământul Blaj al ASTREI (1870-2011)”, în *Biblioteca ASTRA*, Corpul B, Conferințele Bibliotecii ASTRA, nr. 133/2011 p. 18; *Serbările de la Blaj*, 1911, Blaj: Tipografia Seminarului gr.cat., 1911, pp. 7-8.

S. Gocan, V. Iozon, Valer Suci, Vasile Suci, Ioan Fodor,
V. Muntean, Dr. A. Nicolescu, Dr. D. Szabó, Dr. V. Macaveiu, St. Roșian, Alexe Pop, Iacob Popa, Dr. I. Rațiu, Al. Ciura, A. C. Domșa,
S. Nestor, I. Mureșan, Dna Corn. Deac, Dr. Is. Marcu, Dr. I. Maniu, Dr. V. Suci. I. F. Negruțiu, dr. R. Căpușan, Dr. A. Chetian, G. Precup

Biroul central al serbărilor de la Blaj, din 28-30 august 1911

fraternitate națională, între toate categoriile sociale și între Bisericile creștine (ortodoxă și greco-catolică). Organul „Asociațiunii”, „Transilvania”, a scos un număr jubiliar, dedicat serbărilor de la Blaj din 1911, în care a evocat, prin cărturarii și publiciștii săi, Andrei Bârseanu, Ioan Lupaș și Octavian Goga, toată istoria *Astrei*. „Luceafărul” sibian, a preluat din organul astrist, *Transilvania*, articolul lui Bârseanu, intitulat „La jubileul de 50 de ani al Asociațiunii”, dar a anunțat și câte ceva despre programul serbărilor, eveniment care întrecea toate serbările culturale de până atunci. „Gazeta Transilvaniei”, în nr 178, din 14/27 august 1911, a publicat o „Salutare” a adunărilor de la Blaj, un elogiu la adresa „momentoaselor” evenimente de la Blaj, unde două mari instituții culturale, *Asociațiunea* și *Societatea pentru fond de teatru român* își uneau eforturile, pentru cinstirea culturii, științei și artei naționale. „Telegraful Român”, în nr 78, din 1911, celebra fraternitatea și progresul cultural al românilor ardeleni; „Libertatea” de la Orăștie anunța importanța pregătirii serbărilor de la Blaj și mobiliza pe toți românii să meargă acolo în zilele de 28, 29 și 30 august 1911; „Foaia Poporului” de la Sibiu, în nr. 33, din 1911, amintea, cu simpatie și spirit mobilizator, de jubileul *Asociațiunii sibiene*, ocazia în care poporul românesc putea vedea roadele unei munci culturale de 50 de ani; „Tribuna”, din 22 august 1911 nota cu exaltare următoarele: „Avem informația pozitivă că la serbările culturale delà Blaj vor participa toți archireii bisericilor române. În chipul acesta măreția serbărilor promite să ia proporții de o însemnătate istorică, Blajul asupra căruia s’au deslănțuit atâtea minunate vijelii în trecut și asupra căruia și-au revărsat splendoarea atâtea clipe de înălțare ale neamului nostru își va îmbogăți anelele cu o faptă de nespuse însemnătate culturală: cu fapta de-a fi adus în fruntea străduințelor noastre pentru lumină pe capii bisericilor române, realizând astfel o mare și legitimă dorință a

neamului nostru întreg⁸⁸; Tot „Tribuna” de la Arad, în nr 175, din 11/24 august 1911, scria despre serbările blăjene ca despre „triumful culturii românești”; „Românul”, ziar din București, a dedicat nr. 171-172 serbărilor culturale blăjene, care au trezit „fiorii trecutului”, au alimentat dragostea de neam; „Drapelul” din Lugoj, al lui Valeriu Braniște, nota în nr 88, din 1911 despre „elanul” național și „rânduiala” organizatorică, despre „scînteia de lumină românească” de la Blaj, despre „timbrul nou și original”, dat de zborul lui Aurel Vlaicu, geniul cultural și științific al românilor.⁸⁹ Despre toate acestea a subliniat în nr. 1 din 1911 și „Revista literară și politică” din Blaj, condusă de Aurel Ciato, În articolul „Prinos. Din prilejul serbărilor culturale ale Astei” se sublinia efortul de o jumătate de veac al *Asociațiunii*, cea care a zidit cetatea conștiinței de sine a națiunii române. Serbările Blajului, se spune în articolul amintit, scris de Iuliu Maniu, au fost efortul marilor cărturari, expresia solidarității românilor de pretutindeni, a stăruințelor lor culturale. În același număr al „Revistei literare și politice” Andrei Bârseanu a subliniat faptul că *Astra* a făcut, pe românii din diferite părți ale țării, sau de dincolo de Carpați, să se cunoască, să se înțeleagă prin aceeași limbă, să se stimeze, să se întărească moral și material.⁹⁰ În „Revista economică, Organ financiar-economic”, nr. 37, din 1911 se sublinia că „ziarele noastre cotidiene au adus știri amănunțite despre înălțătoarele serbări dela Blaj, aranjate cu prilejul adunării generale de 50 ani a „Asociațiunii”. Din aceste rapoarte precum și din cele petrecute la Blaj în zilele acestea, trebuie să constatăm cu bucurie că noi Români ne știm însuflețiți și, în mod deosebit de impunător, știm și putem manifesta, pentru anumite idealuri culturale etc. Este aceasta o caracteristică a noastră, care nu ne servește decât spre laudă. Este știut că multe lucruri mari, monumentale pornesc din momente de însuflețire sfântă, cum au fost momentele petrecute de cei mai aleși ai neamului nostru în istoricul orașel Blaj cu ocaziunea aceasta (jubileului din 1911, n.n.). Asemenea serbări sunt, desigur, un semn de viață, de progres și totodată o școală, pentru cei mulți ai noștri, în care învățăm a ne cunoaște și a ne încrede în noi înșine. Cu alte cuvinte recunoaștem acestui fel de serbări și manifestațiuni culturale la noi, toată importanța ce li se cuvine și, dimpreună cu toți cei buni, ne întărim tot mai mult în credința că un popor, care astfel se știe însuflețit pentru cultură și progres nu e menit să piară”.⁹¹ Ziarele „fraților de dincolo” sau cele ungurești au salutat și ele eveni-

88 „Raportul general al comitetului central al «Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român» către adunarea generală, convocată în Blaj, la 28 și 29 August 1911”, în *Tribuna*, an XV, nr. 173, 22 august 1911, pp. 6-7.

89 *Serbările dela Blaj 1911*, Despărțământul XI Blaj, Blaj: Tipografia Seminarului Teologic Gr-Cat, 1911, pp. 24-31.

90 Iuliu Maniu, „Prinos. Din prilejul serbărilor culturale ale Astei”, în *Revista literară și politică din Blaj*, nr. 1, septembrie 1911, pp. 3-4; Pamfil Matei, *Asociațiunea transilvană pentru literatura română (Astra) și cultura națională și rolul ei în cultura națională (1861-1950)*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1986, pp. 11, 26.

91 „«Asociațiunea» la Blaj. Reflecțiuni”, în *Revista economică, Organ financiar-economic*, Organul oficial al „Solidarității”, asociațiune de institute financiare ca însoțire, anul X, nr. 37, 10 septembrie, Sibiu, 1911, pp. 45-46.

mentele de la Blaj. Au apărut articole în: „Seara”, „Minerva”, „Pesti Hirlap” și „Világ”. Presa maghiară a vremii, „Emke”, „Erdély” sau „Erdély evang...” nu au amintit de serbarea românească, doar „Pesti Hirlap” și „Világ” au punctat distant manifestarea culturală a „valahilor” și chiar „invățămintele” ei! De altfel, la câteva zile de la încheierea serbărilor de la Blaj, au fost organizate la Cluj serbările Kultüregylet-ului maghiar.⁹²

Cel mai important document al manifestărilor rămâne volumul „Serbările de la Blaj 1911”, o pagină din istoria noastră culturală, publicată de Despărțământul Blaj al *Asociațiunii* și publicat la Tipografia Seminarului Greco-Catolic, în anul 1911. Ion Scurtu, participant la serbări, a scris și el o cronică elogioasă, la adresa jubileului *Astrei*, cronică publicată în „Calendarul Minervei”. Scurtu a subliniat atmosfera de înfrățire românească, „uriașele proporții” și „strălucitul ... succes” al serbărilor, considerate „o răscruce istorică în viața românilor din regatul ungar”.⁹³

Despre însemnătatea serbărilor jubiliare de la Blaj a scris și Nicolae Iorga, sosit în ziua a treia a manifestărilor. Istoricul a fost impresionat de înfrățirea românească, pe care o găzduia Blajul, despre care Ion Rațiu a scris o cărticică, scurtă, dar bogată în informație. La scurt timp după eveniment a scris o broșură, intitulată *Serbările de la Blaj. Însemnătatea lor politică, culturală și literară*, tipărită în 1911, la Vălenii de Munte. Iorga și-a exprimat starea sufletească trăită la Blaj: „serbarea jubiliară a fost un fericit prilej de manifestare națională. Va fi o trainică amintire a momentului mare, de care sa învrednicit orașul, găzduind mii de români veniți din toate părțile. Oricare din ei va fi plecat de acolo cu sufletul mai mare. (...) Sau rostit frumoase cuvântări de înfrățire”.⁹⁴ Tot N. Iorga, impresionat de expoziția organizată de către Despărțământul Blaj, afirma următoarele: „expoziția Despărțământului Blaj cuprinsă în câteva săli ale gimnaziului, cu vederea asupra minunatului parc bătrân, cu mândri brazi înalți, oglindea noua concepție despre menirea și cercul de activitate al *Asociației*. Organizatorii, profesorii Ioan Rațiu și Gavril Precup, au arătat că știu a înțelege nevoile imperioase ale timpului”.⁹⁵

Evenimentele timpului, arătau că societățile culturale trebuiau să mai iasă, din când în când, din cadrul lor local, să se „desmorțească” în acțiuni comune și ample, culturale și de educare a spiritului public. Viața culturală națională trebuia să vibreze la viața politică, de aceea, deputații alături de arhieriei și de cărturari, trebuiau să stea la sfat și să pună la punct un plan întreg de activitate culturală și de instrucție școlară, să propună concret concesiile guvernului. Iuliu Maniu a fost formulat explicit în „Revista politică și Literară”, din 1911, cu câteva luni înainte de serbările blăjene „scopul politice naționale românești: cultivarea culturii, limbii, tradițiilor și a modului de cugetare, a mentalităților, românești. Cu o temperată analiză acesta a sesizat atitu-

92 *Serbările de la Blaj*, 1911, Blaj, pp. 37-38; Aurel Ciato, *Scieri politice*, vol. I, 1906-1914, Cluj, 1922, p. 119; Oct. C. Tăslăuanu, „Serbările din Blaj”, în *Luceafărul*, nr. 18, 1911, p. 397.

93 Ion Scurtu, „Serbările culturale de la Blaj”, în *Calendarul Minervei*, București, 1912, p. 123.

94 Nicolae Iorga, *Serbările de la Blaj. Însemnătatea lor politică, culturală și literară*, Vălenii de Munte: Tipografia Neamul Românesc, 1911, pp. 22, 2830.

95 *Ibidem*.

dinea antiromânească a guvernării ungare, care persevera în cultivarea unei singure culturii și identități, cea maghiară”.⁹⁶

Serbările de la Blaj erau ocazia unor mari adunări populare, iar speranța unei participări masive de români a fost alimentată și de experiențele anterioare ale fruntașilor naționali. Iuliu Maniu, Aurel Vlad, Octavian Goga, Tiberiu Brediceanu, au fost întâmpinați de mii de români (învățători, preoți, elevi, țărani etc.) în diferite localități ardelenene, ceea ce însemna că poporul devenise disciplinat și răspundea chemării liderilor naționali. De asemenea, obiceiurile expozițiilor locale, organizate de asociații locale agricole sau ale meseriașilor, de reuniunile de femei, au căpătat un mare prestigiu, și arătau că festivismul se bucura de o largă participare populară.⁹⁷

Octavian Goga a semnalat nevoia instituirii jubileului *Astrei*: „suntem în fața adunării generale din prilejul căreia se va serba a cincizeca aniversare a așezământului nostru. Cercetând filele colbuite, cari înfățișează istoria plină de frământări a acestei jumătăți de veac, vedem cum și această instituțiune, chemată la viață de dorul înaintării culturale, a unor oameni plini de îngrijire, pentru ziua de mâine, luptând cu multe neajunsuri, biruind multe greșuri și înlăturând destule prejudecăți, și-a împlinit după puțină rolul de factor educativ al poporului nostru, smuls în pripă din întunecimea unei robii seculare și împărtășit cu sgârzenie de binefacerile libertății constituționale a vremii mai nouă”.⁹⁸

Au existat o suită de propuneri, care vizau realizarea unei mari monografii a Blajului sau organizarea unei Case Naționale, dar timpul a fost prea scurt, pentru a se putea realiza. Astfel, în ședința a VIII-a a Comitetului central al *Asociațiunii*, ținută la 17 iunie 1911, Comitetul central a discutat despre jubileu, despre realizarea unei broșuri cu istoricul *Asociațiunii*. Fiind timpul înaintat, Comitetul central a decis ca lucrarea aceasta să fie realizată, până la 15 iulie, pentru a să fii tipărită în numărul de vară al revistei „Transilvania” și să nu se mai publice în volum separat. O monografie unitară despre dezvoltarea și activitatea *Asociațiunii* o va pregăti, mai târziu, Andrei Bârseanu.⁹⁹

Alegerea Blajului

Pentru o asemenea sărbătoare a românilor, fără deosebire de confesiune și de stare socială, nu se putea un cadru mai nemerit decât gloriosul orașel de pe malul Târnaviei. Blajul, deși era un mic orașel, cu o *Reuniune de cântări*, a fost considerat cel mai potrivit pentru jubileul *Astrei*, fiind un izvor al cărturărimii, un focar de cultură națională.

96 „Cultura noastră”, în *Țara Noastră*, Sibiu, an II, nr. 6, 1908, pp. 45-46; I. Maniu, *op.cit.*, pp. 271-274.

97 „Adunarea populară din Sebeș”, în *Țara Noastră*, Sibiu, an II, nr. 40, 1908, p. 324; „Cultura noastră”, în *Țara Noastră*, Sibiu, an II, nr. 6, 1908, p. 45.

98 „Raportul secretarului literar că tră adunarea plenară a secțiilor din anul 1911”, în *Transilvania*, nr. 4 jubiliar, iulie-august 1911, pp. 626-631, 641.

99 „Ședința a VII-a a comitetului central, ținută la 17 Iunie a.c. (1911, n.n.)”, în *Transilvania*, nr. 4, iulie-august 1911, p. 314.

Blajul avea un trecut cultural glorios, avea multă populație românească, era reședința Mitropoliei Greco-Catolice, avea instituții culturale importante: Teologie, Liceu, Preparandie, Școală superioară de fete, Școală de meseriași, azil de copii, societăți, reuniuni înfloritoare.¹⁰⁰

Ideea de a prăznui jubileul de 50 de ani al „Asociațiunii” în acest loc istoric a fost foarte nimerită. Din momentul în care s-a pus în act ideea înființării unei societăți, care să aibă de scop cultivarea limbii, sprijinirea tinerei literaturi naționale și propagarea cunoștințelor folositoare în mijlocul poporului. Octavian Tăslăuanu explica de ce a fost ales Blajul, pentru acest act celebrativ: „aproape fiecare colțișor ne aduce aminte de câte o clipă din viața de muncă a bărbaților învățați și entusiaști, cari și-au jertfit totul pe altarul culturii românești. Blajul e poate singurul orașel delà noi, care ne trezește în suflet pietatea tradițiilor culturale și emoțiile cucernice ale faptelor mari. Deși astăzi nu mai are strălucirea de odinioară în viața noastră culturală, totuși ținem cu evlavie la el, ca la un lăcaș sfânt cu morminte scumpe, pe ale cărui temelii se razimă însăși temeliiile culturii și libertății neamului nostru. De aceea, de câteori călcăm pe pământul Blajului, ne simțim conștiința îmbărbătată de faptele eroilor cari ne-au sfârâmat cătușele neștiinței și ale robiei; ne simțim sufletul întinerit de îndemnurile mari, pe cari le învățăm din entusiasmul acestor eroi. În atmosfera de amintiri istorice ale Blajului, întreaga noastră ființă se renaște, simțind mai vie, mai puternică căldura sentimentelor – de mândrie națională.”¹⁰¹

Alegerea Blajului a fost simbolică, fiind locul „unde au alergat atâtea generații de tineri, ca să-și stâmpere setea lor de știință, ajutați fiind în năzuințele lor de munificența (generozitatea, n.n) unor mari Arhipăstori, doritori de înaintarea bisericei și neamului lor; unde a licărit de atâtea ori în nopțile lungi de iarnă candela răbduriei a cercetătorilor graiului și trecutului poporului nostru; unde a răsunat odinioară glasul marilor dascăli ai neamului nostru: al unui Samuil Micul, George Șincai și Petru Maior, al unui Timoteiu Cipariu și Simion Bărnuțiu; de unde au pornit, plini de însuflețire, atâți apostoli devotați în toate ținuturile cu graiu românesc; unde s’au întrunit de atâtea ori în vremuri grele, căutând sfat și îmbărbătare, aleșii neamului nostru, întocmai ca albinele pe lângă matcă; unde într’un moment hotărâtor, pe care l-am amintit mai sus, a bătut inima întreg poporului nostru din această patrie și în pământul căruia zac osămintele atâtor iubiți ai noștri”.¹⁰²

În ședința a IX-a a Comitetului central, ținută în 19 iulie 1911, ședință a cărei președinte a fost Andrei Bârseanu, s-a stabilit noul termen al adunării generale a *Asociațiunii*, 28 și 29 august 1911. Această adunare generală devenea una jubiliară! S-a

100 S. Pop, *op.cit.*, p. 18; *Serbările de la Blaj*, 1911, pp. 7-8.

101 Oct. C. Tăslăuanu, „Serbările din Blaj”, în *Luceafărul*, nr. 18, 1911, p. 393; „Banchetul d-lui Bârseanu în Sibiu”, în *Tribuna*, 13 septembrie 1911, p. 6.

102 „Cuvântul de deschidere. Ținut de viceprezidenul «Asociațiunii», dl Andrei Bârseanu, la adunarea jubilară din Blaj, din 15/2 8 August 1911”, în *Transilvania*, nr. 5-6, septembrie-decembrie 1911, p. 658; N. Iorga, *Serbările de la Blaj*, 1911, pp. 13-23.

decis ca să se trimită *invitări speciale* următoarelor instituțiuni culturale și persoane: Cancelariei M. Sale Regelui; Comitelui și vice-comitelui din comitatul Albei-Inferioare; membrilor onorari ai Asociațiunii; Arhierilor români, de ambele confesiuni; *Societății teatrale*; *Asociației naționale* din Arad; *Asociațiunii* din Maramureș, *Solidarității*, *Societății pentru literatura română și cultura poporului român* din Bucovina, *Academiei Române*, *Societății pentru înaintarea științelor din România*, *Erdélyi Muzeum* din Cluj și către *Verein für Siebenbürgische Landeskunde*.¹⁰³

În Ședința a X-a a Comitetului central, ținută în 5 august 1911 s-a stabilit textul raportului general, cătră adunarea convocată în Blaj, pentru zilele de 28 și 29 august 1911. Tot în 28 și 29 august 1911 la București s-au desfășurat serbările *Ligii Culturale*, în parcul Carol I, de la Filaret În „Tribuna” arădeană se arăta amploarea serbării și larga participare, din toată românimea. Intrarea la serbări era gratuită, în schimbul cumpărării unui bilet de 1 leu de la loteria *Ligii*. Între punctele din programul serbărilor *Ligii*, amintim: „1. Sboruri cu aeroplan. 2. Expoziție de costume naționale și concurs de costume naționale din toate ținuturile locuite de români (cu premii). 3. Doine, cântate din caval de ciobani din Vrancea. 4. Mare tombolă cu toate numerele câștigătoare. 5. Cinematograf special. 6. Căluseși și Dulas. 7. Serenade venețiene și coruri pe lac. 8. Muzici militare. 9. Bal popular cu diferite surprize. 10. Bătaie cu flori, serpentine și confetti. 11. Dansuri și hore naționale. 12. Water chute. 13. Curse de biciclete și automobil. 14. Premii de frumsețe și postă. 15. Lupte de box, exerciții la bare și jocuri gimnastice. 16. Artificii și rachete. 17. Piese teatrale la Arenele Romane. 18. Iulian. 19. Asaltul delă Grivița (30 August) etc. Începutul serbărilor s-a stabilit la orele 10 dimineața și urmau să țină până la 2 noaptea. Tramvaiele au fost puse la dispoziția publicului în tot timpul. Se prevedea afluență mare a publicului iar succesul serbărilor era garantat, „la înălțimea așteptărilor tuturor”.¹⁰⁴

La Blaj, sub conducerea lui Iuliu Maniu au început pregătirile jubileului *Astrei*, sub forma unor ședințe și consfătuiri zilnice, unde s-au discutat modalitățile de organizare a manifestațiilor jubiliare. Discuții despre desfășurarea serbărilor jubiliare s-au purtat intens la Casina din Blaj, mai frecventată, ca niciodată, în acea vreme. Programul serbării jubiliare de la Blaj a fost conceput și pregătit minuțios, încă din septembrie 1910, într-serie de consfătuiri, la care au participat, nu numai aștrști, ci și membrii unor reuniuni, ai unor societăți de meseriași, reprezentanți ai învățătorimii, profesorimii, clerului și țărănimii. Cu acest prilej s-a stabilit și acceptat proiectul serbărilor blăjene și s-a ales *comisiunile* cu atribuții specifice, în acest sens. Programul serbărilor depășea cu mult cadrele unor serbări obișnuite! Pentru ca jubileul *Astrei* să aibă și mai mare participare, în Adunarea de la Reghin s-a lansat o invitație către comitetul *Societății pentru fond de teatru* să-și țină adunarea în 1911 tot la Blaj. În acest fel Comitetul serbărilor a ținut să

103 „Procese verbale ale comitetului central. Ședința a IX-a a comitetului central, ținută în 19 Iulie 1911”, în *Transilvania*, nr. 4 jubiliar, 1911, p. 644.

104 „Vlaicu în Blaj”, în *Tribuna poporului*, Arad, an 1, nr. 32, 7/20 august 1911, nr. 32, pp. 3, 5.

arate publicului românesc puterea artistică a Ardealului. Durata serbărilor culturale ale Blajului au fost fixate, până la urmă, pentru zilele de 28, 29 și 30 august 1911.¹⁰⁵

Proiectul programului serbărilor culturale ale Blajului au fost fixate în preajma unei mari sărbători: Sfânta Marie Mare, care se ținea la 15 august. În proiect a fost inclus planul unei mari expoziții istorico-culturale, cu 4 secții, dedicată Blajului. Cel delegat să se ocupe de aceasta a fost prof. Gavril Precup. Impresionat era planul unui conduct etnografic, care trebuia să prezinte pe viu pe țărani, în haine de sărbătoare și cu obiceiurile lor, din Despărțământului Blaj al *Astrei*. Expoziția culturală a Despărțământului blăjean a fost aranjată în edificiul Gimnaziului din Blaj, unde la parter era expoziția *Reuniunii meseriașilor* din Blaj, iar la etaj expozițiile școlare, de șesătorie țărănească. Expoziția țesătoriei din Orăștie și expoziția de pictură erau găzduite de Institutul pre-parandial. Partea muzicală a serbărilor jubiliare a fost încredințată maestrului Iacob Mureșianu, care a și „înjghebat” un cor, care a repetat repertoriul ales săptămâni de-a rândul. Pentru partea teatrală au fost invitați actori ai Teatrului Național din București, Aristița Romanescu și Petre Liciu. Comisiunea pentru banchet (semnul era culoarea violetă) a avut ca president pe A.C. Domșa, comisiunea balului (semnul: fundă albă și albastră la butonieră), pe Ioan Victor Vancea iar Comisiunea pentru petrecerea populară (semnul: buton albastru) a fost condusă de dr. Iustin Nistor.¹⁰⁶

Partea expozițională a fost atribuită unei comisiuni, al cărei president a fost Gavril Precup, iar secretar Vasile Suci; expoziția a fost organizată pe câteva secțiuni: secțiunea istorică, president dr. A. Chețianu; secția industriei, president Vasile Suci; secția industriei de casă, prezidentă Cornelia Deac; secția economică, president Ioan F. Negruțiu. Pentru marele jubileu s-a realizat în curtea Gimnaziului blăjean un mare pavilion, pe care s-au cheltuit 7.000 de coroane. S-a ridicat o scenă, ornată de artistul Antoniu W. Zeiler, italian de origine, scenă iluminată electric, unde a fost organizat un concert, deschis printr-o uvertură festivă, „Ștefan cel Mare, a lui Iacob Mureșianu. Cu aceeași ocazie s-a lansat *Imnul Astrei*, poezia fiind compusă de Andrei Bârseanu.¹⁰⁷

În vara anului 1911 lume neînchipuit de multă s-a adunat, din toate părțile Ardealului, la această sărbătoare, căreia prezența tuturor vlădicilor celor două biserici românești i-a dat o strălucire cu adevărat împărătească. Sosirea oaspeților la Blaj a fost o acțiune dificilă pentru organizatori, care nu s-au așteptat la un număr așa de mare de participanți. Aceștia veneau cu trăsuri, automobile sau cu trenul. Spațiul de cazare fiind limitat, blăjenii au făcut eforturi mari pentru primirea oaspeților și întreținerea unei atmosfere de voie bună. Ziarul „Foaia Poporului” de la Sibiu scria în nr. 34 din 1911 că „îșuși cel care a fost sufletul serbărilor, avocatul Maniu, în nopțile serbărilor nu a avut alt adăpost, decât biroul societății „Plugarul”, pe străjăcul gol, alături cu alți 4-5 cunoscuți într-o cameră”.¹⁰⁸

105 *Serbările de la Blaj*, 1911, Blaj: Tipografia Seminarului gr.cat., 1911, pp. 8-10.

106 *Ibidem*, pp. 11-13.

107 *Ibidem*, p. 14.

108 „Cuvântul de deschidere. Ținut de viceprezidențul «Asociațiunii», dl Andrei Bârseanu, la adunarea jubilară din Blaj, din 15/28 August 1911”, pp. 661-662; „Cu prilejul serbărilor de la

Programul serbărilor a început în preziua serbărilor, în duminica de 14/27 august 1911, cu primirea și întâmpinarea Comitetului central al *Asociațiunii* și al *Societății pentru fond de teatru român*. Seara Blajul era iluminat festiv, iar la orele 8 s-a organizat o întrunire „de cunoștință”, la Hotelul „Univers”. De la aceste serbări culturale nu putea să lipsească flamura gândirii și simțirii românești: scriitorii, purtătorii condeiului, mândria literaturii române: Coșbuc, Caragiale, Iorga și alții mulți care stau în fruntea elitei noastre intelectuale.¹⁰⁹

Serbările de la Blaj, 1911 – înainte de Liturghie

Prezența a fost masivă la Blaj, spunea Tăslăuanu: „au și venit din toate părțile, ca să cerceteze prin prizma fină a sufletului lor manifestările de viață ale cărturării, preoțimii, mirenilor și, mai ales ale țărănimii. Au venit să se întâlnească ei între ei, să se cunoască și să stea de vorbă. Cu toate deosebirile de vederi ce fatal trebuie să existe între dânsii, tot împreună se pot înțelege mai bine. Și e firesc să fie așa. Ei privesc lumea sub aspectul frumuseții, o judecă din punct de vedere estetic și fiecare părere a unuia dintre ei îi interesează pe toți ceilalți mai mult decât părerile altor muritori. De aceea îi vedeai grupuri-grupuri, retrăgându-se în câte-un colț discret, discutând și petrecând. Lumea îi urmăria, voia să-ivadă, să-i audă și să-i admire. Și poate nu vor avea niciodată prilej să mai vadă pe atâția nemuritori deodată. La serbările din Blaj ei au și fost împrejmuiți de cea mai largă simpatie și admirație”.¹¹⁰

Blaj”, în *Țara Bârsei*, anul IX, n. 4-5, iulie-octombrie 1937, p. 402; *Serbările de la Blaj*, 1911, pp. 46-47, 52-54.

109 Oct. C. Tăslăuanu, „Serbările din Blaj”, în *Luceafărul*, nr. 18, iunie 1911, p. 396.

110 Oct. C. Tăslăuanu, *op.cit.*, p. 394.

Prima zi a jubileului. Cuvântările

În 15/28 august 1911, la ora 7 și un sfert a avut loc liturghia solemnă în Catedrala „Sfânta Treime”, liturghie celebrată de însuși Mitropolitul Ion Meșianu.

În interiorul Catedralei au stat, la loc de cinste, oaspeții distinși din România, membrii comitetelor *Asociațiunii* și ai *Societății pentru fond de teatru român*. La orele 11 s-a deschis prima ședință *Asociațiunii*, tot la Catedrală. La masa Comitetului central, s-au așezat toți arhiepiscopii, mitropoliții Ioan Meșianu și Victor Mihalyi, având în mijloc pe prezidentul adunării Andrei Bârseanu, și jur împrejur pe membrii comitetului *Asociațiunii*. Tabloul acesta a fost de o măreție rară, care a făcut o adâncă impresie în public.¹¹¹ Când prezidentul *Asociațiunii*, Andrei Bârseanu, a ocupat loc între cei doi mitropoliți, lângă care erau așezați toți episcopii, mulțimea din Catedrala Blajului a simțit farmecul acestei clipe noi, mărturisirea un martor ocular, Octavian C. Tăslăuanu. Tot acesta spunea că, „de când ne-am despărțit în două biserici, deși avem o singură credință, acum s-au întâlnit pentru prima oară toți păstorii credinței noastre străbune. Și când fiecare dintre cei doi Mitropoliți, în fața altarului, au cerut binecuvântarea cerului asupra

Ion Meșianu (1828-1916),
mitropolit al Ardealului

pe așezământului ce lucrează pentru redeșteptarea culturală a turmei ce-o păstoresc, cei de față au fost stăpâniți de sentimentele clipelor sublime. Entuziasmul și aclamațiile nu voiau să mai contenească. Cu toții am simțit adevărul adânc, rostit de cei doi arhiepiscopi, că credința și cultura românească au fost pururea nedespărțite, au fost izvorâte întotdeauna din același suflet și din aceeași conștiință (...) Și în viitor nu ne vom mulțumi numai cu prezența lor la sărbătorile culturale, ci vom cere ca să sprijinească toate instituțiile noastre culturale și prin fapte, prin muncă statornică, dând pildă vie preoților și învățătorilor, prin activitatea lor conștientă și neîntreruptă”.¹¹²

Cuvântul de deschidere, la adunarea jubilară din Blaj, din 15/28 August 1911 a fost ținut de viceprezidentul *Asociațiunii*, Andrei Bârseanu, care a subliniat că motivul jubileului, a fost următorul: „Ne-am întrunit, doamnelor și domnilor, ca să serbătorim împreună clipa aceea fericită, când, înainte de aceasta cu 50 de ani, părinții noștri, voind

111 *Serbările de la Blaj, 1911*, Blaj, 1911, pp. 59-61.

112 Oct. C. Tăslăuanu, *op.cit.*, p. 394; A. Bârseanu, „Iosif Șterca-Șuluțiu, necrolog”, în *Transilvania*, nr. 2, martie-aprilie 1911, pp. 81-84.

a asigură viitorul urmașilor lor, au pus temelie însoțirii închinată literaturii române și culturii poporului românesc (...) Două au fost, după a mea modestă părere, motivele de căpetenie, care au condus pe părinții noștri la înființarea acestei Asociațiuni: dorul lor de lumină, de înaintare, și simțul lor de solidaritate națională”.¹¹³

A. Bârseanu a considerat că eforturile de apărare a identității naționale arată un efort mesianic a unor suite de generații: Națiunea a avut importanți putători ai conștiinței mântuirii, un *panteon* (Ioan Bran de Lemeni, Ioan Alduleanu, George Barițiu, Ioan Pușcariu, Iacob Bologa, Dr. Ioan Rațiu, Ioan Codru, Nicolae Găitan, Ilie Măcelariu, Ioan Axente Severu, Ioan Hannia și alții), în cei care au dus plângerile și cererile adresate Domnitorilor și Staturilor țării în cursul veacului al XVIII-lea și în partea primă a veacului al XIX-lea, începând de la cererile energicului și în veci neuitatului Arhieru Ioan Inocențiu Micu, până la rugămintea episcopilor Vasile Moga și Ioan Lemeny, înaintată Dietei ardelenene în a. 1842 «în cauza Românilor locuitori pe pă mântul crăiesc, numit și săsesc» și până la rezoluțiunile memorabilei adunări de pe «Câmpul libertății» din 3/15 și 4/16 mai 1848.¹¹⁴

Andrei Bârseanu (1858-1922)

Jubileul din 1911, era, pentru Bârseanu, ca și pentru cei adunați la Blaj, „o serbătoare de bucurie (...) o serbătoare de pietate și de recunoștință, dar totodată un prilej de concentrare și de meditație, un moment de reculegere și de îmbărbătare pentru viitor... Și unde s’ar fi putut ține mai bine această serbare culturală românească, decât în orașelul acesta dela împreunarea Târnavelor, de unde au purces, timp de un veac și jumătate, atâtea raze de lumină în toate colțurile locuite de Români (...) Într-adevăr, multe centre înfloritoare românești avem, din mila lui Dumnezeu, în această țară, dar din toate nici unul nu se poate potrivi cu Blajul, când e vorba de serbarea unui moment de însemnătate istorică, de împreunarea prezentului cu trecutul, de evocarea împrejurărilor de odinioară și de cumpănirea unor nouă îndrumări pentru viitor (...) De aceea, trebuie să fim deosebit de mulțumitori fraților din acest despărțământ, că n’au pregetat a ne chemă la dânsii cu prilejul serbării semicentenare a însoțirii noastre culturale, făcându-ne astfel cu puțință a ne concentra din nou în inima ținutului ardelenesc.”¹¹⁵

113 „Cuvântul de deschidere. Ținut de viceprezidențul «Asociațiunii», dl Andrei Bârseanu, la adunarea jubilară din Blaj, din 15/28 August 1911”, pp. 657-658, 660.

114 *Ibidem*, p. 661.

115 *Ibidem*, pp. 657-658.

Astra a căutat să-și îndeplinească menirea sa pe diferite căi, în consonanță cu statutele sale, în timpul celor 50 de ani, de când viează, sub conducerea neuitaților prezenți: Andreiu Șaguna și Vasile Ladislau Pop, Iacob Bologa și Timotei Cipariu, George Barițiu, Alexandru Mocsonyi și Iosif Sterca-Șuluțiu, precum și a venerabilului preposit capitular Ioan Micu Moldovan și a tovarășilor lor de muncă, trecuți în hotarele veșniciei sau aflători în viață.¹¹⁶

În discursul său Andrei Bârseanu a povestit cum s-au început și cum au urmat, timp de 5 decenii, lucrările *Asociațiunii*, cum conducătorii ei, văzând lipsa cea mare de intelectuali, lipsă simțită cu deosebire în deceniul 1860-1870, când viața publică oferea și românilor atâtea cariere, aștrăștii au ajutat un număr însemnat de tineri să urmeze și să termine cursurile secundare și superioare; cum, ceva mai târziu, convingându-se de necesitatea formării unei clase mijlocii aștrăștii au sprijinit un număr, tot așa de mare de ucenici și de calfe, pentru diferite meserii, precum și câțiva tineri, cari urmau „școalele de comerț”; cum aștrăștii au ajutat, în diferite rânduri, mai multe școli lipsite de mijloace; cum, voind să îndeplinească scopurile literare ale *Asociațiunii*, premiară și publicară câteva lucrări literare și de știință, și totodată, începând din 1868, editarea foaia „Transilvania”, care, cu deosebire sub neobosita și stăruitoare conducere a mult meritatului George Barițiu, a dat la iveală un material istoric prețios; cum, spre același scop, după câteva încercări zadarnice, s-au organizat în 1900 secțiunile științifice și literare, menite să dea mână de ajutor Comitetului central în chestiunile de specialitate și, în genere, să urmărească și să sprijine mișcarea literară, contribuind la popularizarea științelor; având în vedere chemarea însemnată a femeii în societate, *Astra* a înființat în 1886, cu mari jertfe materiale, Școala civilă de fetițe din Sibiu, școală menită să dea copiilelor o creștere solidă românească și care în timpul de 25 de ani, de când exista, și-a îndeplinit strălucit menirea sa. Continuând evocările Bârseanu a subliniat efortul *Astrei*, pentru adunarea și păstrarea amintirilor istorice ale neamului, pentru cunoașterea felului de viață și a calităților artistice ale poporului, pentru constituirea *Muzeului istoric și etnografic*, îmbogățit mereu prin daruri de la societăți și de la particulari, pentru înființarea unei biblioteci, care să stea la dispoziția publicului și care număra peste 6.000 opuri în 7.600 volume, 6.600 broșuri și 27 hărți. Bârseanu a mai evocat faptul că, pentru dezvoltarea spiritului de asociație, în rândul poporului și pentru înaintarea agriculturii, industriei și artei, s-au întocmit câteva expoziții mai mari și mai mici, dintre care cele mai însemnate au fost cele din anii 1862, 1881 și 1905. Pentru *luminarea* publicului de la orașe și sate, aștrăștii au ținut un număr însemnat de conferențe și prelegeri populare, iar pentru *luminarea* sătenilor s-au făcut încercări de a-i deprinde cu cititul și cu scrisul pe cei neștiutori de carte. *Astra* a dat la iveală o colecție de cărți, iar pe seama tinerimii a început a publica o modestă „Bibliotecă a tineretului”; La inițiativa *Asociațiunii* a început a se forma un număr de însoțiri economice și culturale.¹¹⁷

116 *Ibidem*, pp. 667-669.

117 *Ibidem*.

Un punct important din activitatea semi-centenară a *Asociațiunii*, a subliniat A. Bârseanu, a fost crearea și dezvoltarea despărțămintelor ei. Instituite în 1869, despărțămintele au fost chemate să țină legătura între conducerea *Astrei* și între masele cele mari ale poporului, ținând viu interesul publicului, mai vârtos al celui de la țară, față cu scopurile însoțirii și îndeosebi înlesnind realizarea scopurilor ei, prin înființarea de biblioteci populare, prin ținerea de prelegeri, pentru popor, mai cu seamă din domeniul agriculturii, industriei și comerțului, prin procurarea de mașini agricole și explicarea întrebunțării lor, prin înființarea grădinilor școlare și a altor economii de model, prin îndemnarea poporului de a îmbrățișa meseriile și negoțul, precum și a înființa însoțiri economice și culturale; în fine, prin combaterea alcoolismului, prin respândirea cunoștințelor igienice și a altor cunoștințe folositoare. La început, deși înființate, multe din ele vegetau, mărginindu-se a încasa taxele de la membri și a ținea, din când în când, câte o adunare cercuală. Abia după noua arondare din 1888 și, mai cu seamă, după noua organizare din 1898, începură despărțămintele a-și împlini, în adevăr, misiunea lor.¹¹⁸

După o privire elogioasă asupra trecutului de o jumătate de veac al însoțirii A. Bârseanu a cugetat la viitor: „vom cultiva, înainte de toate, graiul național... Vom prețui orișice limbă, mai vârtos ale concetățenilor noștri, dar vom vorbi mai bucuroși pe a noastră: limba românească.(...) Vom cercetă trecutul poporului nostru, cultivând istoria națională (...) Vom căută înainte de toate să cunoaștem poporul din care facem parte, cu toate însușirile și particularitățile lui: cu graiul și obiceiurile lui, cu credințele și superstițiile lui, cu portul și cu felul de vieață al lui, cu cântecele și jocurile, cu lucrările lui artistice, care atrag tot mai mult atențiunea pricepătorilor și care ne pot servi în adevăr de fală. (...) Cunoscându-l, sau mai bine zis, cunoscându-ne, vom căută să cultivăm și să perfecționăm părțile bune, iară pe cele rele să le delăturăm, întru cât ne va fi cu puțință. Ne vom îndreptă îndeosebi cu dragoste privirile la poporul nostru dela țară, care formează puterea neamului nostru și care s'a arătat și pană acum ca un pământ primitor și roditor, căutând să-l luminăm cu toate mijloacele culturii moderne, să-i dezvoltăm încrederea în puterile proprii și astfel să facem dintr'însul un popor conștiu și tot mai folositor sieși și țării, pe care o iubește cu atâta căldură. La această muncă, ce ne așteaptă de aici înainte, chem toate elementele luminate ale neamului nostru din patrie, fără deosebire de sex și de etate. Să ne înrolăm cu toții, cu inimă curată și cu suflet plin de însuflețire, sub steagul acestei însoțiri, care poartă deviza: «înaintarea literaturii române și cultura poporului român»; să căutăm a ne face fiecare partea din aceea ce suntem datori neamului, din sânul căruia am eșit; să urmăm cu credință exemplul fericților noștri înaintași, și atunci putem privi fără teamă în viitor”.¹¹⁹

În discursul său Andrei Bârseanu a sugerat faptul că „străinii” (fără să-i minimizeze!) au avut „cuvinte de ocară” la adresa serbărilor din Blaj: „ei, cari s'au obișnuit să ne creadă un popor de iloți și de agitatori, s'au speriat, când au văzut aurul curat

118 *Ibidem*.

119 *Ibidem*, pp. 670-673.

al sufletului românesc manifestându-se cu atâta putere. În ura lor sălbatică au sunat trâmbițele de alarmă și ne-au acoperit cu insulte. Sufletul lor incult nici nu eră capabil de o manifestare mai superioară. Noi să fim însă mândri de puterea de cultură ce reșidă în poporul nostru, să o cultivăm cu hărnicie neîntreruptă și în curând, poate mai curând decât credem, vom ieși biruitori deasupra tuturor dușmanilor și clevetitorilor noștri”.¹²⁰

Discursul de deschidere al lui A. Bârseanu a fost rostit într-o limbă românească frumoasă. Vocea tremurătoare și caldă, dicția răspicată și nuanțată i-a dat un farmec aparte. De altfel, fiecare discurs al lui Bârseanu era o adevărată sărbătoare culturală, care trezea ecouri în cele mai adormite conștiințe și în cele mai înstrăinate minți.¹²¹

După A. Bârseanu a luat cuvântul Excelența Sa mitropolitul dr. Victor Mihalyi și amintind că a treia oară ia parte la adunarea generală a *Asociațiunii*, a spus că „adevărată vatră”, la care trebuie să caute adăpost *Asociațiunea* este Biserica. Mitropolitul a propus, ca din această adunare, din această ședință festivă, să se trimită Maiestății Sale, gloriosului monarh Francisc Iosif I, „omagiile de recunoscători fii și supuși”.¹²² În urma acestei propuneri s-a trimis următoarea telegramă: „Cabinet Kanzlei Apostolischer Majestat — Wien. Arhieriei Românilor de sub coroana Sf. Ștefan și toți membrii *Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român*, întruniți în Adunarea generală din Blaj, spre a serba a 50-a aniversare a întemeierii acestui așezământ cultural, își aduc cu recunoștință aminte de bunătatea Maiestății Sale Preagrațiosului Nostru Monarh, care a încuviințat la anul 1861 înființarea *Asociației*, a dat un razim puternic limbii și culturii române și mijloc sigur de înaintare spre binele și prosperarea patriei. În aceste momente solemne miile de membri ai *Asociațiunii* depun cu încredere fiească la treptele Prea înaltului Tron omagiile lor de alipire, credință și supunere nestrămutată față de Capul încoronat al patriei noastre. Prezidiul *Asociațiunii Andreiu Bârseanu*”.¹²³

În această primă zi a adunării jubiliare s-a creat o Comisie, pentru candidatura la președenția *Asociațiunii*. Comisia era din I.M. Moldovan, Gheorghe Pop de Băsești, Aurel Lazăr, Ștefan Cicio Pop, G. Proca, Antoniu Mocsonyi, Partenie Cosma, N. Bogdan și Vasile Goldiș.¹²⁴ Apoi, a luat cuvântul Mitropolitul Ioan Meșianu, care a rostit următoarele: «Ilustră adunare! Dupăce domnul președinte în frumoasa cuvântare de deschidere a binevoit a aprecia și participarea noastră, a Arhieriei, la această întrunire, țin să declar, că noi, Arhieriei, cu drag am venit să conlucrăm cu D-voastră la

120 *Serbările din Blaj*, Blaj, 1911, p. 397.

121 A. Bârseanu, „Către cetitorii foii «Transilvania»: ... pentru hrănirea interesului păturei noastre intelectuale față cu problemele literare și științifice ...”, în *Transilvania*, nr. 1, 1909, pp. 1-5.

122 *Serbările din Blaj*, Blaj, 1911, pp. 63-65; „Serbările jubiliare ale *Asociațiunii*”, în *Transilvania*, nr. 5-6, 1911, pp. 743-744.

123 *Ibidem*.

124 *Serbările de la Blaj*, 1911, pp. 109-110; „Raportul general al comitetului central al «*Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*» că tră adunarea generala, convocată în Blaj, la 28 și 29 August 1911”, în *Tribuna*, Arad, an XV, nr. 174, 1911, p. 5.

promovarea culturii religioase morale a poporului nostru, fiind aceasta o esențială datorință și a chemării noastre. Iar eu, care am fost fericit înainte cu 50 de ani, a participa și la înființarea acestei Asociațiuni, m'am crezut dator a participa și la aceste serbări jubilarie ale culturii și ale unității noastre naționale, iar aceasta atât din recunoștință, fiindcă preabunul Dumnezeu s'a îndurat a-mi rezerva și această mare mângâiere, cât și din pietate cătră memoria în veci binecuvântată a fericților întemeietori, și mai ales a inițiatorului întemeierii, a Mitropolitului Andreiu baron de Șaguna".¹²⁵

Vasilie Goldiș a salutat adunarea în numele *Societății pentru fond de teatru român*, prin următoarele cuvinte: „Din partea comitetului Societății pentru crearea unui fond de teatru național român am primit onorifica misiune, ca în reprezentanța și în numele acelei societăți să salut această adunare generală a Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român. (...) Atât de mare este ziua aceasta, atât de sfântă și plină de adânc înțeles, încât par'că simțim cu toții, că nu se află cuvinte îndestul de potrivite, cari să exprime tot ceea ce s'mțim, tot ceea ce gândim în zilele acestea mărețe dela Blaj".¹²⁶ După rezolvarea tuturor punctelor prevăzute în ordinea de zi, privind numirea membrilor „comisiunilor” și Biroului *Asociațiunii* și după aprecierea atmosferei și a discursurilor citite, prima ședință s-a închis.¹²⁷

Expoziția, Banchetul, Conductul etnografic și Concertul

Pe lângă ședințele *Asociațiunii* și ale *Societății pentru fond de teatru român*, la în sălile Gimnaziului blăjean a fost aranjată o expoziție se secțiunii Blaj a *Asociațiunii*. Organizatori expoziției au fost Ioan Rațiu și Gavril Precup, iar la aranjarea obiectelor au contribuit profesoara de lucru manual și elevele de la Școala de Fete din localitate. *Asociațiunea* avea, deja o redevabilă tradiție expozițională, dintre care s-au remarcat expozițiile organizate în 1862 la Brașov, respectiv în 1881 și 1905 la Sibiu, ca mari manifestații ale spiritului de solidaritate culturală românească. Expozițiile pregătite sub auspiciile *Astrei*, atât la nivel central, cât și în despărțăminte, de către comitetele cercuale au fost o modalitate de împărtășire a rezultatelor experiențelor economice și culturale ale românimii ardelene.¹²⁸

La orele 12 și un sfert, din prima zi a jubileului, A. Bârseanu a invitat publicul să ia parte la deschiderea expoziției aranjate de Despărțământul Blaj al *Asociațiunii* în sălile Gimnaziului. Invitații puteau vedea expoziția culturală a Despărțământului Blaj, expoziția Atelierului de țesătorie din Orăștie și o expoziție de pictură, la care au expus artiști începători și diletanți din Blaj. Erau expuse obiecte privitoare la istoria culturală și școlară, obiecte de industrie casnică (ii, fote, traiste, covoare ș.a.), între care produsele atelierului din Orăștie și ale meseriașilor din Blaj. Exista și o secție agricolă și silvică.

125 „Serbările jubiliare ale Asociațiunii”, în *Transilvania*, nr. 5-6, 1911, pp. 743-748; *Serbările de la Blaj*, Blaj, 1911, pp. 69-70.

126 „Serbările jubiliare ale Asociațiunii”, pp. 748-749.

127 *Serbările din Blaj*, 1911, pp. 396-397.

128 N. Iorga, *Serbările de la Blaj*, pp. 23-24.

Deschiderea expoziției, Blaj, 1911

La deschiderea expoziției profesorul blăjean Gavril Precup, a ținut o cuvântare, din care spicuiem: „Veacul ce trăim este veac de emulație al neamurilor. Câmpul de bătaie sunt expozițiile, iar armele de luptă: rezultatele muncii intelectuale însoțită de energi-i fizică sub deosebitele ei forme. (...) Despărțământul Blaj, urmând acestor bune îndemnuri, a aranjat în încăperile acestor scumpe locașuri o expoziție, pe care o închină drept prinos Asociațiunii din prilejul adunării jubilară de astăzi. Expoziția ce am aranjat are caracter local; e numai a despărțământului. (...) Paviloanele expozițiunii noastre sunt încăperile modeste ale școalelor noastre din Blaj, cari timp de 157 ani au ocrotit mii de generații. În aceste ziduri sfinte s’au pus temelile științei românești. Expoziția noastră e mărturie grăitoare de munca desfășurată în aceste scoale. După cari cuvinte publicul în frunte cu arhierii au vizitat obiectele expuse de despărțământul Blaj în edificiul liceului”¹²⁹.

Expoziția, deși a fost întocmită în pripă, a reușit splendid, fiind aranjată- în fiecare secțiune- de către oameni „pricepători”, care au știut, în câteva zile, să scoată la iveală și să aranjeze, ce era de valoare în zilele acelea. În expoziție au fost expuse ziare blăjene, documente, obiecte și relicve, încât fiecare sală cerea, cel puțin o zi, pentru a se putea aprecia însemnătatea și valoarea lucrurilor expuse. Expoziția a cuprins vechi hrisoave, bucoavne tipărite cu litere cirilice și cea dintâi foaie populară, «Învățătorul Poporului» (1848) și cărți mai recente. Alături de activitatea culturală a dascălilor din Blaj, se înșiruia expoziția artistică a țăranilor din Despărțământul Blaj și a doamnelor române, pasionate de motivele naționale.¹³⁰

129 „Serbările jubiliare ale Asociațiunii”, pp. 749-750.

130 *Ibidem*, p. 756; *Serbările de la Blaj*, 1911, pp. 70-72, 75-76.

Banchetul, Blaj, 1911

Tot în 15/28 august 1911, pe la ora 1 și jumătate sau poate două și jumătate, a avut loc un banchet la pavilionul serbărilor, din curtea Gimnaziului. Acolo au fost înșirate 4-5 rânduri de mese lungi, unde au participat cam la 1.000 de persoane, inclusiv arhieriei și conducătorii *Asociațiunii*. S-au rostit mai multe „închinări” (arhieriei, Mețianu și Mihalyi, Ștefan C. Pop, Gheorghe Pop de Băsești, Octavian Goga, Elie Dăianu), iar după amiază lumea adunată în Blaj a asitat la conductul etnografic.¹³¹

După banchet o parte dintre participanți s-au adunat în curtea Seminarului în jurul lui Coșbuc, Caragiale, Ranetti și Eftimiu, pentru a le asculta discuțiile. În acea împrejurare Caragiale ar fi afirmat despre Coșbuc: „Eu sunt o nimica, am învățat doar 4 clase primare, dar cunosc 6 poeți mari în lumea asta și între ei este Coșbuc al nostru”.¹³²

În cadrul serbărilor din Blaj s-au aranjat *defilări populare*. Satele din împrejurimi, bărbați și femei, în rânduri de câte patru, au trecut prin fața Catedralei, încunjurând întreaga piață a Blajului. Pe urmă au început să joace. În câteva minute piața era numai chioțe de voie bună și nori de praf. „Viociunea” jocurilor țărănești a fost și de astădată admirată. Trupurile mărunte și uscățive se învârteau nebunește și se mlădiau cu o elasticitate și o ușurință uimitoare. Sănătatea și vânjoșia trăește și în țărani de pe Târnave. Ordinea, ce au ținut-o singuri țărani a fost de asemenea impunătoare. Și ce e mai îmbucurător, că dintre miile de țărani veniți la Blaj, nu s-a văzut nici unul singur amețit de *beutură*, cum se întâmplă de obicei la asemenea ocazii. Toți au fost de o purtare exemplară, până la sfârșit. Însuși reprezentantul guvernului nu se putea îndeajuns mira de disciplina și sobrietatea satelor noastre. „Cu astfel de țărani sănătoși și cumpă-

131 *Ibidem*.

132 *Ibidem*.

tați se pot face minuni. Conduși cu dragoste față de soartea lor și îndrumați pe cărările întăririi economice și a înaintării culturale, se entuziasma Tăslăuanu, în câteva decenii se pot preface în elemente conștiente și hotărâtoare în lupta noastră națională.”¹³³

Conductul etnografic Sosirea satelor, Blaj, 1911

La ora 4, după amiază, „un conduct etnografic, presărat cu jocuri naționale, se desfășura de la Șura metropolitană, pe strada Tipografiei. De sus, dinspre «șura vlădicului» venea un sgomot neobișnuit, de glasuri multe, de glasuri vesele, de chiuituri și sunete de ceteri. Fiecare sat a venit cu ceterașul său, ici colo cu fluerași, dintre flăcăi. Părea un vuet depărtat de oști, cari vin din zări mari, dela biruință. Deodată strada Tipografiei se umple de chiot și un mare steag albastru își flutură faldurile mărețe preste un râu de capete, peste o mare mulțime de flăcăi de ai noștri, cari vin în șiruri voinicești, câte patru, cu flori în pălării, cântând după ceterile, pe cari le poartă smeii cu gâturi lungi. În frunte o tablă albă cu numele comunei. Mai pe la mijloc, în șiruri drăguțe, fete mândre pășesc sfioase, dar cu inimă, în tactul muzicei, cu mănunchiuri de flori la brâu. Ici colo câte doi flăcăi cuprinși pe după cap, reamintesc frăția de cruce din vremile bătrâne. Vin satele din jur, aducând portul mândru de pe Târnave, de pe Săcaș și mai din jos, de pe la Mureș, din Mihalț. Ca pe vremuri veneau Moții lui Iancu, Murășenii lui Axente, Câmpia lui Moldovan și toată suflarea românească, în anul de frământări cumplite, care a consfințit Blajul, pentru toate vremurile. Apoi Obreja, Cisteiul, Crăciunelul, Bucerdea, Tiurul și satele dinspre Secaș: Ohaba, Tău, Colibi, Beșinău, Henig, Roșia și Cergauele. Din sus, de pe Târnava-mare, Mănărade, Micăsasa, Ologovețul, Țapu, Apoi Veza,

133 Oct. C. Tăslăuanu, *op.cit.*, p. 396; „Serbările culturale de la Blaj”, în *Tribuna*, nr. 2, 31 august 1911, p. 2.

Ciufudul. Din spre Târnava-mică: Sâncelul, Pânadea, Bia, Iclodul Spinii, Sânmiclăușul, Valea-Sasului și Căpâlna. În fruntea tuturor dascălii, acești crainici ai culturii noastre, și preoții smeriți apostoli cu inimile mari. Piața Blajului, unde s-au îngământ ceteele în ordine frumoasă, a luat o înfățișare grandioasă. O mare de cămeși cu altițe, brânele și flamuri albastre la tot pasul, mândrele steaguri. De jur împrejur cărturărimă din tot cu-prinsul pământului locuit de Români. Îndeosebi asupra oaspeților din Regat țărănimea noastră frumoasă și plină de vigoare a făcut o impresie covârșitoare. Eră greu pământul de atâta lume, la câteva zeci de mii de oameni. Atâta entuziasm nu s-a mai pomenit pe pământul Blajului din '48 încoace. La tot pasul un sat întreg, cu hora lui. Nu vedeai decât pene de maghiran și mușcați, săltând vioi, și flamuri undulate de boarea amurgului. Și chiote și cântece de fete prinse în horă. O splendidă sărbătoare a jocului și a portului nostru țărănesc." La orele opt și jumătate seara a început concertul festiv, cu o uvertură, „Ștefan cel Mare”, mai precis o piesă de orchestră compusă de Iacob Mureșianu.¹³⁴

Ziua a doua a jubileului. Adunarea Societății teatrale

A doua zi, marți 16/29 august 1911, după Sfânta Liturgie de la Catedrală, s-a ținut un parastas, pentru odihna membrilor decedați ai *Asociațiunii* (Mitropolitul Sterca-Șuluțiu, canonicul Timotei Cipariu, Axente Sever). Acesta a avut loc în cimitiul Bisericii parohiale, pentru odihna răposaților membrii ai *Asociațiunii*. Cu această care ocazie I. F. Negruțiu a rostit următoarea cuvântare: „noi Români de pretutindenea, întruniți la serbările jubilară de 50 de ani ale *Asociațiunii*, nu puteam săvârși un act mai măreț, o faptă mai înălțătoare de inimă, ca acest pelerinaj la mormintele acelor fruntași ai neamului românesc, cari sub aceste cruci modeste își așteaptă învierea (...) Aci sunt înmormântați unii dintre acei mulți bărbați de inimă, cari acum sunt 50 de ani au întemeiat «*Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român*», cea dintâi, cea mai veche și cea mai înaltă instituțiune culturală a Românilor din regatul Sf. Ștefan. În aceste momente sărbătorești ni se prezintă toate faptele, toată energia, toată munca lor cheltuită pentru cultura poporului român. Lângă aceste morminte ni se înfățișează înaintea inimei noastre, înaintea sufletului nostru toate figurile marcante ale neamului românesc.¹³⁵

După parastas s-a ținut în curtea Gimnaziului, ședința întâi a *Societății pentru fond de teatru român*, ședință condusă de Vasile Goldiș, în absența, pe motive de sănătate, a prezidentului Ioan Mișu și a viceprezidentului Virgil Onițiu. O delegație, alcătuită din trei membri (Gheorghe Dirna, Ambrosie Chețianu și Gavril Tripon) a fost trimisă, la reședința mitropolitană, pentru a-i invita pe Arhieri, să participe la ședința *Societății*. După discursuri festive și alegerea comisiilor *Societății*, Valeriu Braniște a elogiat efortul treptat al ardelenilor, vreme de un veac, de a organiza activitatea teatrală, ca mijloc de culturalizare.¹³⁶

134 *Ibidem*, pp. 16, 78-80, 397; „Serbările jubilară ale *Asociațiunii*”, pp. 749-750.

135 *Ibidem*, pp. 752-753.

136 *Serbările de la Blaj, 1911*, pp. 94-95; „Serbările culturale de la Blaj”, p. 2.

Tot înainte de prânz s-a ținut ședința festivă a secțiunilor științifice- literare ale *Asociațiunii*. Dr. Iosif Popovici, docent universitar, a vorbit despre Ion Maiorescu, iar Octavian Goga, secretarul *Asociațiunii*, a vorbit despre literatura ardeleană în secolul al XIX-lea. Tot în ziua a doua au avut loc o masă la Mitropolitul Mihalyi, la care au fost invitate fețele bisericești, mitropolitul Ioan Meșianu, episcopul Demetriu Radu și alții, inclusiv președintele *Astrei*, Andrei Bârseanu și o serie de personalități, precum profesorul praghez Jan Urban Jarnik, vechi membru al *Asociațiunii*, profesorul universitar Simion Mehedinți, de la București și Ioan Bianu, bibliotecar al Academiei Române. Invitații au fost salutați cu simpatie și recunoștință de către Partenie Cosma. Redacția ziarului „Unirea” din Blaj a oferit oaspeților gazetari o agapă, desfășurată în Grădina „Veza”, la care au luat parte, printre alții, poeții George Coșbuc, Ștefan Octavian Iosif, Victor Eftiniu, Ion Luca Caragiale, artistul Petre Liciu, protopopul de la Cluj, Elie Dăianu și alții.¹³⁷

Caragiale în Blaj: St. O. Iosif, O. Goga, Al. Ciura, dș. Virginia Podoabă, dna Leontina Ciura, ț I. L. Caragiale, dș. Claudia Goga, Aurei Vlaicu, dș. Tulia Bogdan.

I.L. Caragiale la Blaj (1911)

Ședința a doua a adunării generale s-a deschis după prânz, pe la orele 4 și un sfert. După ce s-au luat câteva „deciziuni”, în urma propunerilor făcute de referentul comisiunii pentru censurarea raportului general al Comitetului central, ședința s-a întrerupt la 5 și jumătate, pentru a asista la zborul aviatorului Aurel Vlaicu și s-a continuat a treia zi, la orele 3, după amiază, terminându-se toate afacerile curente. Pe urmă,

¹³⁷ *Ibidem*, p.18.

la propunerea lui Ștefan Cicio Pop, a fost ales, în ovații însuflețite, Andrei Bârseanu ca președinte al *Asociațiunii*, iar Vasile Suciuc, canonic în Blaj, ca vicepreședinte. După aceste alegeri adunarea generală a *Asociațiunii* s-a închis.¹³⁸

Producțiuni muzicale la Blaj

În cadrul serbărilor culturale din Blaj, două seri au fost rezervate muzicii. Cuvântul 1-a avut, de astă dată, Iacob Mureșianu și maestrul a aranjat *producțiuni* frumoase. În seara dintâi s-a ținut concertul, care a avut înfățișarea unei așa zise „academii», cântărețelor și cântăreților prezenți, dându-li-se prețuirea cuvenită în program. „Interesantul” concert a început cu o „ouverture festivă”, „Stefan cel Mare» de Iacob Mureșianu, – una din primele și entuziastele lucrări orchestrale ale maestrului. Apoi a urmat imnul *Astrei* (pentru cor și orchestră), compusă tot de I. Mureșianu, cu text de A. Bârseanu. Ambele piese au fost bine executate și au fost primite cu însuflețire de public, iar autorii lor au fost viu aclamați. Punctele proxime ale manifestării artistice au fost rezervate artiștilor I. Crișanu și S. Mărcuș, ambii bursieri ai *Societății* teatrale. Cel dintâi a cântat, cu vervă, renumitul prolog din opera „Pagliacci” de Leoncavallo și două doine noi din repertoriul lui Tiberiu Brediceanu („Arde-mi-te-ai codru des”, și „Foaie verde pup de crin”). Cel de-al doilea cântăreț, S. Mărcuș, a câștigat auditorul cu minunata arie, pentru tenor, din opera „La bohème” (actul I.) de Giacomo Puccini; tot el a mai cântat frumoasa „Sequidilla” de G. Dima și doina populară „Mândro de dragostea noastră”, pentru care s-a bisat. Doamna V. Triteanu, la rândul ei, a cântat cu obișnuită-i măiestrie „Ce te legeni codrule” de Gheorghe Scheletti, „De ce nu-mi vii” de G. Dima și „Bădișor depărțitor” de T. Brediceanu, apoi împreună cu I. Mureșianu duetul mare pentru soprană și bariton din „Pagliacci”. Concertul s-a încheiat cu balada „Erculean”, pentru cor, soli și orchestră de I. Mureșianu. „Erculean”, cu textul de V. Alecsandri, era una dintre baladele lui Mureșianu ținute în stil mai liric; avea și câteva părți românești, chiar la începutul ouverturii. Partea cea mai reușită era duetul cu cadența italiană. Reprezentațiile de solo (soprană și tenor) au fost susținute de cântăreții V. Carșai și V. Popovici, iar partea orchestrală de capela orășenească din Sibiiu. I. Mureșianu a fost omagiat, la sfârșitul concertului, iar compozitorul și directorul de muzică S. Păuleanu, din Turnu-Severin, care a ținut o frumoasă alocuțiune, i-a predat maestrului, în numele Societății „Doina” din Turnu-Severin, o liră de flori albe, în semn de omagiu și admirație.¹³⁹ Seara a doua a fost consacrată exclusiv baladei în 3 părți „Mănăstirea Argeșului”, pentru cor, soli și orchestră de Iacob Mureșianu, prezentată publicului, în scene de teatru. Bazat pe textul cunoscutei balade populare de V. Alecsandri, „Mănăstirea Argeșului” a ilustrat, prin muzica sa, în mod foarte plastic, frumoasa povestire despre meșterul Manole și ziduirea Anei. „Mănăstirea Argeșului” e

138 *Ibidem*, pp. 88-91, 92-95; „Serbările jubiliare ale Asociațiunii”, p. 755.

139 „Maestrul Iacob Mureșianu”, în *Revista literară și politică din Blaj*, nr. 1, septembrie 1911, p. 29; T.B., „Producțiuni muzicale la Blaj”, în *Luceafărul*, nr. 18, 1911, p. 416.

prima lucrare de felul acesta la noi și pentru vremea de atunci sigur destul de bogată și în muzică românească. Reprezentarea, din punct de vedere al muzicii, a fost un succes. Soliștii (V. Carșai, N. Corfescu, V. Popovici și I. Crișanu), de asemenea, corul și orchestra s-au ținut la înălțime.¹⁴⁰

În toate cele trei seri s-au dat baluri și două concerte, foarte reușite sub conducerea măiestrului Iacob Mureșianu și o reprezentație teatrală de artiștii de la Teatrul Național din București: de Aristizza Romanescu, Petru Liciu și de familia de artiști, Zaharia Bârsan.

Corul de la Blaj din 1911

Zborul lui Aurel Vlaicu

A. Vlaicu, care a ținut să înalțe nimbul sărbătorilor prin zborul său cu aparatul cel mai nou construit după sistemul propriu. Cu puțin timp înainte a făcut o vizită la Blaj, însoțit fiind de O. Goga. Despre această vizită a tânărului aviator, ziarul „Unirea” din 1911 a publicat, la loc de frunte, următorul articol : „Anunțăm cetitorilor noștri o mare bucurie. Vlaicu, vestitul aviator român, (...) vine biruitorul văzduhului, cel dintâi aviator român să planeze în regiuni înalte, încununând cu o coroană de învingere năzuințele noastre culturale. Am cetit succesele lui Vlaicu, și adeseori am rămas adânc emoționați de năzuințele spre cucerirea văzduhului a acestui fiu al Ardealului. Cunoaștem amănunțit lupta lui până să ajungă a i se da o atențiune oarecare, — și când am cetit,

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 417; *Serbările de la Blaj, 1911*, p. 4. (Cuvânt înainte); „Serbările jubiliare ale Asociațiunii”, pp. 755-756; „Serbările culturale de la Blaj”, p. 2.

că s'a ridicat triumfător peste toate greutățile și că jurnalele străine îl pun alături de cei mai mari eroi ai aviației moderne, am înțales entuziasmul, extraordinar al bucurărilor, ne venea și nouă să rupem cordonul și să ne năpustim asupra eroului, îmbrățișându-l și sărutându-l între lacrimi. Ci Vlaicu e totuși fiul Ardealului. Sânge din sângele nostru, odraslă din țărânie, a ținut, după triumful său din București, să vină cu al doilea monoplan între noi, să ne ridice și pe noi în sferile înalte, la care triumful științei a avântat de mult, pe alte neamuri mai fericite. Pe istoricul câmp al Libertății cu prilejul serbărilor jubilar, vom avea fericirea să vedem trumful triumful celei mai desăvârșite invenții românești. Acolo, unde miile de oameni juraseră sub cerul lui Dumnezeu, că nu vor mai răbda jugul sclaviei, Vlaicu se va ridica în slavă, ca un vultur biruitor ce plutește peste micile mizerii ale vieții de toate zilele. Și strămoșii noștri, cari se odihnesc în cimitirul de lângă Biserica vor încerca un fior de emoție, din fundul gropii lor povârnite. E cea mai frumoasă încununare ce ne putem închipui pentru serbările culturale din ajun. Alături de năzuințele culturale ale unui neam, să planeze și geniul inventant al aceluia, pe care Dumnezeu l-a distins cu pecetea nemuririi. Sunt foarte rare aceste daruri ale providenței, de aceea și cel din urmă fiu al unui neam simțește un fior de mândrie, un atom din acel complex al geniului, care reprezintă cele mai înalte aspirații ale omenirii. Fii binevenit în mijocul nostru, iubitul nostru prieten! Miile de oameni ce vor urmări zborul îndrăzneț și triumful geniului tău, se vor îndepărta prin sătulețele îndepărtate cu o amintire, ce vor transmite-o ca pe un scump elogiu generațiilor viitoare. Și cel din urmă privitor al tău se va simți ridicat cu o palmă delă pământ, spre culmile pe cari numai oamenii de geniu pot să le atingă. Biruința ta va fi a neamului românesc întreg și în special a ardelenilor, cari avem mândria de a te înșirui între fiii noștri".¹⁴¹

În cea de-a doua zi a serbărilor jubiliare de la Blaj, din 1911 a avut loc, în fața unui numeros public, zborul lui Aurel Vlaicu cu aeroplanul său, adus cu trenul. Români de pretutindenea, grăbiți a fi martori la acest triumf al științei române. Pe Câmpia Libertății au participat un număr de 30 000 de persoane. Acesta a avut loc la orele 5, 5 și 30, pe o vreme caldă, de aceea aviatorul avea nădejde că zborul va decurge bine.

Acest zbor a fost apoteoza clipelor de sărbătoare, în Blaj, de unde a plecat sborul culturii românești înainte cu un veac, s-a înălțat în văzduh primul aeroplan românesc, dovedind tuturora triumful geniului național. Aeroplanul lui Vlaicu era ușor și zvelt, avea o lungime de 11 metri, lățime de 9 și o greutate de 190 kilograme (jumătate era greutatea motorului).¹⁴² Octavian C. Tăslăuanu ne-a lăsat o impresionantă descriere a momentului festiv: „în ziua sborului toate privirile erau îndreptate spre Câmpul libertății, unde odihnea mașina drăcească a aviatorului Vlaicu. Acesta s'a sculat de dimineață și nu s'a odihnit până nu i-a examinat toate șurubăriile și n'a luat toate pozițiile pentru ascensiunea de după prânz. Toată ființa lui nu trăia decât pentru în-

141 Vezi, *Tribuna poporului*, Arad, an I, nr. 176, 12/25 august 1911, p. 4.

142 *Ibidem*; Oct. C. Tăslăuanu, *op.cit.*, pp. 394-396; Alexandru Ciura, „Vlaicu la noi”, în *Revista literară și politică din Blaj*, nr. 1, septembrie 1911, pp. 27-28.

drăznețul sbor ce avea de gând să-l facă. Nu-1 interesa nimic și nimenea, decât aeroplanului vremea. Cătră seară, pe la orele cinci, când scăpata soarele după culmile dealurilor din împrejurime, lumea alerga emoționată spre Câmpul libertății. Coastele din împrejurimi erau pline de țărani, cărora le lipsea coroana din șerpar și spiritul de jertfă înțeleghătoare. Soarele cobora domol, așteptând să vadă și el minunea geniului românesc, care la '48 cerea pe același câmp, reprezentat de tot atâtea ființe, ștergerea nedreptăților sociale, desființarea robiei, care înlănțuia în întunecul neștiinței sufletul unui popor ce voia să trăiască la lumină. Când a început să sbârnea nebunește motorul, murmurul de glasuri a amuțit. Flăcăii îmbrăcați în cămăși albe își încordau toți mușchii ca să pironescă locul coada monoplanului ce voia să se înalțe. Toată lumea simția fiorii de groază și de admirație ai necunoscutului. La un semn aeroplanul

Aurel Vlaicu (1882-1913)

a fost liberat din manile flăcăilor și, ca mânat de duhuri necurate, s'a avântat în văzduh. Miile de glasuri, trezite din clipele așteptării mute, au izbucnit în urale de „să trăiască”, cutremurând toată împrejurimea. Strigătele de pe pământ se întreceau cu vâjăitul aeroplanului ce săgeta tot mai sus zările. Era o însuflețire uriașă. Inginerul Vlaicu a descris cercuri largi pe deasupra colinelor de prin prejur, încununând cu sborul lui minunat serbătoarea culturală din Blaj, care a impus și străinilor adunați în număr mare. Soarele apunea pe după crestele munților, trimițând un mănunchiu de raze trandafirii peste capetele privitorilor cuprinși de admirație, când Vlaicu a început să se coboare din ceața de argint ce plutea peste apa Târnavei. S'apropiă cu o iuțea-lă uimitoare. într'o clipă a fost pe pământ, aterisând în mijlocul Câmpului. Lumea a rupt barierele, l-a ridicat pe umeri și într'un entusiasm de nedescris l-a dus până la hangar. S'au făcut ovații și părinților aviatorului, plugari din Bințiți, cari și-au văzut pentru prima oară feciorul sburând prin văzduh ca un balaur. Prin acest sbor noi Românii am dovedit că suntem un popor de biruitori și pe câmpul științelor. Nu e numai o întâmplare că cel, dintâi aviator din Ungaria, cu aparat propriu este un Român. Popoarele acestei țări vor mai avea parte de asemenea surprinderi, căci geniul românesc, care până acum a fost ca un Prometeu înlănțuit, se va manifesta cu o putere cutropitoare, întrecând în progrese pe toți cei ce l-au batjocorit și l-au umilit. Ne vom ridica „prin noi înșine” la locul ce suntem vrednici să-l ocupăm în civilizația lumii.”¹⁴³

143 Oct. C. Tăslăuanu, *op.cit.*, pp. 394-396; *Serbările de la Blaj*, 1911, pp. 94-96.

Emil Fischer a fost fotograful care a realizat spectaculoasele fotografii cu zborurile demonstrative ale lui Aurel Vlaicu, făcute la Blaj, pe Câmpul Libertății, la 16/29 august 1911, cu prilejul serbărilor *Asociațiunii*. Remarcabilă este fotografia care reprezintă momentul desprinderii avionului de la sol, când cei patru flăcăi din Bințișni fugeau după aparatul de zbor.¹⁴⁴

Blaj, Câmpia Libertății, 16 august 1911. Aeroplanul „Vlaicu II” (construit chiar în 1911)

Îndrăznețul aviator Aurel Vlaicu, care la serbările culturale din Blaj a uimit publicul cu minunatele sale zboruri, a binevoit să primească invitația de a face o ascensiune și în Sibiu, duminică, în 17 septembrie 1911, la orele 5 după amiază, pe câmpul de exerciții militare.¹⁴⁵

Ziua a treia. Teatru în Blaj

A treia zi, miercuri 17/30 august 1911 oaspeții serbărilor au participat la Sfânta Liturghie și la intonarea unui imn de mulțumire către Cel de Sus (Doxologia cea mare): „Slavă Ție, Celui ce ne-ai arătat nouă lumina!”. Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire...”.¹⁴⁶ De la ora 9 a avut loc a doua ședință a *Societății pentru fond de teatru român*. Membrii *Societății pentru fond de teatru*, A. Cheșianu, Augustin Caliani, Valeriu Branște, s-au întâlnit sub prezidiul lui Vasile Goldiș. La ședință și-a făcut apariția și Nicolae Iorga, care sosise noaptea cu acceleratul la Blaj, iar participanții l-au aplaudat și aclamat îndelung la intrarea în sală. Cu prilejul ședinței

144 Ioan Ciolan, „Emil Fischer, fotograf și editor de cărți poștale ilustrate din Sibiu (1)”, în *Curierul Filatelic*, IX, 1998, nr. 96, mai-iunie, p. 24; Delia Voina, „Emil Fischer, fotograf ...”, în *Țara Bârsei*, nr. 12, 2010, pp. 123-124.

145 „Sborul lui Vlaicu în Sibiu. 5 Septembrie 1911. Prezidiul «Asociațiunii: Andreiu Bârseanu»”, în *Tribuna*, 13 septembrie 1911, p. 5.

146 *Serbările de la Blaj, 1911*, Blaj, p. 101.

au fost anunțați noii membrii fondatori, ordinari și ajutători, mai ales preoți, profesori, funcționari, notari, ai *Societății pentru fond de teatru*. De asemenea, s-a schițat o strategie de viitor al acestei *Societăți*, sub aspect organizatoric și financiar. Pe la amiază, la ora 1, Mitropolitul Mihaly a dedicat ziaristilor o masă festivă, la loc de cinste aflându-se doamnele Mureșianu, Romanescu, Bârsan, poetul George Coșbuc, sau invitați, ca P. Locusteanu.¹⁴⁷ Tot după amiază, la trei și un sfert, a avut loc ședința a treia a *Astrei*, respectiv Secțiunilor științifice ale *Astrei*, ținută într-o sală de gimnastică. Pe ordinea de zi s-au aflat chestiuni legate de „socotelile” financiare ale *Asociațiunii*, de anunțarea unor noi donații și înscrierea de noi membrii fondatori, ordinari, bărbați și femei, tineri și bătrâni, de diferite categorii profesionale: profesori, preoți, învățători, funcționari, avocați, medici. Adunarea jubiliară de la Blaj, din 1911 a stabilit un record de membrii noi înscriși. Tot în această ședință s-a făcut alegerea prezidiului. Comisia „pentru candidarea prezidiului”, creată în prima zi a jubileului, a declarat prin raportorul Ștefan Cicio Pop, că noul președinte al *Astrei* a fost desemnat Andrei Bârseanu, iar locul său de vicepreședinte i-a fost încredințat unui preot blăjean Vasile Suciu, care au mulțumit pentru sarcinile încredințate.¹⁴⁸

Adunarea jubiliară a *Asociațiunii* l-a ales, în unanimitate și cu entuziasm, pe noul său președinte, în persoana lui Andrei Bârseanu, fostul vicepreședinte al acesteia, din 1905, până în 1911 și membru al Academiei Române. Bârseanu a fost secretar și director al Despărțământului Brașov și membru al Secțiilor științifice-literare ale *Asociațiunii*. „Și-a câștigat deosebite merite, pentru această instituțiune. Sub conducerea și prin munca sa Despărțământul Brașov a devenit unul model, iar Secțiile au avut în acesta, pe unul dintre cei mai activi și conștiincioși membri. Profesorul din Brașov, care a făcut educația superioară a atâtor generații de tineri, punându-și în lecțiile de pe catedră inima plină de iubire părintească și mintea bogată în cunoștințe, se urcase pe catedra de educator al neamului întreg, fermecând pe toți prin graiul său limpede și prin gândirea sa aleasă. La adunări s-a mai impus prin firea distinsă, prevenitoare, prin tactul și cumpătul de om cult. Prin aceste calități s-a făcut vrednic de scaunul de președinte al celei dintâi instituțiuni culturale a Românilor din această țară. Lumea imensă adunată la Blaj l-a ales cu însuflețire și cu desăvârșită încredere dându-și seama că, pentru a inaugura activitatea din a doua jumătate de veac a *Asociațiunii*, printr’o muncă „sistematică și conștientă” se cere ca în fruntea ei să stea o personalitate înțeleghătoare a problemelor culturale și o putere de muncă, care să impună tuturor celor chemați să lucreze pentru răspândirea învățaturii în popor. Acest post l-a silit pe Bârseanu să părăsească Brașovul și să vină la Sibiu. Știm că această mutare l-a costat multe jertfe, căci nu e ușor să te desparți de atmosfera familiară a unui oraș, în care ai ajuns să treci peste 50 de ani și să te duci într’un mediu străin, unde în loc de odihna cuvenită te așteaptă poate o muncă și mai încordată și unde oamenii sunt mai capricioși, mai

147 *Ibidem*, pp. 105-106.

148 *Ibidem*, pp.109-115; „Serbările culturale de la Blaj”, p. 4.

dificili.”¹⁴⁹ Cu toate acestea n-a stat nici o clipă la îndoială să părăsească Braşovul. A venit la Sibiu, nu din plăcere, ci ca să-şi îndeplinească o datorie foarte grea, care i-a fost impusă de încrederea obştească.

Preşedintele *Asociaţiunii*, Andrei Bârseanu, a fost cel care a anunţat solemn închiderea celor trei zile de sărbătoare jubiliară, desfăşurată într-o armonie deosebită şi cu momente remarcabile. Cu ocazia serbărilor jubulare din Blaj, pe lângă cele două concerte, a avut loc şi o reprezentaţie teatrală cu artişti veniţi delă Teatrul Național din Bucureşti. Numele artiştilor: Aristiţa Romanescu, Petre Liciu şi soţii Bârsan a atras foarte mult public, în pavilionul din curtea Gimnaziului. Seara de teatru, începută la ora 8, s-a ținut în pavilionul serbărilor, înşesat de lume. Reprezentaţia teatrală conţinea „Scânteia”, o comedie de Ed. Pailleron, tradusă de d-na Zoe Sturdza; „Declamaţii”, de Aristiţa Romanescu şi Petre Liciu şi „Cuib de şoim, de I.C. Bistriţean, un poem dramatic, cu multe şi frumoase învăţături naţionale, care a fost primit cu entusiasm de public. Artiştii sunt siliţi să aştepte câteva minute ca să se liniştească publicul. Jocul artiştilor în amândouă piesele a fost desăvârşit, şi lumea le-a făcut ovaţii călduroase. Aristiţa Romanescu a recitat câteva bucăţi într-un mod magistral. Îndeosebi „Mioriţa” a impresionat adânc pe ascultători. D.P. Liciu a delectat publicul cu câteva poezii şi monoloage comice. Declamaţiile d-nei Aristiţa Romanescu şi ale d-lui Petre Liciu au fost de asemenea o revelaţie pentru cei mai mulţi. Glasul argintiu al d-nei Romanescu a fermecat auditorul, iar talentul lui P. Liciu a fost răsplătit cu aplauze nesfârşite.¹⁵⁰

După reprezentaţia teatrală, ultimul punct din programul jubiliar, a început plecarea oaspeţilor, cu trenurile de noapte sau de dimineaţă, pentru cei care nu apucaseră bilete seara. Seara au plecat Goga, Caragiale, Şt.O. Iosif, Aurel Vlaicu şi alţii. Din cauza aglomeraţiei din Blaj au avut loc înfirzâieri ale tuturor trenurilor, sute de oaspeţi fiind din România. Cu toate acestea guvernul ungar nu a putut reproşa organizatorilor nici o dezordine sau incident.¹⁵¹

Post festum

Pe adresa Adunării generale jubiliare au fost trimise telegrame şi scrisori de felicitare: de la *Asociaţiunea pentru cultura poporului român din Maramureş*, de la Vălenii de Munte, de la Secretarul *Ligei Culturale*, de la Câmpina. S-au transmis omagii, în numele *Asociaţiunii române pentru înaintarea şi răspândirea ştiinţelor*, reprezentanţii poporului şi

149 A. Bârseanu, „Discursul de deschidere cu ocazia adunării generale a «Asociaţiunii» ... ținută la Braşov la 21 şi 22 sept. 1906: 45 de ani de activitate a Asociaţiunii”, în *Transilvania*, vol. 36, nr. 4/6, pp. 86-95; *Idem*, „Serbările din Blaj”, în *Luceafărul*, nr. 18, 1911, pp. 402-403.

150 *Serbările de la Blaj, 1911*, pp. 20, 101-103; (Un blăjean), „Teatru la Blaj”, în *Luceafărul*, nr. 18, 1911, pp. 417-418; „Reprezentăţia teatrală delă marile serbări culturale din Blaj”, în *Tribuna*, Arad, an XV, nr. 186, 7 Septemvre'n, 1911, pp. 3-4; N. Iorga, *Serbările de la Blaj*, pp. 26-27.

151 *Serbările de la Blaj*, Blaj, 1911, pp. 118-119; „«Asociaţiunea» la Blaj, Refecsiuni”, în *Revista economică, Organ financiar-economic*, Organul oficial al „Solidarităţii”, asociaţiune de institute financiare ca însoţire, Sibiu, anul X, nr. 37, 10 septembrie, 1911, pp. 367-369.

culturii românești din Câmpulung și împrejurime. Au felicitat serbările toate instituțiile culturale din România și Transilvania, inclusiv «Erdélyi Muzeum». După serbările din Blaj, din august 1911, au curs voci de apreciere, din toată presa românească: „Foaia poporului”, „Tribuna”, „Unirea”, „Românul”, „Transilvania”, „Drapelul”, „Minerva”, „Universul”, „Viitorul”, „Adevărul”.¹⁵²

Desfășurarea serbării de la Blaj a prilejuit numeroase reflecții, inclusiv în presa ungurească. Un anume domn, Kós Károly din Kalotaszeg, a trimis redacției ziarului „Budapesti Hirlap” următoarea scrisoare, în care a arătat importanța adunării jubiliare, pentru români: „ eu am văzut adunarea Astei și aș fi avut să vorbesc poporului meu ungur din Ardeal despre sărbătorile din Blaj. Am văzut marea serbătoare și înțeleg că aceasta a fost o isbândă a româniei ardelenice asupra noastră. Aș vorbi poporului meu despre dușmanii noștri, dar nu i-aș urî, nici nu mi-aș bate joc de munca lor. Căci am văzut șase mii de oameni adunați la Blaj: domni și doamne din România și din toate colțurile țării noastre: preoțime înaltă, profesori, proprietari, avocați și deputați, preoțime de țară și dascăli, breslași și negustori, alături de prostime: o întreagă scară socială. Acești oameni atât de diferiți s’au adunat aici cu toții din însuflețire și de bună voie; nu ca să bea să-și petreacă, ci ca să se însuflețească, să învețe și să-și asculte conducătorii și graiul lor să și-l sape în suflete, ducând astfel celor de acasă pentru restimp de zece ani nouă putere de muncă și nouă conștiință națională. Noi, Ungurii n’am putea face același lucru. Noi ardelenii suntem blazați, iar opinia publică din Ungaria se sinchisește prea puțin de soarta ungurimei din Ardeal; trebuie să ne dăm însă seama, dacă e permis unui ziar care se susține prin șantaj, să murdărească netulburat poporul unguresc, sau ba. Presa e adevărata oglindă a opiniei publice: pe vremea serbărilor dela Blaj ziarele din capitală au publicat câteva articole despre adunările Astei (adevărat că articolele multora dintre ele și chiar a celor cu oarecare prestigiu erau grozav de greșite și caraghioase), dar au isprăvit repede cu ea iar astăzi îmblătesc înainte în aria secătuită a obstrucției. Noi însă nu putem trece la ordinea zilei atât de ușor și așa de repede, căci lucrurile astea se fac în paguba noastră, de-adreptul într’ă noastră și în ultima analiză, a întregii ungurimi. Și noi vream să și învățăm ceva la Blaj, căci avem deja mare nevoie de asta; și-acolo puteam învăța multe dela Români. Am văzut o impozantă adunare națională, am auzit vorbiri de o seriozitate sumbră. Dar n’am văzut nici gesturi teatrale și nu ni-s’au îmblătit nici fraze. Asta-i învățătura cea dintâi. Acolo am văzut o armată: o armată națională, căci adunarea dela Blaj nu mai era hoarda lui Iancu și a lui Axente care să sară la noi cu coasa și tunuri de cireș. Și nici nu se va mai pune în slujba Vienei, căci asta e deja o națiune care s’a echipat cu muncă conștie, cu mijloace materiale și cultură. Asta-i învățătura a doua. Am văzut cum poporul adunat acolo savura învățătura conducătorilor săi, cu câtă însuflețire, asculta vorbirile de multe ori plecticoase, cât era de mulțumit cu tot ce i-se da, nu critica nimic, ci plătea bucuros banii Astei. Acolo ... n’a fost vorba de politică, n’a

152 *Serbările de la Blaj, 1911*, pp. 389-442; *Tribuna*, Arad, an XV, nr. 186, 7 septembrie 1911, pp. 4-5.

fost agitație ... Și am avut impresia că acesta a fost cel mai de seamă eveniment politic al anilor din urmă, cea mai primejdioasă adunare agitatorică a politicei naționaliste. Asta-i a treia învățătură. (...) Azi, după adunarea *Astrei* știm — cei ce n'am închis ochii și nu ne-am înfundat urechile — că societatea românească din Ardeal, organizată materialicește și culturalicește, e gata. Societatea aceasta e conștientă de puterea ei și vede clar scopurile ce urmărește; societatea aceasta e organizată fanatică și idealistă. Societatea aceasta e națiune".¹⁵³

De altfel, ziarul „Budapesti Hirlap” a denunțat guvernului și lumii ungurești „caracterul daco-românist” al acestor serbări jubiliare de la Blaj. Ziarul amintit mai recunoștea că, în ședințele publice, nu s-a făcut politică, dar la banchete, concerte, baluri și la mesele albe „agitația valahă” era la largul ei. „Pesti Hirlap”, ziarul din Budapesta a avut relatări despre serbările de la Blaj, dar a etichetat *Asociațiunea* ca un cuib de agitatori politici. Presa maghiară sublinia că societatea ungurească „Emke”, înflorea mereu, în paguba celei românești, îndeosebi. Prosperitatea ei era asigurată nu numai de cele 4 milioane de coroane ale societății „Emke”, ci mai ales de sprijinul întezit al guvernelor. „Emke” a cheltuit 6 milioane „în scopuri de apărare națională” și va cheltui în viitor și mai mult, până ce ungerimea din Ardeal va fi deplin înarmată pentru „recucerirea Ardealului”, susținea ziarul „Budapesti Hirlap”.¹⁵⁴

Astra nu avea nici un sprijin bănesc, în comparație cu *Emke*, care împlinea și ea (în 8 septembrie 1911) un sfert de veac de la întemeiere și era subvenționată de guvernul budapestan. „Serbările jubilarie ale *Astrei*, respectiv *Emke*, în anumite privințe, au avut caracter demonstrativ. Adunarea jubilară a *Astrei* a fost contrarul adunării jubiliare *Emke*. Cea a *Astrei* a fost o adunare populară, cu petreceri, conferențe, expoziție, concert popular, cea „Emke” a fost o serbare a gentry-lor ardeleni, îmbrăcați în vestminte de gală. Serbările ungurești de la Cluj, scria ziarul *Tribuna*, din toamna anului 1911, au fost un prilej de subliniere a naționalismului unguresc, contra naționalismului românimii, care se dovedise la Blaj o solidă conștiință și o strașnică unitate, dincolo de granițele politice.”¹⁵⁵

Contribuția lui Iuliu Maniu la buna desfășurare a serbărilor *Astrei* de la Blaj din 1911 a fost una determinantă. Iată ce scria, în acest sens P. Locusteanu în articolul „Impresii scrise în fugă”, din ziarul „Viitorul” 25-27 august 1911: „Dacă serbările de la Blaj au avut un succes atât de strălucit, aceasta se datorește, desigur, în primul rând, energiei, tactului și spiritului organizator al dl. Dr. Iuliu Maniu. Știam dinainte, că dl. Iuliu Maniu este unul din cei mai de seamă oameni politici pe care îi are Transilvania. Mintea sa limpede și adânc văzătoare, talentul său oratoric strălucit, eleganța și subtilitatea gândirii și formei sale de exprimare l-au impus, din primul moment al apariției

153 *Ibidem*; *Tribuna*, Arad, an XV, nr. 176, 25 august 1911, p. 2.

154 „Pesti Hirlap”, apud *Tribuna*, 10 septembrie 1911, p. 2.

155 „Momente delà «serbările» din Cluj”, în *Tribuna*, 10 septembrie n. 1911, pp. 2-3; Ioan Georgescu, „«Emke» și «Astra»”, în *Transilvania*, an LIII, nr. 4, aprilie 1922, pp. 275-282.

sale în parlament, în rândul întâi al oamenilor politici. Serbările din Blaj, au dovedit însă că, dl. Dr. Iuliu Maniu, deși foarte tânăr, este tot atât de modest, tot atât de harnic și bun gospodar, pe cât îl cunoaștem că este de talentat. Numai grație amabilității sale nemărginite, și Blajul a putut fi destul de mare, ca să cuprindă în sânul său atâta oaspeți veniți din toate colțurile româniei, și oaspeții s-au făcut destul de mititei, ca să încapă între zidurile lui. Desigur, că acum, când din mărețele serbări n-a mai rămas decât o amintire scumpă ce nu se va șterge niciodată, gândurile tuturor celor, care au fost oaspeți în orașul culturii ardeleni se îndreaptă cu recunoscătoare aducere aminte spre acela care, deși nu a ținut nici un discurs, n-a luat parte la nici un banchet, nu s-a arătat nicăieri, n-a cules nicio ovație și nici un aplaus, a fost sufletul acestor mari serbări și a meritat toate aplausele și toate ovațiile pe care ele le-au provocat”¹⁵⁶

În prețioasa începerii sărbătorilor de la Blaj, Iuliu Maniu scria un articol, „Prinos. Din prilejul serbărilor culturale ale «Astrei»”, în „Revista politică și literară”, nr. 1, în care elogia contribuția înaintașilor ardeleni la redeșteptarea conștiinței naționale: „apăsător de greutatea veacurilor și persecutat de nenorocul sorții sale, poporul românesc, abia într-un târziu, a putut prinde razele binefăcătoare ale deșteptării. Inima cucernicilor călugări și sufletul sfioșilor dascăli ai Blajului s-a încălzit pentru prima oară de razele culturii apusene – cercetând adevăruri. Ei au simțit pentru întâiu fiorul dulce al renașterii. Ei au fost mai întâi muncitori de conștiința lipselor grozave ale unui popor cu mari aptitudini, dar necrezut de lipsit în mijloace. Modeștii muncitori ai condeului au devenit însuflețiiți organizatori ai ființei noastre naționale. Prin stabilirea continuității noastre istorice, ei au ridicat stânca, pe care alți mari dascăli, ai neamului românesc au înfăptuit nu peste mult renașterea politică a Națiunii Române. Sângele cald al zecilor de mii de Români, vărsat pe aceste plaiuri, a fost jertfa, fără care renașterea nu se putea închipui. Din acest sânge s-a revărsat asupra noastră căldura primăverii de acum 50 de ani, din care au răsărit cele două Metropoli românești și prima societate culturală a Românilor ardeleni. Aceste mari instituții culturale au organizat munca resfirată a indivizilor și au strâns, rând pe rând, într-un puternic mănunchiu străduințe culturale ale unui neam viguros, care se poate mândri că a făcut, într-un timp relativ scurt, din întunerecul, în care se afla, cei mai gigantici pași spre cultură și prin cultură la civilizație. Frământările unui jumătate de veac își vor prăznui mâine în Blaj dăinuirea lor. Câte speranțe deșerte, câte dureri înăbușite, și câte lacrimi neșterse nu și-au făcut în acest timp calea, torcând firul suferințelor unui neam! Să le uităm toate în ziua de sărbătoare, ca să închinăm tot sufletul nostru acelora, cari prin munca lor stăruitoare au întărit sufletul nostru și au sporit credința în fericirea zilelor de mâine. Zidurile Blajului, pline de mărețe umbre se înveslesc la gândul, că mâine vor putea cuprinde în ele glasul bărbătesc al căpeteniilor națiunii române. Îndurerata «piatră a libertății» se cutremură în tinerie, văzând, că au înviat sfărâmurile trupului propriu, svârlite cu nemilă în toate unghiurile pământului românesc, și «goronul lui Șincai», prin freamătul frun-

156 Oct. C. Tăslăuanu, „Serbările din Blaj”, p. 393.

zilor povestitoare ale trecutului mare, prevestește cu încredere măreția din viitor a neamului românesc! Iar noi, urmașii mici ai celor mari din vremuri, aducem prinusul recunoștinții noastre călugărilor cucernici și dascălilor mari, căpitanilor viteji și eroilor fără nume: pentru că au înfăptuit unitatea în gândire și străduințe și au zidit cetatea neînvingătoare a conștiinței de sine a Națiunii Române! Aducem prinusul mulțămitei noastre marilor căpetenii ai neamului românesc și fraților de pretutindeni, care dând ascultare glasului nostru rugător, au prefăcut festivalul jubiliar al «Astrei» în o grandioasă manifestare a solidarității Națiunii Române în străduințele sale culturale”.¹⁵⁷

Jubileul de la Blaj al *Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, din 1911 a fost expresia unei prețuiri puternice a „râvnei”, a „hărniciei” cu care generațiile- bătrâni și tineri- de cărturari, publiciști, filantropi, au perseverat în ridicarea culturală a românilor din Transilvania; „munca neîntreruptă pentru înaintarea obștei poporului întreg e semnul cel mai ales de pietate al zilelor noastre”, iar „adevărată pietate față de înaintașii mari, nu o arătăm prin lacrimi și prin cuvântări, fie ele oricât de frumoase, ci tot prin fapte”, spunea Octavian Tăslăuanu, în paginile *Luceafărului*, din 1911.¹⁵⁸

Andrei Bârseanu a surprins cu cuvinte potrivite semnificația evenimentului: o serbătoare de bucurie este aceasta, o serbătoare de pietate și de recunoștință, dar totodată un prilej de concentrare și de meditație, un moment de reculegere și de îmbărbătare pentru viitor. Cea mai profundă metaforă a discursului său de la Blaj a fost cea privind simbolizarea destinului românimii transilvane cu cea a „maicii națiuni”, care iese din doliu și, mai ales metafora naționalismului românesc, cea a zborului spre înălțimi a Vulturului: „Vulturul, ce fusese înlănțuit atâta vreme, își întinsese aripile, în care simțea încă destulă putere, și se pregătea a-și lua zborul spre soare, spre sfere mai senine, pe care le dorea, cu atâta sete, dar de care fusese ținut departe până acuma”.¹⁵⁹

Celebrarea *Astrei*, în 1911 a fost un „praznic național” al ardelenilor, care au lăsat deoparte diferențele confesionale, pentru a pune mai presus idealurile naționale. Serbările jubiliare de la Blaj au avut darul de a regenera conștiințele românești și de a le determina la o viață națională.

157 *Ibidem*.

158 *Ibidem*; „Cuvântul de deschidere. Ținut de viceprezidenul «Asociațiunii», dl Andreiu Bârseanu, la adunarea jubilară din Blaj, din 15/2 8 August 1911”, pp. 670.-671.

159 *Ibidem*, pp. 664-665; Oct. C. Tăslăuanu, *op.cit.*, p. 394; *Serbările de la Blaj, 1911*, p. 1. (Cuvânt înainte).

Instituțiile culturale și identitatea națională.

Astra jubiliară: serbările de la Blaj (1911)

Rezumat: Asociaționismul, la nivel european a fost o mișcare a forțelor liberale, care doreau înnoirea societății, prin crearea de noi solidarități, prin gruparea persoanelor, animate de același crez și convingeri sociale și naționale. Față de Occident orizontul asociaționist românesc s-a înfiripat mai greu. La mijlocul veacului al XIX-lea a început să prindă rădăcini în conștiința publică importanța unor instituții autorizate, care să facă propagandă culturală, în scopul păstrării identității naționale, S-au pus bazele unor reuniuni de învățători sau de femei, casine, societăți profesionale și asociații culturale, pentru promovarea bunăstării economice, culturalizării lumii rurale și urbane. Prin fundații tot mai numeroși tineri români puteau să studieze în străinătate și să ocupe funcții administrative, economice, culturale și politice.

Astra a fost fanionul culturii naționale, pe o perioadă îndelungată de timp, între 1861-1948. Principalele inițiative și acțiuni ale Astei au vizat înființarea unor cursuri de alfabetizare, conferințe populare, biblioteci, muzee, expoziții, tipărirea de broșuri, acordarea unor burse de studiu. Revista oficială a Astei a fost „Transilvania”. Un moment festiv a fost jubileul Astei din 1911, organizat la Blaj. Organizatorii jubileului, în frunte cu Iuliu Maniu, Andrei Bârseanu, Octavian C. Tăslăuanu și alții, au elogiat realizările culturale și receptivitatea populară. Activitatea de culturalizare a căpătat valențe noi după 1918. Reorganizarea asociaționistă, mai ales a Astei, a fost impusă de noua generație de intelectuali, interesată de modernizarea societății românești.

Cuvinte cheie: Transilvania, identitatea națională, culturalizarea poporului, societățile culturale, Astra.

Cultural Institutions and National Identity.

Astra Jubilee: The Blaj Celebrations (1911)

Abstract: The European Associations movement of the liberal opinion at that time claimed a new society ruled by a national solidarity and national view. The Romanian sight point towards the Westerns nearby a Romanian force of argument was heavily distinguished. At mid of the XIXth century the public conscience began to realize, as a national root the importance of establishing lawful institutions in order to keep the national identity. It had been set new common meetings between educators, professional societies and cultural associations to promote an economic welfare, and also to offer a cultural way to the urbane and countryside community. Many Romanian students could study abroad trough various Foundations, and after the studies to placed in political, cultural, economic and bureaucratic official positions.

Between 1861-1948, ASTRA was the main cultural guide and flag of the National culture trough a long period of time, The main actions of ASTRA were: establishing literacy lessons, public meetings, libraries, museums, exhibition, informal brochures and study grants. The official gazette of ASTRA was named Transilvania. In 1911 was organized a special jubilee of ASTRA in Blaj. Iuliu Maniu, Andrei Bârseanu, Octavian C. Tăslăuanu were the main event organizers celebrating the cultural achievements and peoples receptively. After 1918 the cultural activity have had a new start. The new reorganization of the new intelectual generation of the ASTRA members, imposed an modern view of Romanian society.

Keywords: Transylvania, national identity, people's education, cultural societies, Astra.